

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัย เรื่อง รูปแบบการพัฒนาการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจ

พอเพียง ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง
2. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพึ่งตนเอง
3. หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง
4. แนวความคิดในการพัฒนาชนบทตามโครงการสารคามพัฒนา
5. บริบทบ้านคอนแดง ตำบลศรีสุข อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม
6. แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างทฤษฎีทางสังคมศาสตร์
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 7.1 งานวิจัยในประเทศ
 - 7.2 งานวิจัยต่างประเทศ
8. ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย
9. กรอบแนวคิดในการวิจัย

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง การวางรากฐานอันมั่นคงและยั่งยืนของชีวิต มุ่งเน้นให้เกิดการพึ่งตนเองให้ได้ทุกระดับ โดยเริ่มจากครอบครัวซึ่งเป็นหน่วยเล็กที่สุดและสำคัญที่สุดของสังคม ครอบครัวต้องพึ่งตนเองได้ในระดับพื้นฐานเป็นอย่างน้อย มีพออยู่พอกิน ช่วยตัวเองได้โดยไม่ต้องพึ่งพาอาศัยคนอื่นจนเป็นการสร้างความยุ่งยากลำบากให้คนอื่น ครอบครัวเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ต้องสามารถพึ่งตนเองโดยการพึ่งพาอาศัยกัน ในระหว่างสมาชิกในชุมชน และโดยการพึ่งพาอาศัยชุมชนอื่น โดยอาศัยการจัดการที่ชาญฉลาด ดังพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2541 คือ องค์รรณราชบายได้ดีกว่าการหยิบยกเหตุและผลมาร้อยเรียงว่า เศรษฐกิจพอเพียงคืออะไร (พระอัจฉริยภาพ : เศรษฐกิจพอเพียง, 2557 : เว็บไซต์)

“ปีที่แล้วพูดว่าเศรษฐกิจพอเพียง เพราะหาคำอื่นไม่ได้ และได้พูดอย่างหนึ่งว่า เศรษฐกิจพอเพียงนี้ให้ปฏิบัติเพียงครั้งเดียว คือ ไม่ต้องทั้งหมด หรือแม้จะเศษ 1 ส่วน 4 ก็พอ ไม่ได้แปลว่า เศษ 1 ส่วน 4 ของพื้นที่แต่เศษ 1 ส่วน 4 ของการกระทำ

หมายความว่า วิธีปฏิบัติเศรษฐกิจพอเพียงนั้น ไม่ต้องทำทั้งหมด และขอเติมว่า ถ้าทำทั้งหมดก็จะทำไม่ได้ถ้าครอบครัวหนึ่งแม่หมู่บ้านหนึ่งทำเศรษฐกิจพอเพียง 100 เปอร์เซ็นต์ ก็จะเกิดการถอยหลังถึงสมัยหิน สมัยคนอยู่ในอุโมงค์หรือในถ้ำ ซึ่งไม่ต้องอาศัยหมู่อื่น เพราะว่าหมู่อื่นเป็นศัตรูทั้งนั้น ตีกัน ไม่ไว้ร่วมมือกัน จึงต้องทำเศรษฐกิจพอเพียง แต่ละคนต้องหาที่อยู่ ก็หาอุโมงค์ ถ้ำ ถ้า ต้องหาอาหาร คือ ไปเด็ดผลไม้หรือไปไม้ตามที่มีหรือไปใช้อาวุธที่ได้สร้างได้ประดิษฐ์เองไปล่าสัตว์ กลุ่มที่อยู่ในอุโมงค์ในถ้ำนั้น ก็มีเศรษฐกิจพอเพียง เปอร์เซ็นต์ก็ปฏิบัติได้

แต่ต่อมาเมื่อออกจากถ้ำ ได้สร้างบ้านเป็นที่อาศัยก็เริ่มจะเป็นเศรษฐกิจพอเพียง เพราะมีคนผ่านไปมาซึ่งไม่ได้เป็นศัตรู เอาอะไร ๆ มาแลกเปลี่ยนกัน เช่น คนที่มาจากแดนไกลผ่านมา มีหนึ่งสัตว์ที่เหมาะสมจะใช้เป็นเครื่องนุ่งห่ม ก็ซื้อด้วยการแลกเปลี่ยนกับปลาที่จับได้ในบึง อย่างนี้ก็ไม่ใช่เศรษฐกิจพอเพียง เวลาล่วงมาถึงปัจจุบัน ถ้าคนจะปฏิบัติเศรษฐกิจพอเพียง 100 เปอร์เซ็นต์ คงทำไม่ได้ และถ้าสำรวจตัวเองหรือเศรษฐกิจของตนเอง ก็เข้าใจว่าจะเห็นได้ว่าไม่ได้ทำ เข้าใจว่าทำได้ไม่ถึง 25 เปอร์เซ็นต์ ไม่ได้ถึง เศษ 1 ส่วน 4 ก็ควรจะพอและทำได้ อันนี้เป็นข้อหนึ่งที่จะอธิบายคำพูดที่พูดมาเมื่อปีที่แล้ว

คำว่า “พอเพียง” มีความหมายอีกอย่างหนึ่งมีความหมายกว้างออกไปอีก ไม่ได้หมายถึงการมีพอสำหรับใช้เองเท่านั้น แต่มีความหมายว่าพอมีพอกิน สมัยก่อนนี้พอมีพอกิน มาสมัยนี้ชักไม่พอมีพอกินจึงต้องมีนโยบายที่จะทำให้เศรษฐกิจพอเพียง เพื่อที่จะให้ทุกคนมีพอเพียงได้

ให้พอเพียงนี้หมายความว่า มีกินมีอยู่ ไม่ฟุ่มเฟือยไม่หรูหราก็ได้ แต่ว่าพอ แม้บางอย่างจะดูฟุ่มเฟือย แต่ถ้าทำให้มีความสุข ถ้าทำได้ก็สมควรทำ สมควรที่จะปฏิบัติอันนี้ก็คือความหมายอีกอย่างของเศรษฐกิจหรือระบบพอเพียง

เมื่อปีที่แล้วตอนที่พูดพอเพียง แปลในใจแล้วก็ได้พูดออกมาด้วยว่าจะแปลเป็น Self-sufficiency (พึ่งตนเอง) ถึงได้บอกว่า พอเพียงแก่ตนเอง แต่ความจริงเศรษฐกิจพอเพียง กว้างขวางกว่า Self-sufficiency

Self-sufficiency นั้นหมายความว่า ผลิตอะไรที่มีพอที่จะใช้ ไม่ต้องไปขอซื้อคนอื่น อยู่ได้ด้วยตนเอง (พึ่งตนเอง) แต่พอเพียงนี้มีความหมายกว้างขวางยิ่งกว่านี้อีกคือคำว่าพอกีเพียงพอ เพียงนี้ก็พอ ดังนั้นเอง คนเราถ้าพอในความต้องการ ก็มีความ โลภน้อยเมื่อมีความโลภน้อยก็เบียดเบียนคนอื่นน้อย

ถ้าทุกประเทศมีความคิด อันนี้ไม่ใช่เศรษฐกิจมีความคิดว่า ทำอะไรต้องพอเพียง หมายความว่าพอประมาณ ไม่สุดโต่ง ไม่โลภอย่างมาก คนเราก็อยู่เป็นสุขพอเพียงนี้อาจจะมีมาก อาจจะมีของหรูหราก็ได้ แต่ว่าต้องไม่ไปเบียดเบียนคนอื่นต้องให้พอประมาณตามอัตภาพพูดกันก็พอเพียงทำอะไรก็พอเพียง ปฏิบัติตนก็พอเพียง

ถ้าหากต้องการเบียดเบียนอย่างนั้นก็เดือนร้อนกันแน่เพราะว่าอึดอัด จะทำให้ทะเลาะกัน เมื่อมีการทะเลาะกันก็ไม่เกิดประโยชน์อะไรเลย จากการทะเลาะด้วยวาจาก็กลายเป็นการทะเลาะด้วยกาย ซึ่งในที่สุดก็นำมาสู่ความเสียหาย เสียหายแก่ผู้ที่เป็นตัวละครทั้งสองคนถ้าเป็นการตีกันอย่างรุนแรงได้ ซึ่งจะทำให้คนอื่นอีกมากเดือนร้อน

ฉะนั้นความพอเพียงนี้ก็แปลว่า ความพอประมาณและความมีเหตุผล”

สุเมธ ตันติเวชกุล (2544 ; อ้างถึงใน วรบุษ อุษณกร. 2544 : 8) ได้ให้ความหมายของ เศรษฐกิจพอเพียงในแง่มุมต่าง ๆ เอาไว้ว่า เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ความสามารถของชุมชน เมือง รัฐ ประเทศ หรือภูมิภาคในการผลิตสินค้า และบริการทุกชนิด เพื่อเลี้ยงสังคมนั้น ๆ ได้โดยไม่ต้องพึ่งปัจจัยต่าง ๆ ที่ตนไม่ได้เป็นเจ้าของ เศรษฐกิจพอเพียงในระดับบุคคลนั้น คือความสามารถในการดำรงชีวิตได้อย่างไม่เดือดร้อนมีความเป็นอยู่อย่างประมาณตนตามฐานะ ตามอัตภาพ และที่สำคัญคือ ไม่หลงไหลไปตามกระแสของวัตถุนิยม มีอิสรภาพ เสรีภาพ ไม่มีพันธนาการอยู่กับสิ่งใด โดยสรุปคือหันกลับมายึดเส้นทางสายกลางในการดำรงชีวิต เศรษฐกิจพอเพียง คือการวางรากฐานอันมั่นคงและยั่งยืนของชีวิต ประการแรก เป็นระบบเศรษฐกิจที่ยึดถือหลักการที่ว่า “คนเป็นที่พึ่งแห่งตน” โดยมุ่งเน้นการผลิตพืชผลให้เพียงพอกับความต้องการบริโภคในครัวเรือนเป็นอันดับแรก เมื่อเหลือพอจากการบริโภคแล้ว จึงคำนึงถึงการผลิตเพื่อการค้า ผลผลิตส่วนเกินที่ออกสู่ตลาดก็จะเป็นการค้าของเกษตรกร ลักษณะเช่นนี้ เกษตรกรจะกลายเป็นผู้กำหนดหรือเป็นผู้กระทำต่อตลาดแทนที่ว่าตลาดจะเป็นตัวกระทำหรือเป็น ตัวกำหนดเกษตรกรดังเช่นที่เป็นอยู่และหลักใหญ่สำคัญยิ่ง คือ การลดค่าใช้จ่ายโดยการสร้างสิ่งอุปโภคบริโภคในที่ดินของตนเอง เช่น ข้าว น้ำ ปลา ไข่ ไก่ ไม้ผล พืชผัก ฯลฯ ประการที่สอง เศรษฐกิจแบบพอเพียงให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มของชาวบ้าน ทั้งนี้ กลุ่มชาวบ้านหรือองค์กรชาวบ้านจะทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ให้หลากหลายครอบคลุมทั้งการเกษตรแบบผสมผสาน หัตถกรรม การแปรรูปอาหาร การทำธุรกิจค้าขาย และการท่องเที่ยวระดับชุมชน ฯลฯ เมื่อองค์กรชาวบ้านเหล่านี้ได้รับการพัฒนาให้เข้มแข็ง และมีเครือข่ายที่กว้างขวางมากขึ้นแล้วเกษตรกรทั้งหมดในชุมชนก็จะได้รับการดูแลให้มีรายได้เพิ่มขึ้น รวมทั้งได้รับการแก้ไขปัญหาทุก ๆ ด้าน ซึ่งจะทำให้เศรษฐกิจโดยรวมของประเทศเติบโตได้อย่างมีเสถียรภาพ ซึ่งหมายความว่าเศรษฐกิจสามารถขยายตัวต่อสภาวะการดำเนินการกระจายรายได้ที่ดีขึ้น ประการที่สาม เศรษฐกิจแบบพอเพียงตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเมตตา ความเอื้ออาทร และความสามัคคีของสมาชิกในชุมชนในการร่วมแรงร่วมใจเพื่อประกอบอาชีพต่าง ๆ ให้บรรลุผลสำเร็จ ประโยชน์ที่เกิดขึ้นจึงมิได้หมายถึง รายได้แต่เพียงมิติเดียวหากแต่ยังรวมถึงประโยชน์ด้านอื่น ๆ ด้วย ได้แก่ การสร้างความมั่นคงให้กับสถาบันครอบครัว สถาบันชุมชน ความสามารถในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การพัฒนากระบวนการเรียนรู้

ของชุมชนบนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่นรวมทั้งการรักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีที่งดงามของไทยให้คงอยู่ตลอดไป

สำนักมาตรฐานการศึกษา (2545 : 137-139 ; อ้างถึงใน นิวัฒน์ ศรีบุญนาค. 2552 : 25)

ได้ให้ความสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง การรู้ประมาณเท่ามหาได้ไม่พอมิพอกิน ไม่

เดือดร้อน ไม่สูญสุร่าย รู้ประมาณพอดี โดยเราสร้างความต้องการของเรากับความสามารที่จะสนองความต้องการนั้น เป็นเศรษฐกิจบูรณาการที่เชื่อมโยงชีวิตจิตใจ สังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างมีคุณภาพ ถ้าวหากพิจารณาจากพระราชดำรัสที่พระราชทานเนื่องในวโรกาสต่างๆ จะพบแนวทางที่ทรงพระราชทานแก่เกษตรกรรายย่อยในการแก้ปัญหาความยากจน หรือที่เรียกว่า “ทฤษฎีใหม่” โดยแบ่งวิธีปฏิบัติออกเป็นสามขั้นตอน ขั้นตอนแรกคือ การปฏิบัติให้พึ่งตนเองได้ มาสู่ขั้นที่สองเป็นการรวมตัวเป็นกลุ่มหรือสหกรณ์ของเกษตรกร และขั้นที่สามเป็นการร่วมมือกับแหล่งการเงินและแหล่งพลังงาน เพื่อการจัดตั้งสหกรณ์เพื่อขยายการลงทุน และเพิ่มคุณภาพชีวิตของประชากร

ความสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงชี้ให้เห็นความสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง โดยกล่าวถึงการทำเศรษฐกิจพอเพียง มิได้ทรงอยากให้คนกลับไปอดีตกลับไปทำทุกอย่างด้วยตัวเองทั้งหมด ซึ่งเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นไป ถ้าจัดการให้ดี แบ่งกันทำร่วมกันบริ โภค ร่วมกันใช้ในระดับตำบล อำเภอ จังหวัด ก็สามารถอยู่ได้โดยไม่เดือดร้อน และพระองค์ทรงคิดคำนวณให้ด้วยว่า ถ้าทำกินทำให้ได้สักหนึ่งไนส์ หรือร้อยละ 25 ก็สามารถอยู่ได้ ซึ่งในวิชาการเศรษฐศาสตร์ สามารถคิดออกมาเป็นตัวเลขได้ โดยแยกแยะออกมาเป็นกิจกรรมต่างๆ ที่มีกระบวนการผลิตการบริ โภคต่างกัน น่าจะทำให้การผลิตเพื่อบริ โภคในท้องถิ่นก่อให้เกิดระบบเศรษฐกิจท้องถิ่นที่พึ่งตนเองได้ ต่อเมื่อมีฐานเศรษฐกิจที่พอเพียง พึ่งตนเองได้แล้ว การผลิตเพื่อขายและการเข้าสู่ธุรกิจ ก็ทำได้โดยไม่ต้องกลัวว่าถ้าหากเกิดผิดพลาดก็จะล้มอีก ครั้งนี้คงไม่เหมือนเดิมเนื่องจากมีฐานที่แน่นแล้ว เมื่อก่อนนี้ไม่มีอยู่ในสภาพที่เสี่ยง เมื่อผลิตแล้วขายไม่ได้หรือขาดทุนก็ทำให้เกิดปัญหาตามมาเป็นดินพอกหางหมูไม่มีทางออก (เสรี พงศ์พิศ. 2546 : 66-67 ; อ้างถึงใน นิวัฒน์ ศรีบุญนาค. 2552 : 24-25)

1. วิธีเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นทั้งวิถีในการประกอบอาชีพและดำรงชีวิต แต่ความลึกซึ้งของเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ที่การเป็นวิถีคิดในการดำรงชีวิตที่จะนำไปสู่ชีวิตที่มีความทุกข์ลดน้อยลงหรืออีกนัยหนึ่งก็คือชีวิตที่มีความสุขเพิ่มขึ้น ดังนั้น เศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นทั้งวิถีในการดำเนินการเพื่อเข้าสู่แนวทางเศรษฐกิจพอเพียง เป็นวิถีคิดที่จะช่วยให้เข้าใจวิธีการและนำไปสู่วิถีการดำรงชีวิตในแง่ของการเป็นวิถีการในการประกอบอาชีพ จุดเน้นของเศรษฐกิจพอเพียงจะอยู่ที่การมีภูมิคุ้มกัน

เนื่องจากการมีภูมิคุ้มกันที่ดีจะช่วยทำให้กิจการสามารถดำรงอยู่ได้ในลักษณะไม่เสี่ยงมากจนเกินไป ทำให้ไม่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นที่ไม่อาจคาดเดาล่วงหน้าได้ หรือถ้าหากได้รับผลกระทบก็จะสามารถฟื้นตัวได้ในเวลารวดเร็วพอสมควร โดยที่การจะมีภูมิคุ้มกันที่ดีนั้น จำเป็นจะต้องมาจากการทำงานที่ตัวเองให้ได้เป็นส่วนใหญ่ หมายถึงได้ทรัพยากรที่มีอยู่เองหรือหาได้ง่าย ในท้องถิ่นให้มากที่สุด ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมที่สามารถจัดการได้หรือควบคุมได้ หรือมีทุนของตัวเองเป็นส่วนใหญ่ ไม่ว่าจะป็นทุนมนุษย์ซึ่งก็เป็นเรื่องสติปัญญาประกอบกับความสามารถส่วนบุคคล ทุนทางสังคมและวัฒนธรรมคือการช่วยเหลือเกื้อกูลและร่วมมือกัน ทุนที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทุนทางกายภาพที่มนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้น ไม่ว่าจะป็นเงินทุน เครื่องมือเครื่องใช้ ตลอดจนเทคโนโลยีในการผลิต ตลอดจนภาวการณ์ตลาดที่สามารถจัดการได้ โดยไม่ยากจนเกินไป ถ้าสามารถที่จะพึ่งตนเองได้มากเท่าไร ภูมิคุ้มกันก็จะสูงมากขึ้น ไม่ว่าจะเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นและมีความรุนแรงมากน้อยเพียงใดก็สามารถจัดการได้ เพราะปัญหาส่วนใหญ่ทุกประเภทอยู่ในขอบเขตความสามารถที่จะจัดการได้เอง แต่การจะพึ่งตัวเองได้นั้น จำเป็นต้องมีวิธีคิด ที่เข้าใจความหมายของ ความพอประมาณ ความหมายของความพอประมาณก็คือทำทุกอย่างเท่าที่จะสามารถจัดการได้เอง ไม่ทำเกินกำลังความสามารถหรือโลกมาก ถ้าใช้พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็คือ ไม่ “ตาโต” แต่ในขณะที่เดียวกันก็ต้องไม่หย่อนยานยืดขาด หรือเฉื่อยชา เป็นเหตุให้ไม่สามารถที่จะช่วยตัวเองได้ ดังนั้นความพอประมาณ จึงเป็นวิธีคิดที่สำคัญที่จะหนุนช่วยความสามารถในการพึ่งตนเองให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้นและสัมฤทธิ์ผลได้

อันเป็นพื้นฐานที่สำคัญของการมีภูมิคุ้มกันที่ดี และเมื่อสามารถมีภูมิคุ้มกันที่ดีแล้ว ก็ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องไปเอาโรคเอาเปรียบผู้อื่น สามารถดำเนินการทุกอย่างได้อย่างซื่อสัตย์ สุจริต มีความเพียร มีความอดทน ตลอดจนมีความเมตตา กรุณาต่อผู้อื่นนั่นก็คือ ความมีเหตุผล ตามความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง นั่นก็คือการมีวิถีชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ในระดับของการมีภูมิคุ้มกันที่ดีนั้น คือการดำเนินการตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงในระดับที่เป็นวิธีการ นั่นก็คือเป็นวิธีที่จะช่วยผู้ที่ดำเนินการตามวิธีการดังกล่าวสามารถดำรงอยู่ได้ในโลกที่มีความไม่แน่นอน หรือมีการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างจะรวดเร็วได้อย่างไม่ยากจนเกินไปนัก ถ้าหากไม่มีภูมิคุ้มกันที่ดีก็อาจจะเพลี่ยงพล้ำได้ง่าย อย่างไรก็ตามเมื่อเข้าใจถึง วิธีคิด คือ ความพอประมาณ ในเศรษฐกิจพอเพียง ก็จะสามารถพัฒนาต่อยอดเศรษฐกิจพอเพียงจากระดับที่เป็นวิธีการมาสู่การเป็นวิถีชีวิต คือ ความมีเหตุผล เพราะความพอประมาณนอกจากจะช่วยให้ความสามารถพึ่งตนเองได้จริงแล้วยังจะช่วยทำให้ชีวิตมีความสุขเพิ่มขึ้นด้วย เพราะความพอประมาณหมายถึง ความพอดี ไม่สุดขั้วไปในทางใดทางหนึ่ง อันเป็นสาเหตุสำคัญของความทุกข์ การรับประทานอาหารที่น้อยเกินไปก็จะขาดสารอาหาร ร่างกายได้รับสารอาหารไม่เพียงพอ ทำให้ร่างกายอ่อนแอ เกิดเป็นโรคง่ายหรือเกิดทุกข์

ภาวะ ถ้าหากรับประทานอาหารมากเกินไปก็จะมีปัญหาเกี่ยวกับระบบย่อยอาหาร ทำให้ร่างกายสะสมไขมันไว้ในตัวมากเกินไปทำให้เกิดโรคที่เป็นผลจากมีไขมันมากเกินไป เช่น โรคความดันโลหิตสูง โรคหัวใจ และเบาหวาน เป็นต้น การสะสมไขมันมากเกินไปจะไปสร้างกิเลส และก่อให้เกิดความวิตกกังวล อันเป็นลักษณะของความเครียดอีกแบบหนึ่ง การมีตัวตนมากเกินไปจะทำให้ชีวิตมีความทุกข์ยากโดยไม่จำเป็น ในพุทธธรรมความพอประมาณคือทางสายกลาง หมายถึง ทางที่ไม่ซุ่มซ่ามกับสิ่งที่สุขชั่ว นั่นคือสุขชั่วไปในทางโลกียสุข หรือสุขชั่วในทางทรามาร่างกายและจิตใจของตนเอง เพราะทั้งสองทางนี้ไม่ใช่หนทางที่จะทำให้เกิดปัญญาที่จะช่วยลดความทุกข์หรือช่วยให้ชีวิตมีความสุขเพิ่มขึ้น ส่วนความมีเหตุผลนั้นจะเป็นแนวทางที่จะช่วยให้ชีวิตสามารถลดความทุกข์และมีความสุขเพิ่มขึ้น ได้จริง ซึ่งก็คือเป้าหมายสุดท้ายของวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งนี้เพราะความมีเหตุผลนั้นแท้ที่จริง ก็คือ การมีทั้งสติและปัญญา นั่นก็คือมีความรู้จริง รอบคอบ และระมัดระวังไม่ให้เกิดความเสียหาย ความรู้จริง นั่นคือ ปัญญา ส่วนความรอบคอบและระมัดระวังนั้นก็คือสติ ดังนั้น การมีความรู้ ซึ่งประกอบด้วย รู้จริง รอบคอบ และระมัดระวัง คือการมีปัญญาที่ถูกกำกับด้วยสติ ภายใต้เงื่อนไขดังกล่าว คุณธรรมก็จะเกิด คือ ความซื่อสัตย์สุจริต ขยัน อดทน และ โอบอ้อมอารี หรือความมีเมตตา กรุณาและมูทิตา ส่วนอุเบกขานั้นคือ สติที่กำกับปัญญาให้มีความพร้อมที่จะเรียนรู้หรือทำความเข้าใจทุกอย่างตามความเป็นจริง ซึ่งก็คือเงื่อนไขความรู้ของเศรษฐกิจพอเพียง ส่วนความซื่อสัตย์สุจริต ขยัน อดทน ตลอดจนเมตตา กรุณาและมูทิตา นั่นคือเงื่อนไข คุณธรรมของเศรษฐกิจพอเพียง อันจะนำไปสู่ความมีเหตุผลซึ่งจะนำไปสู่ชีวิตที่มีความสุขตามนัยของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญที่มนุษย์ทุกคนปรารถนา ดังนั้นถึงแม้จะเริ่มต้นปฏิบัติตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงในฐานะที่เป็นวิธีการที่จะสร้างภูมิคุ้มกันให้ชีวิตครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติให้สามารถอยู่รอดท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทั้งจากภายนอกและภายในที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วที่ไม่อาจจะคาดการณ์ได้ล่วงหน้าอย่างถูกต้อง แต่เมื่อได้ลงมือปฏิบัติแล้วจะเริ่มเข้าใจความหมายที่ลึกซึ้งกว่าของเศรษฐกิจพอเพียงในฐานะที่เป็นวิถีชีวิตที่เข้าใจความหมายของความพอประมาณอันจะนำไปสู่วิถีชีวิต คือ ความมีเหตุผล ที่จะนำไปสู่ชีวิตที่มีความสุขสงบยิ่งขึ้นกว่าเดิม เป็นขั้นตอนที่ยากกว่า และมีความลึกซึ้งมากกว่าขั้นตอนที่เป็นวิธีการของเศรษฐกิจพอเพียง แต่ที่สำคัญที่สุดก็คือ ถ้าหากได้มีการปฏิบัติตามวิธีการของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างเคร่งครัด วิถีชีวิตก็จะเกิดขึ้นและมีความชัดเจนยิ่งขึ้นนำไปสู่การเป็นวิถีชีวิตที่ดีและมีความสุขในที่สุด (อุทัย อัมพิมพ์. 2554 : เว็บบไซต์)

ผู้วิจัยสรุปวิถีเศรษฐกิจพอเพียงได้ว่า เศรษฐกิจพอเพียงเป็นวิธีการในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิต เช่น การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่เองหรือหาได้ง่ายในท้องถิ่นให้มากที่สุด ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมที่สามารถจัดการได้หรือควบคุมได้ หรือมีทุนเป็นของตัวเองเป็นส่วนใหญ่

ทั้งทุนมนุษย์คือสติปัญญาและความสามารถส่วนบุคคล ทุนทางสังคมและวัฒนธรรมคือ การช่วยเหลือเกื้อกูลและร่วมมือกัน ทุนที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทุนทางกายภาพ ที่มนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้น แต่การที่จะพึ่งตนเองได้นั้นจำเป็นต้องมีวิถีคิดที่จะทำทุกอย่างเท่าที่จะ สามารถจัดการได้เอง ไม่ทำเกินกำลังความสามารถ และควรมีเหตุผลคือถาวรมีสติและปัญญา นั้นคือมีความรู้จริง รอบคอบและระมัดระวัง ภายใต้เงื่อนไขคุณธรรม คือ ความซื่อสัตย์สุจริต ขยัน อดทน และโอบอ้อมอารี หรือมีความเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ถ้าหากได้มีการปฏิบัติตาม วิธีการของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างเคร่งครัด วิถีคิดก็จะเกิดขึ้นและมีความชัดเจนยิ่งขึ้นนำไปสู่ การเป็นวิถีชีวิตที่ดีและมีความสุขในที่สุด

2. การปฏิบัติตนตามแนวทางเศรษฐกิจแบบพอเพียง (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

2557 : เว็บไซต์)

1. ยึดความประหยัด ตัดทอนค่าใช้จ่ายในทุกด้านลดละความฟุ้งเฟ้อในการดำรงชีพ อย่างจริงจัง ดังกระแสพระราชดำรัส ความตอนหนึ่งว่า “...ความเป็นอยู่ที่ดีต้องไม่ฟุ้งเฟ้อ ต้อง ประหยัดไปในทางที่ถูกต้อง...”

2. ยึดถือการประกอบอาชีพด้วยความถูกต้องสุจริตแม้จะตกอยู่ในภาวะขาดแคลนใน การดำรงชีพก็ตาม ดังกระแสพระราชดำรัส ความตอนหนึ่งว่า “...ความเจริญของคนทั้งหลายย่อม เกิดมาจากการประพฤติชอบและการหาเลี้ยงชีพชอบเป็นหลักสำคัญ...”

3. ละเลิกการแก่งแย่งผลประโยชน์และแข่งขันกันในทางการค้าขายประกอบอาชีพ แบบต่อสู้กันอย่างรุนแรงเช่นอดีต ดังกระแสพระราชดำรัส ความตอนหนึ่งว่า “...ความสุขความ เจริญอันแท้จริงนั้น หมายถึง ความสุขความเจริญที่บุคคลแสวงหาได้ด้วยความเป็นธรรม ทั้งใน เจตนาและการกระทำไม่ใช่ ได้มาด้วยความบังเอิญ หรือด้วยการแก่งแย่งเบียดบังมาจากผู้อื่น...”

4. ไม่หยุดนิ่งที่จะหาทางให้ชีวิตหลุดพ้นจากความทุกข์ยาก โดยต้องขวนขวายใฝ่หา ความรู้ให้เกิดมีรายได้เพิ่มพูนขึ้นจนถึงขั้นพอเพียงเป็นเป้าหมายสำคัญ ดังกระแสพระราชดำรัสตอน หนึ่งที่ให้ความหมายชัดเจนว่า “...การที่ต้องการให้ทุกคนพยายามที่จะหาความรู้และสร้างตนเอง ให้มั่นคงนี้ เพื่อตนเอง เพื่อที่จะให้ตัวเองมีความเป็นอยู่ที่ก้าวหน้า ที่มีความสุข พอมีพอกินเป็น ขั้นหนึ่ง และขั้นต่อไปก็คือ ให้มีเกียรติว่า ยืนได้ด้วยตัวเอง...”

5. ปฏิบัติตนในแนวทางที่ดี ลดละสิ่งชั่วให้หมดสิ้นไปทั้งนี้ด้วยสังคมไทยที่ล่มสลาย ลงเพราะยังมีบุคคลจำนวนมากมิใช่น้อยที่ดำเนินการ โดยปราศจากความละอาย ดังกระแสพระราชดำรัส ความตอนหนึ่งว่า “...พยายามไม่ก่อความชั่วให้เป็นเครื่องทำลายตัว ทำลายผู้อื่น พยายามลด พยายามละความชั่วที่ตัวเองมีอยู่ พยายามก่อความดีให้แก่ตัวอยู่เสมอพยายามรักษาและเพิ่มพูน ความดีที่มีอยู่นั้น ให้งอกงามสมบูรณ์ขึ้น...”

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า เศรษฐกิจพอเพียงเป็นวิธีทางหนึ่งของการดำรงชีวิตประจำวันของเรา เป็นแนวทางในการดำรงชีวิตแบบเรียบง่าย ไม่ก่อความเดือดร้อนกาย ใจทั้งกับตนเองและผู้อื่น มีความระมัดระวังในการดำเนินชีวิตรู้จักใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด รู้จักประมาณตนเอง คิดอยู่ ใช้กิน อย่างมีเหตุมีผล ประหยัดคอคอมน ยืน ชื่อสัตย์ อดทน และดำรงชีวิตให้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเมตตา ความเอื้ออาทร และความสามัคคีของสมาชิกในชุมชน

3. วิธีการพัฒนาชีวิตโดยเศรษฐกิจพอเพียง

คนแต่ละคนมีชีวิตแตกต่างกันไปตามแบบแผนของสังคมที่สลับซับซ้อน เปลี่ยนแปลง และพัฒนาตลอดเวลา แต่ทุกคนก็ยังมีความต้องการที่ประสบความสำเร็จในชีวิต โดยเฉพาะคนไทย ที่อยู่ในประเทศไทยนั้น ยังมีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ที่ทรงชี้แนะและมอบแนวทางในการดำรงชีวิตในทางสายกลางที่สมดุล คือ มีความพอประมาณ มีเหตุมีผล มีภูมิคุ้มกันภายใต้เงื่อนไขของความรู้และคุณธรรม ที่เรียกว่า เศรษฐกิจพอเพียง ชีวิตความเป็นอยู่ของคนเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง และอื่น ๆ โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นความจำเป็นพื้นฐานที่แต่ละคนมีระดับความต้องการไม่เท่ากัน เพราะแต่ละคนย่อมมีโอกาสของการพัฒนาการที่แตกต่างออกไป เช่น ความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ การสร้างรายได้ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากร เป็นต้น ในขณะที่เดียวกันด้านสังคมเริ่มต้นจากการดำรงชีวิตจะมองถึงความสามารถในการพึ่งตนเอง ความร่วมมือของคนในครอบครัวและคนรอบข้าง สมาชิกในสังคมยอมรับ มีความมั่นคงในการดำรงชีวิต เป็นต้น วิธีการพัฒนาชีวิตโดยเศรษฐกิจพอเพียง (สุนัย เศรษฐบุญสร้าง, 2550 : 28-33 และสุเมธ ตันติเวชกุล, 2549 : เว็บ ไซต์) สามารถดำเนินการได้ตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. จับประเด็นปัญหา/ค้นหาความต้องการของตนเอง ว่ามีปัญหาอะไร และอะไรเป็นสาเหตุ มีความต้องการอะไร มีเป้าหมายในการดำเนินชีวิตอย่างไร เช่น ต้องการมีชีวิตที่มีอนาคต ก้าวหน้า มีความเป็นอิสระ มีเวลาเพื่อครอบครัวและสังคม มีทรัพย์สินเพียงพอ มีความสุข หลุดพ้นจากความยากลำบาก เป็นต้น

2. วิเคราะห์ข้อมูลของตนเองและครอบครัว ซึ่งจะช่วยให้รู้สถานภาพ ฐัฐสาเหตุของปัญหา ฐัฐปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับ ฐัฐผลกระทบต่างๆ ที่เกิดขึ้น ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2.1 ศักยภาพของตนเอง เช่น ความรู้ ความสามารถ ความชำนาญ (ทักษะ) ชื่อเสียง ประสบการณ์ ความมั่นคง ความก้าวหน้า สภาพทางการเงิน การสร้างรายได้ การใช้จ่าย การออม คุณธรรมและศีลธรรม เป็นต้น

2.2 ศักยภาพของครอบครัว เช่น วิธีการดำรงชีวิตภาวะเศรษฐกิจของครอบครัว ความเชื่อ ทศนคติ ค่านิยม วัฒนธรรม ประเพณี คุณภาพชีวิตของคนในครอบครัว ฐานะทางสังคม ฐานะทางการเงิน ที่เป็นทรัพย์สินและหนี้สินของครัวเรือนรายได้ และรายจ่ายของครัวเรือน

3. วางแผนการพัฒนาการดำเนินชีวิต มีหลักการ คือ

3.1 กำหนดสิ่งที่ตั้งใจปฏิบัติหรือทำ เป็นแผนปฏิบัติให้สอดคล้อง “พอเพียง” กับการแก้ปัญหาสำคัญเร่งด่วนที่เผชิญก่อน

3.2 กำหนดเป้าหมายของการปฏิบัติให้พอเหมาะกับศักยภาพที่มีอยู่

3.3 กำหนดขอบเขตและกรอบเวลาของสิ่งที่ตั้งใจประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้สามารถ วัตถุประสงค์ได้

จากหลักการข้างต้นมีวิธีการปฏิบัติดังนี้

3.1.1 พัฒนาตนเอง ให้มีการเรียนรู้ต่อเนื่อง (ใฝ่เรียนรู้) สร้างวินัยกับตนเอง โดยเฉพาะวินัยทางการเงิน

3.1.2 สร้างนิสัยที่มีความคิดก้าวหน้ามุ่งมั่นในเป้าหมายชีวิตหมั่นพิจารณา ความคิด ตัดสินใจแก้ปัญหาเป็นระบบโดยใช้ความรู้ (ที่รอบรู้ รอบคอบ ระมัดระวัง) มีความรับผิดชอบต่ตนเอง สังคม และครอบครัว

3.1.3 หมั่นบริหารจิตใจให้มีความซื่อสัตย์ สุจริต รักษาดี เสียสละ สามัคคี เที่ยงธรรม ศีลธรรม

3.1.4 ควบคุมจิตใจให้ตนเอง ประพฤติในสิ่งที่ดีงามสร้างสรรค์ ความเจริญรุ่งเรือง

3.1.5 พัฒนาจิตใจ ให้ลด ละ เลิก อบายมุข กิเลส ตัณหา ความ โกรธ ความหลง

3.1.6 เสริมสร้างและฟื้นฟูความรู้และคุณธรรมของตนเองและครอบครัว เช่น เข้าร่วมการฝึกอบรม ฝึกทักษะ ในวิชาการต่างๆ หรือวิชาชีพ หมั่นตรวจสอบและแก้ไขข้อบกพร่อง อย่างสม่ำเสมอ

3.1.7 ปรับทัศนคติในเชิงบวก และมีความเป็นไปได้นอกจากนี้วิธีการปฏิบัติตน เพื่อไปสู่เป้าหมายให้เกิดคุณลักษณะตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงทั้ง 3 คุณลักษณะ ได้แก่ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดี มีนวัตกรรม

4. จัดบันทึกและทำบัญชีรับ – จ่าย

5. สรุปผลการพัฒนาตนเองและครอบครัว โดยพิจารณาจาก

5.1 ร่างกายมีสุขภาพ สมบูรณ์ แข็งแรง

5.2 อารมณ์ต้องไม่เครียด มีเหตุมีผล มีความเชื่อมั่น มีระบบคิดเป็นระบบเป็นขั้นเป็นตอน มีแรงจูงใจ กล้าคิดกล้าทำ ไม่ท้อถอย หรือหมดกำลังใจ เมื่อประสบปัญหาในชีวิต

5.3 สิ่งเหล่านี้ได้ลด ละ เลิก ได้แก่ รถป้ายแดง เงินพลาสติก โทรศัพท์มือถือ

สถานเวียงจันทน์ เหล้า บุหรี่ การพนัน

4. การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียง (กลุ่มงานจัดการฟาร์ม สำนักพัฒนาเกษตรกรรมส่งเสริมการเกษตร. ม.ป.ป. : 4-5)

1. พิจารณาจากความสามารถในการพึ่งตนเองเป็นหลัก ที่เน้นความสมดุลทั้ง

3 คุณลักษณะ คือ พอประมาณ มีเหตุมีผล และมีภูมิคุ้มกัน มาประกอบการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ เป็นขั้นเป็นตอน รอบคอบ ระมัดระวัง พิจารณาถึงความพอดี พอเหมาะ พอควร และพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง ที่มีองค์ประกอบครอบคลุม ทั้ง 5 ประการ คือ

1.1 ด้านจิตใจ มีจิตใจเข้มแข็ง ฝึกตนเองได้ มีจิตสำนึกที่ดี เอื้ออาทร ประนีประนอม และนึกถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก

1.2 ด้านสังคม มีความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน รู้รักสามัคคี สร้างความเข้มแข็งให้ครอบครัวและชุมชน รู้จักฝึกกำลัง มีกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากรากฐานที่มั่นคงแข็งแรง

1.3 ด้านเศรษฐกิจ ดำรงชีวิตอยู่อย่างพอดี พอมี พอกิน สมควรตามอัตภาพ และฐานะของตนประกอบอาชีพสุจริต (สัมมาอาชีพะ) ด้วยความขยันหมั่นเพียร อดทน ใช้ชีวิตเรียบง่าย โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น มีรายได้สมดุลกับรายจ่าย รู้จักการใช้จ่ายของตนเองและครอบครัวอย่างมีเหตุผลเท่าที่จำเป็น ประหยัด รู้จักการเก็บออมเงินและแบ่งปันผู้อื่น

1.4 ด้านเทคโนโลยี รู้จักใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม สอดคล้องกับความต้องการและภูมินิเวศ พัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม

1.5 ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รู้จักใช้และจัดการอย่างฉลาดและรอบคอบ สามารถเลือกใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดความยั่งยืนสูงสุด

2. พิจารณาความรู้คู่คุณธรรม มีการศึกษาเรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง (ทั้งภาคทฤษฎีและการปฏิบัติจริง) ในวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิต ใช้สติปัญญาในการตัดสินใจต่าง ๆ อย่างรอบรู้ รอบคอบ และมีเหตุผลที่จะนำความรู้ต่าง ๆ เหล่านั้นมาปรับใช้อย่างมีขั้นตอนและระมัดระวังในการปฏิบัติ มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความเพียรความอดทน และใช้สติปัญญาอย่างชาญฉลาดในการดำเนินชีวิตในทางสายกลาง

คุณธรรมที่ทุกคนควรจะศึกษาและน้อมนำมาปฏิบัติ มี 4 ประการคือ
 ประการแรก คือ การรักษาความสัตย์ ความจริงใจต่อตัวเองที่จะประพฤติปฏิบัติ
 แต่สิ่งที่เป็นประ โยชน์และเป็นธรรม

ประการที่ 2 คือ การรู้จักมองใจตนเอง ฝึกใจตนเองให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในสัจจะ

ความดีนั้น

ประการที่ 3 คือ ความอดทน อดกลั้น และอดออมที่จะไม่ประพฤติล่วงความสัตย์
 สุจริตไม่ว่าด้วยเหตุประการใด

ประการที่ 4 คือ การรู้จักละวางความชั่ว ความทุจริต และรู้จักสละประโยชน์ส่วนน้อย
 ของตนเพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ ของบ้านเมือง

คุณธรรม 4 ประการนี้ ถ้าแต่ละคนพยายามปลูกฝังและบำรุงให้เจริญงอกงามขึ้น
 โดยทั่วกันแล้ว จะช่วยให้ประเทศชาติบังเกิดความสุข ความร่มเย็น และมีโอกาสที่จะปรับปรุง
 พัฒนาให้มั่นคง ก้าวหน้าต่อไปได้ดังประสงค์

จากแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยสรุป
 หลักการพึ่งตนเองตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงได้ดังนี้

1. เน้นการผลิตพืชผลให้เพียงพอกับความต้องการบริโภคในครัวเรือนก่อนเป็นอันดับ
 แรก
2. เมื่อเหลือจากการบริโภคแล้ว จึงคำนึงถึงการผลิตเพื่อการค้า
3. มีการลดค่าใช้จ่ายโดยการสร้างสิ่งอุปโภคบริโภคในที่ดินของตนเอง เช่น ข้าว น้ำ
 ปลา ไข่ ไม้ผล พืชผัก
4. มีการรวมกลุ่มของชาวบ้าน ให้ครอบคลุมทั้งการเกษตรแบบผสมผสาน หัตถกรรม
 การแปรรูป อาหาร การทำธุรกิจค้าขาย และการท่องเที่ยวระดับชุมชน
5. มีการสร้างความมั่นคงให้กับสถาบันครอบครัว สถาบันชุมชน และการอนุรักษ์
 ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

6. มีการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนบนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น และ
 การรักษานขนบธรรมเนียมที่ดีงาม

ดังนั้น คนที่จะสามารถพึ่งตนเองได้ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงนั้น ต้องปฏิบัติดังนี้

1. มีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง
2. มีวินัยทางการเงิน
3. มีเป้าหมายชีวิตที่ชัดเจน
4. ตัดสินใจแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ รอบคอบ โดยใช้ความรู้

5. มีความรับผิดชอบต่อนอง ครอบครัว และสังคม
6. มีความซื่อสัตย์ สุจริต มีศีลธรรม
7. ลด ละ เลิก อบายมุข กิเลส ตัณหา
8. เข้าร่วมการฝึกอบรมฝึกทักษะ ในวิชาการต่างๆ อย่างสม่ำเสมอ
9. มีทัศนคติในเชิงบวกต่อแนวทางการพัฒนาตนเองตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง
10. มีความเชื่อมั่น ไม่ท้อถอย หรือหมดกำลังใจ เมื่อประสบปัญหา

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพึ่งตนเอง

1. ความหมายของการพึ่งตนเอง

ได้มีนักวิชาการหลายท่าน ได้ให้ความหมายของการพึ่งตนเอง ไว้ดังนี้

ปกรณีย์ ปรีชากร (2530 ; อ้างถึงใน สุภัทร ขจรมาศบุญปี. 2540 : 50) ได้กล่าวถึง การพึ่งตนเองไว้ว่า การพึ่งตนเองเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของการพัฒนา คือ ความต้องการที่จะ ยืนหยัดบนพื้นฐานอันเข้มแข็งของตน อันเป็นนัยสำคัญที่แสดงไว้อย่างชัดเจนทั้งในแนวคิดของ ทฤษฎีพึ่งพาและทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐาน การพึ่งตนเองเป็นกลไกเชิงนามธรรมที่สำคัญยิ่งต่อ การยกระดับจิตสำนึกและเพิ่มพูนระดับความเชื่อมั่นของปัจเจกบุคคล กลุ่มคน และระบบสังคม ที่มีต่อศักยภาพและความสามารถของตนในการกำหนดทิศทางการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองไปสู่ความมีอารยธรรมที่เทียบพร้อมทั้งในทางจิตภาพและในทางกายภาพ

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2534 : 49) ให้ความหมายของการพึ่งตนเองว่าหมายถึง ความสามารถในการดำรงตน อยู่ได้อย่างอิสระ มั่นคงสมบูรณ์ โดยภาวะการพึ่งตนเอง มีลักษณะพลวัต (Dynamic) ปรับเปลี่ยนไปตามกาลเวลา เทียบได้กับความสมดุลเคลื่อนที่ (Moving Equilibrium) และการที่จะพึ่งตนเองได้นั้นต้องมีการพึ่งตนเองได้ 5 ด้าน คือ 1) พึ่งตนเองได้ทาง ทรัพยากรธรรมชาติ (Natural Resources Self Reliance) โดยบุคคลสามารถใช้ประโยชน์จาก ทรัพยากรธรรมชาติ มีการรักษาให้ดำรงอยู่ไม่ให้เกิดเสื่อมเสียไป 2) พึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ (Economic Self Reliance) หมายถึง บุคคลสามารถดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจพอเพียง สามารถซื้อปัจจัยหลัก เพื่อการดำรงชีพ 3) พึ่งตนเองทางเทคโนโลยี (Technological Self Reliance) หมายถึง บุคคล สามารถประกอบอาชีพ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีเครื่องมือเทคโนโลยีสำหรับการดำเนิน กิจกรรมรวมถึงการติดต่อสื่อสารกับภายนอก 4) พึ่งตนเองได้ทางสังคม (Social-Cultural Self Reliance) หมายถึง บุคคลสามารถรวมตัวกันเป็นปึกแผ่นเหนียวแน่น โดยมีปัจจัยทางสังคม

วัฒนธรรม การศึกษา การสื่อสารระหว่างกัน ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ระหว่างกัน การมีภาวะผู้นำ
ที่เข้มแข็ง 5) พึ่งตนเองได้ทางจิตใจ

พระเทพเวที (2536 : 11-12) ให้ความหมายของการพึ่งตนเองว่าหมายถึง ทำตนให้เป็น
ที่พึ่งของตน ได้พร้อมที่จะรับผิดชอบตนเอง ไม่ทำตัวให้เป็นปัญหาหรือเป็นภาระดวงหมู่คณะหรือ
หมู่ญาติด้วยประพฤติกกรรม

บุญเลิศ พูนสุขโข (2540 : 19) ให้ความหมายของการพึ่งตนเองว่าหมายถึง การเคารพ
ตนเอง เชื้อมั่นในความสามารถที่จะกระทำการใด ๆ ให้สำเร็จได้ด้วยตนเองและไม่ทำตัวให้เป็น
ปัญหา หรือเป็นภาระกับผู้อื่นหรือหมู่คณะและได้กำหนดขอบข่ายของการพึ่งตนเองไว้ 3 ด้าน คือ
1) การพึ่งตนเองด้านการปฏิบัติการกิจต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน หมายถึงความสามารถในการปฏิบัติ
ภารกิจต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันของตนให้สำเร็จได้ด้วยตนเองในการรับประทานอาหาร สามารถ
ซ่อมแซมเครื่องใช้ของตนที่ชำรุดเสียหายได้ด้วยตนเอง เป็นต้น 2) การพึ่งตนเองในด้านการศึกษา
หมายถึง ความสามารถในการศึกษาเล่าเรียนให้สำเร็จลงได้ด้วยตนเอง ยอมรับและเคารพในตนเอง
มีความคิด อุดมการณ์และความเชื่อมั่น รู้จักใช้ความรู้ความสามารถของตนที่มีอยู่เพื่อการศึกษา
ค้นคว้าและทำงานให้สำเร็จตามความประสงค์รวมทั้งความพยายามเพิ่มพูนความรู้ความสามารถ
ของตนเองยิ่งขึ้น 3) การพึ่งตนเองทางด้านเศรษฐกิจหมายถึง ความสามารถในการช่วยเหลือตนเอง
ในด้านเงินทอง รู้จักหารายได้ทางสุจริตสำหรับใช้จ่ายตลอดจนรู้จักเลือกและใช้เครื่องอุปโภคด้วย
คุณค่าอย่างแท้จริง

ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้สรุปว่า การพึ่งตนเอง หมายถึง การที่ประชาชนมีความสามารถในการ
การดำเนินการตอบสนองความต้องการของตนเองให้บรรลุเป้าหมาย โดยอาศัยความพยายามและ
ความสามารถของตนเอง เพื่อให้ตนเองสามารถดำรงตนอยู่ได้อย่างอิสระ มั่นคงสมบูรณ์ ซึ่งต้อง
สามารถพึ่งตนเองในด้านต่างๆ ได้แก่ ด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจ ด้านทรัพยากรธรรมชาติ
ด้านจิตใจ และด้านสังคม

2. มโนทัศน์การพึ่งตนเอง (Self-reliance)

สามชาย ศรีสันต์ (2556 : เว็บไซค์) กล่าวว่า มโนทัศน์การพึ่งตนเอง (Self-reliance)
เป็นหนึ่งในมโนทัศน์ที่ถูกนำมาใช้อย่างกว้างขวางในประเทศกลุ่มแอฟริกาตอนใต้ของทะเลทรายซา
ฮารา (Sub-Saharan Africa) เพื่อแก้ปัญหาความยากจนที่มีอยู่อย่างหนาแน่นในประเทศแถบนี้ การ
พึ่งตนเองเป็นรูปแบบหนึ่งของแนวทางการพัฒนาที่เน้นการพัฒนารากฐานทรัพยากรของท้องถิ่น
ทั้งทรัพยากรธรรมชาติ ศักยภาพของประชากร และวัฒนธรรมของท้องถิ่น โดยการพัฒนาท้องถิ่น
ในที่นี้เป็นการพัฒนาในระดับชุมชน ที่คนในชุมชนสามารถจะช่วยเหลือตนเองได้ด้วยการค้นหาศักยภาพ

ในที่นี้เป็นการพัฒนาในระดับชุมชน ที่คนในชุมชนสามารถจะช่วยตนเองได้ด้วย การค้นหาศักยภาพที่มีอยู่ภายในชุมชน ตัดสินใจและลงมือดำเนินการอย่างมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนเอง มโนทัศน์นี้ต่อต้านการพัฒนาที่มาจากส่วนกลาง หรือแบบบนลงล่าง (top-down) เพราะไม่ได้ให้ความสำคัญกับทักษะความสามารถ ความรู้ และภูมิปัญญาของท้องถิ่น แต่การพัฒนาจะต้องมาจากคนในชุมชนเองที่ใช้ความรู้ที่มีอยู่ และลงมือดำเนินการพัฒนาด้วยตนเอง UNHCR ให้ความหมายของการพึ่งตนเองว่า เป็นการพัฒนาชุมชนที่ผู้ได้รับการพัฒนามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ วางแผน และรับความช่วยเหลือในฐานะที่เป็นหุ้นส่วนของการพัฒนา ไม่ใช่ผู้รับการพัฒนา การพึ่งตนเองจะสร้างความภาคภูมิใจในตนเอง และช่วยส่งเสริมศักยภาพความสามารถของชุมชนให้มีพลัง

นับแต่ปี 2525 ซึ่งเป็นปีที่เริ่มประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเป็นต้นมา ได้ปรากฏเอกสารทางวิชาการจำนวนมากที่ส่งเสริมแนวคิดเกี่ยวกับการพึ่งตนเองของชาชนบท โดยแนวคิดเหล่านี้สอดคล้องอยู่ในงานการศึกษาของกลุ่มนักวิชาการและคนทำงานในองค์กรพัฒนาเอกชนที่รู้จักกันในชื่อว่า “วัฒนธรรมชุมชน” ซึ่งถือเป็นแนวคิดการทำงานพัฒนาในระดับชุมชน หมู่บ้าน ที่ทรงอิทธิพลมากในสังคมไทย โดยถูกยกยให้เป็นอุดมการณ์ทางสังคมส่องแสงสว่างนำทางการพัฒนาจนถึงปัจจุบัน การทำงานแนววัฒนธรรมชุมชนมีหลักการที่สำคัญมากประการหนึ่งซึ่งแตกต่างจากการทำงานของหน่วยภาครัฐคือ การใช้วิถีทางบวก กล่าวคือการที่นักพัฒนาเข้าหาชุมชน หมู่บ้าน อย่างเข้าใจในวัฒนธรรมของชาวบ้าน พยายามค้นหาคำตอบในพฤติกรรม วิธีคิดของชาวบ้านอย่างรอบด้าน มองชาวบ้านในด้านดี โดยเชื่อมั่นว่าชุมชน ท้องถิ่นนั้นมีศักยภาพ มีพลัง โดยเฉพาะพลังทางวัฒนธรรม (กาญจนา แก้วเทพ, 2535 : 88) นักพัฒนาจะต้องเชื่อมั่น ศรัทธาต่อชาวบ้าน ต่อประชาชน เพราะหากไม่ศรัทธาก็จะสรุปเอาอย่างง่าย ๆ ว่า ประชาชนโง่ จน และเจ็บ ถ้าเป็นเช่นนั้นจริงชุมชน หมู่บ้าน คงไม่สามารถยืนหยัดดำรงอยู่ท่ามกลางธรรมชาติและสังคมมาได้ นับร้อยนับพันปี วัฒนธรรมพื้นบ้าน เป็นสิ่งที่ปรากฏในสังคมเกษตรกรรม ที่ชาวบ้าน “ทำมาหากิน” และ “เฝ้าอยู่เฝ้ากิน” มาแต่ในอดีต การทำเกษตรแบบผสมผสาน ผลิตเพื่อการยังชีพ กินเองใช้เอง จำเป็นจะต้องใช้ความรู้ ภูมิปัญญาที่สั่งสมมา ทั้งความรู้ในด้านพันธุ์พืช การเลี้ยงสัตว์ การใช้แรงงานของคนจำนวนมากเป็นครั้งคราว ความร่วมมือกันภายในชุมชนเป็นเงื่อนไขสำคัญของการผลิตในรูปแบบดังกล่าว การผลิตเพื่อยังชีพเป็นการผลิตเพื่อความมั่นคงในการดำรงชีพมากกว่าจะผลิตในปริมาณมากจนเหลือเกินเหลือใช้ทั้งยังต้องเคารพต่อธรรมชาติ เนื่องจากระบบเศรษฐกิจแบบนี้ต้องเก็บเกี่ยวผลผลิตจากธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ ดังนั้นความเชื่อเรื่องผีที่เกี่ยวข้องกับ ที่ดิน ป่า ภูเขา จึงเป็นความเชื่อที่ชาวบ้านน้อมตัวลงขอใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ ทางออกของการพัฒนาจึงจำเป็นต้องทำให้หมู่บ้านพึ่งตนเองให้ได้ อย่างเช่นในอดีต (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2531 : 25-38)

3. ระดับของการพึ่งตนเอง

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2534 : 36) และกาญจนา แก้วเทพ (2538 : 34) ได้แบ่งระดับของการพึ่งตนเอง ออกเป็น 2 ระดับ คือ การพึ่งตนเองในระดับปัจเจกบุคคล (Individual) และระดับกลุ่มหรือชุมชน (Community) ซึ่งการพึ่งตนเองในระดับปัจเจกบุคคล หมายถึง การที่บุคคลสามารถดำรงอยู่ได้อย่างอิสระ เช่น สามารถแยกตัวออกมาอยู่ต่างหากจากพ่อแม่ มีความมั่นคงในชีวิต สามารถเลี้ยงตนเองได้ ตัดสินใจเรื่องสำคัญ ๆ ได้เอง หรือสามารถนำคำแนะนำของผู้อื่นมาประกอบการตัดสินใจของตนได้ ส่วนการพึ่งตนเองในระดับกลุ่มหรือชุมชน หมายถึง การที่ชุมชนมีความสามารถในการกระทำระหว่างกันอย่างสม่ำเสมอตามกฎระเบียบของสังคม เพื่อบรรลุเป้าหมายของแต่ละคนหรือมีเป้าหมายร่วมกัน ณ พื้นที่แห่งใดแห่งหนึ่งเป็นเวลานานพอสมควร สามารถดำเนินการตอบสนองความต้องการของตน ด้วยวิธีการช่วยเหลือตนเองและการร่วมมือกับผู้อื่นในสถานการณ์เดียวกัน

4. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพึ่งตนเอง

4.1 ทฤษฎีพึ่งพา (Dependency Theory)

ในทศวรรษที่ 1960 ได้มีนักวิชาการสายยุโรป เช่น กุนนาร์ ไมค์ดัล (Gunnar Myrdal), ดัดเลย์ ซีเยร์ (Duley Seer) ได้คัดค้านแนวความคิดทฤษฎีภาวะทันสมัย โดยเสนอว่าแนวความคิดดังกล่าวไม่สามารถใช้ให้เป็นประโยชน์ในประเทศโลกที่ 3 ได้ นอกจากนั้นวิชาการสายลาตินอเมริกา อาทิ Frank, Cardoso, Doossantos ได้เสนอว่า ทฤษฎีภาวะทันสมัยสามารถนำไปใช้ในประเทศด้อยพัฒนาได้สำเร็จ เพราะยิ่งพัฒนาไป “คนรวยยิ่งรวย แต่คนจนยิ่งจนลง” หรือที่เรียกว่า “รวยกระจุก แต่จนกระจาย” เขาจึงต่อต้านทฤษฎีภาวะทันสมัยมาก และได้เสนอแนวคิดทฤษฎีพึ่งพาเอาไว้ดังนี้ คือ

4.1.1 เขามองว่าถ้าพัฒนาตามทฤษฎีภาวะทันสมัย ประเทศตะวันตกที่เจริญจะเป็นศูนย์กลางทุกอย่าง ในขณะที่ประเทศด้อยพัฒนาจะเป็นบริวาร หรือต้องพึ่งพาทายนอกอยู่ตลอดเวลา

4.1.2 เขาเห็นว่าควรมีการปฏิรูปโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมเสียใหม่ เพื่อที่จะนำไปสู่การกระจายผลของการพัฒนาอย่างเป็นธรรม

4.1.3 กระบวนการที่สามารถกระทำได้คือ การลดการพึ่งพาจากภายนอก และ การที่ประเทศพยายามเพิ่มขีดความสามารถในการพึ่งตนเองให้มากขึ้น

แต่ทฤษฎีที่พึ่งพานักวิชาการมิได้เสนอแนวทางการพัฒนาที่ชัดเจน หรือเป็นรูปธรรม จึงทำให้มีการปฏิเสชนแนวทางการพัฒนาแบบดั้งเดิม และนำไปสู่แนวทางการพัฒนาใหม่ที่เน้นการตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานต่อไป

4.2 ทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐาน (Basic Needs Theory)

แนวความคิดของนักวิชาการกลุ่มองค์การกรรมระหว่างประเทศ (ILO = International Labor Organization) ได้เสนอกลยุทธ์ในการพัฒนาใหม่โดยคำนึงถึงความต้องการพื้นฐาน และความจำเป็นพื้นฐานของมนุษย์ และการมีส่วนร่วมอย่างจริงจังในการพัฒนา เหตุผลที่มาของทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐานคือ

4.2.1 เป็นข้อเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาความล้มเหลวของทฤษฎีภาวะความทันสมัย

4.2.2 องค์การสหประชาชาติเรียกร้องให้ใช้แนวคิดเกี่ยวกับความจำเป็นพื้นฐานเป็นกลยุทธ์ในการพัฒนา

4.2.3 ตอบสนองต่อข้อเรียกร้องของนักทฤษฎีพึ่งพาบางกลุ่ม

ทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐานได้รับอิทธิพลจากนักเศรษฐศาสตร์หลายท่าน อาทิ คัดเลย์ ซีเยร์ (Duley Seer) โดยได้โต้ตอบแนวความคิดของทฤษฎีภาวะทันสมัยด้วยการเรียกร้องให้มีการดำเนินการวิเคราะห์เพื่อกำหนดเงื่อนไขทางสังคมและการจัดเตรียมสถาบันต่างๆ ก่อนการพัฒนา นอกจากนี้ยังให้คำนิยามเกี่ยวกับความจำเป็นพื้นฐาน การระดมทรัพยากรที่จำเป็นเพื่อบรรลุถึงความสำเร็จที่ต้องการ ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐานนั้นเป็นทฤษฎีทางสายกลางระหว่างทฤษฎีภาวะทันสมัยและทฤษฎีพึ่งพา ที่เสนอมิติใหม่ในการวางแผนพัฒนาจากกรอบความคิดในการวางแผนจากส่วนกลาง ไปสู่การวางแผนจากระดับล่างขึ้นมา สำหรับความต้องการความจำเป็นขั้นพื้นฐานแต่ละประเทศมีความต้องการที่แตกต่างกัน ดังนั้น ประเทศต่างๆ จึงควรกำหนดความจำเป็นขั้นพื้นฐานตามเกณฑ์และความเหมาะสมของประเทศตน

จุดเน้นที่สำคัญของทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐาน

- 1) เน้นการพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการที่จำเป็นพื้นฐานของประชาชน
- 2) เน้นการกระจายอำนาจและการกระจายความเจริญ ไปยังพื้นที่เป้าหมายอย่างทั่วถึง
- 3) ให้ความสำคัญกับการพัฒนาภาคเกษตรกรรม และพื้นที่ชนบทมาก
- 4) สนับสนุนการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม
- 5) เน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประเทศ

6) เน้นการพัฒนาทุกๆ ด้าน ไปพร้อมๆ กันแบบบูรณาการทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การบริหาร ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

7) สนับสนุนการใช้แรงงาน และทุนภายในประเทศ

8) เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน

ทฤษฎีนี้กำหนดจุดมุ่งหมายไว้ว่า เป็นการใช้ความพยายามเพื่อดำเนินการพัฒนาไปสู่การตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับประชาชนที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งความจำเป็นขั้นพื้นฐานเหล่านี้กำหนดขึ้น โดยคำนึงถึงสาเหตุที่แท้จริงของปัญหาว่าสถานภาพปัจจุบันของประชกรมีเป้าหมายอย่างไร กับคำนึงถึงเกณฑ์ความเป็นไปได้ในทางวิชาการและสถานะการสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ระดับความจำเป็นพื้นฐานของตนเอง ความจำเป็นขั้นพื้นฐานในที่นี้จะรวมถึงความจำเป็นทั้งในทางวัตถุและความจำเป็นในทางจิตใจด้วย

กระบวนการในการพัฒนาตามทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐาน

1. กระบวนการในการวางแผนพัฒนา สำหรับกระบวนการในการวางแผนพัฒนาตามทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐานนี้เน้นสาระสำคัญ คือ นักวางแผนต้องคำนึงถึงความสำคัญในการคัดเลือกโครงการที่จะตอบสนองต่อความจำเป็นพื้นฐานที่กำหนดขึ้น และโครงการที่ตอบสนองต่อความจำเป็นพื้นฐานถือว่ามีความสำคัญที่สุดที่จะต้องเน้นบริการแก่กลุ่มเป้าหมายอย่างชัดเจนแน่นอน นอกจากนี้ การกระจายอำนาจในการวางแผนถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของการสร้างความจำเป็นขั้นพื้นฐาน เพราะเป็นเป้าหมายสูงสุดที่ต้องการในระยะยาวคือการที่ประชาชนในชุมชนต่างๆ สามารถพึ่งตนเอง ได้ตลอดไป

2. เนื้อหาสำคัญที่ควรมุ่งเน้นในการวางแผน

เนื้อหาสำคัญที่มุ่งเน้นในการวางแผนของทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐานคือการเปลี่ยนแปลงวิธีการกระจายรายได้ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการผลิตและการค้า ตลอดจนการกระจายอำนาจให้แก่ชุมชนแต่ละพื้นที่ได้เสนอปัญหาและความต้องการขึ้นมา แล้วคัดเลือกโครงการที่สามารถตอบสนองต่อความจำเป็นพื้นฐานมากที่สุด นั่นคือต้องมีการปรับโครงสร้างการบริหารของรัฐ เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในระดับท้องถิ่นและเข้าถึงบริการด้านต่างๆ ของรัฐ โดยอาศัยระบบการบริหารที่ดีให้ความสำคัญกับภาคชนบทและสาขาเกษตรกรรมมากขึ้น เพราะประชาชนส่วนใหญ่ในชนบทยังมีฐานะยากจน ตลอดจนมีคุณภาพชีวิตที่ต่ำ จึงควรมีการพัฒนากระบวนการผลิตและปัจจัยการผลิตในชนบทให้ดีขึ้น เพราะแนวคิดในเรื่องการพัฒนา นั้น มีความเชื่อว่า ถ้าสามารถสร้างประชาชนในชนบทให้มีคุณภาพและเป็นฐานในการผลิตได้แล้ว ก็จะสามารพัฒนาได้ง่าย นอกจากนี้ยังเน้นการพัฒนาเทคโนโลยีที่เหมาะสม ซึ่งเป็นเทคโนโลยี

ที่ประหยัด ง่ายต่อการใช้เหมาะสมกับเงื่อนไขทางสังคมวัฒนธรรมและสภาพภูมิอากาศ เพื่อให้เกิด
คุณภาพทั้งภาคเกษตรกรรม อุตสาหกรรม พาณิชยกรรม และการบริการ

4.3 ทฤษฎีการพึ่งตนเองของชุมชนชนบท (A Theory of Self-reliance Rural

Community)

การพึ่งตนเองในชนบท ซึ่งการที่จะพึ่งตนเองได้อย่างสมบูรณ์นั้นจะต้องพึ่งตนเอง
ได้ 5 ด้าน คือ ด้านเทคโนโลยี (Technology : T) ด้านเศรษฐกิจ (Economic : E) ด้านทรัพยากร
(Resource : R) ด้านจิตใจ (Mental : M) และด้านสังคมวัฒนธรรม (Socio-Cultural : S) หรือเรียกว่า
แบบ TERMS (สุเมธ ตันติเวชกุล. 2544 : 15, เกียรติศักดิ์ ชื้อล้อม และคณะ. 2550 : 105-106,
สุทธิรักษ์ ศรีสุเลิศ. 2551 : 24) ระดับการพึ่งตนเองจะสูงหรือต่ำขึ้นอยู่กับระดับการพึ่งตนเองได้
ต่างๆ ด้วย ซึ่งการพึ่งตนเองได้ทั้ง 5 ด้าน ตามตัวแบบ TERMS ดังกล่าวนั้น องค์ประกอบในตัวแบบ
แต่ละองค์ประกอบต่างก็มีความสำคัญ และปฏิบัติหน้าที่ของตน ขณะเดียวกันผลของการปฏิบัติ
หน้าที่ของตนนั้น บางส่วนมีผลลัพท์ต่อองค์ประกอบอื่นในตัวแบบด้วย ในทำนองเดียวกัน
องค์ประกอบอื่นที่ปฏิบัติหน้าที่ ก็จะมีผลสัมพันธ์ต่อองค์ประกอบเริ่มต้นด้วยเช่นกัน ความสัมพันธ์
ซึ่งกันและกัน ดังกล่าว เรียกว่า ความสัมพันธ์เชิงหน้าที่ (Function Matrix)

4.3.1 การพึ่งตนเองทางด้านเทคโนโลยี (Technology Self-reliance : T) หมายถึง
การที่บุคคลสามารถประกอบอาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ว่าจะเป็นการทำนา ทำไร่ หรือรวมถึง
การทำอุตสาหกรรมในครัวเรือน การติดต่อค้าขาย หรือแม้แต่การประกอบอาชีพด้านการบริการ
ซ่อมเครื่องจักร เทคโนโลยีมีส่วนช่วยในการสื่อสารติดต่อกับภายนอกชุมชน ทำให้ได้รับข่าวสาร
ที่ดี รู้จักการประชาสัมพันธ์การบริหาร โครงการ เทคโนโลยียังหมายถึงของสมัยใหม่และของดั้งเดิม
ของท้องถิ่นที่เรียกว่าภูมิปัญญาชาวบ้านซึ่งในอดีตชนบทเป็นการพึ่งพาเทคโนโลยีของตนเองใน
ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้รับการถ่ายทอดมาเป็นเวลานานทั้งด้านการประกอบอาชีพ เช่น
การเพาะปลูกโดยใช้พืชพันธุ์ท้องถิ่นที่มีลักษณะพิเศษ ปุ๋ยธรรมชาติ ทำการเกษตรแบบผสมผสาน
การดูแลรักษาสุขภาพร่างกายของตนเอง ซึ่งเทคโนโลยีพื้นบ้านทั้งหลายต้องมีความเหมาะสมและ
สอดคล้องกับเศรษฐกิจสังคม โดยไม่ก่อให้เกิดการทำลาย ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

4.3.2 การพึ่งตนเองทางด้านเศรษฐกิจ (Economic Self-reliance : E) หมายถึง
ความสามารถดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจได้ด้วยตนเอง โดยที่ประชาชนในชุมชนมีอาชีพเลี้ยงตัวเอง
ให้มีรายได้พอเพียง สามารถซื้ออาหารหรือปัจจัย 4 อย่างอื่นได้ มุ่งลดรายจ่ายก่อนเป็นสำคัญ และ
ยึดหลักพออยู่ พอกิน และพอใช้ และยังอาจหมายถึงการที่ประชาชนในชุมชนสามารถซื้อสิ่งของ
ยารักษาโรคไปพบแพทย์เพื่อรับการรักษาพยาบาล การรักษาสุขภาพร่างกายให้แข็งแรง ซึ่งอุปกรณ์

การศึกษาเพื่อตนเองและบุตรหลานในการศึกษาเล่าเรียนพัฒนาให้มีความเฉลียวฉลาดเพิ่มมากขึ้น การประกอบอาชีพ ที่อยู่ในรูปแบบความพอดี พอเพียง ไม่เน้นผลประโยชน์ที่เป็นวัตถุกำไร แต่เน้นที่การพึ่งตัวเองเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขมากกว่าการแข่งขัน

4.3.3 การพึ่งตนเองทางด้านทรัพยากร (Resource Self-reliance : R) หมายถึง

การพึ่งพาธรรมชาติเป็นหลัก ทรัพยากรในที่นี้หมายถึง สิ่งใดๆ ที่มีอยู่ธรรมชาติในชุมชนหรือสามารถหามาได้ เช่น ดิน น้ำป่า สัตว์บกและสัตว์น้ำ รวมทั้งแร่ธาตุต่างๆ ที่มีค่าและความสำคัญต่อการดำรงชีวิตมนุษย์ สามารถใช้ประโยชน์และจัดการทรัพยากรธรรมชาตินี้อย่างฉลาด พร้อมทั้งหาทางเพิ่มมูลค่าและสามารถรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้ดำรงอยู่ไม่ให้เกิดเสื่อมเสียไปจนหมดสิ้น หรือไม่ทำให้ธรรมชาติเสียความสมดุล เป็นการดำรงชีวิตอยู่บนพื้นฐานความคิดของการอยู่ร่วมกันมองเห็นธรรมชาติเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติที่เกื้อกูลซึ่งกันและกัน มีความพอดีรวมถึงการยึดมั่นในประเพณีที่เอื้อต่อการอนุรักษ์และรักษาสิ่งแวดล้อมให้ดำรงอยู่อย่างยั่งยืน

4.3.4 การพึ่งตนเองทางด้านจิตใจ (Mental Self-reliance : M) หมายถึง การที่บุคคล

มีจิตใจเข้มแข็ง และมั่นใจว่าจะช่วยตนเองพึ่งพาตนเองได้ และยังรู้จักพอ ไม่โลภมากเกินไป หรืออยากได้อยากมีจนเกินความสามารถของตน สามารถที่จะต่อสู้กับปัญหาอุปสรรคต่างๆ ในการหาเลี้ยงชีพ หรือพัฒนาชีวิตให้มีความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น มีจิตสำนึกที่ดี ประณีประนอม มีจิตใจเอื้ออาทร และเห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง การที่บุคคลพึ่งตนเองได้ทางจิตใจแล้วยังจะเป็นรากฐานของการพึ่งตนเองด้านอื่น เช่น สังคม เศรษฐกิจและเทคโนโลยีอีกด้วย หรืออาจกล่าวได้ว่า การพึ่งตนเองทางด้านจิตใจเป็นแนวทางการพึ่งพาตนเองเป็นหลัก ซึ่งสนับสนุนให้คนมีคุณธรรม หรือใฝ่คุณธรรมอันจะก่อให้เกิดความเมตตากรุณา เอื้ออาทรต่อกันให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน เกิดความร่วมมือร่วมใจในการแก้ไขปัญหาบนพื้นฐานของคุณธรรม

4.3.5 การพึ่งตนเองทางด้านสังคมวัฒนธรรม (Social-Culture Self-reliance : S)

หมายถึง การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เชื้อมโยงกัน การให้ความสำคัญของประเพณีภายในท้องถิ่นเป็นหลักการรักษาสืบทอด ประเพณีของท้องถิ่นจะมีผลต่อการสร้างจิตสำนึกให้เกิดความรักท้องถิ่น โดยมีประเพณีเป็นสิ่งเชื่อมโยงความเป็นปึกแผ่นของสังคมในภาคชนบทที่มีผลถึงความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว และคนอื่นเป็นการสร้างความสามัคคีและส่งเสริมให้เกิดการรวมกลุ่มกัน เพื่อสร้างประโยชน์ต่อส่วนรวม

จากกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีการพัฒนาการพึ่งตนเองของ TERMS สามารถพึ่งตนเองได้นั้นอาจจะยังไม่สามารถชี้ให้เห็นความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนได้ ถ้าขาดองค์ประกอบแนวคิดของ BAN สนับสนุน TERMS ในแต่ละตัว ดังนี้

ความสมดุล (Balance : B) หมายถึง การที่จะทำให้ TERMS สามารถพึ่งตนเองได้นั้นจะต้องเริ่มต้นด้วยการสร้างความสมดุลให้เกิดขึ้นในแต่ละมิติหรือแต่ละด้านซึ่งได้แก่ ความสมดุลทางด้านเทคโนโลยีหรือเครื่องมือในการประกอบอาชีพ (Technology : T) ความสมดุลทางด้านเศรษฐกิจหรือการประกอบอาชีพ (Economic : E) ความสมดุลทางด้านทรัพยากร (Resource : R) ความสมดุลทางด้านจิตใจ (Mental : M) และความสมดุลทางด้านสังคมวัฒนธรรม (Socio-cultural : S)

ความสามารถ (Ability: A) หมายถึง การที่จะทำให้ TERMS สามารถพึ่งตนเองได้นั้น นอกจากจะสร้างความสมดุลแล้วประการต่อมาจะต้องสร้างความสามารถให้เกิดขึ้นในแต่ละมิติหรือแต่ละด้านเช่นเดียวกัน

การสร้างเครือข่าย (Networking: N) หมายถึง การที่จะทำให้ TERMS สามารถพึ่งตนเองได้นั้น นอกจากการสร้างสมดุลและความสามารถบริหารจัดการแล้ว ประการสุดท้ายจะต้องสร้างเครือข่ายหรือการรวมกลุ่มให้เกิดขึ้นในแต่ละมิติหรือแต่ละด้านเช่นกัน และโดยสาระแล้วการสร้างเครือข่ายก็คือ การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ตลอดจนการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในด้านต่างๆ ในที่สุดก็จะทำให้ชุมชนสามารถบริหารจัดการได้ด้วยตนเอง (Self Community Management) ให้มีความเข้มแข็งจนสามารถพึ่งตนเองได้ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม การเมือง และสิ่งแวดล้อม (สัญญา สัญญาวิวัฒน์. 2544 : 20)

จากทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักการ TERMS การมีส่วนร่วม และการจัดการที่ได้กล่าวมาข้างต้น จะพบว่า การพึ่งตนเองได้ของประชาชนและชุมชนในชนบทนั้น จะต้องมีการปัจจัยที่สนับสนุนทั้งทางวัตถุด้านกายภาพ และความพร้อมทางด้านจิตใจ ซึ่งมีความสำคัญอย่างน้อย 7 ด้านด้วยกัน ซึ่งประชาชนและชุมชนได้นำปัจจัยทั้งที่ตนเองมีอยู่หรือได้รับการส่งเสริมจากองค์กรภายนอกเหล่านั้นมาสู่กระบวนการยอมรับหลักการและใช้เป็นแนวทางการปฏิบัติ

5. การพึ่งตนเองตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

การพึ่งตนเองตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงนั้นเป็นการพึ่งตนเองโดยการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่มี 3 ห่วง 3 เงื่อนไขมาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตโดยมีวิถีปฏิบัติในการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลาง และความไม่ประมาท ที่คำนึงถึงความพอประมาณ

ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ตลอดจนใช้ความรู้ และคุณธรรมเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในยุคโลกาภิวัตน์ โดยสามารถที่จะเผชิญและต่อสู้กับปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างรู้เท่าทัน อีกทั้งยังมีความสามารถในการปรับตัวให้เหมาะสมกับสถานการณ์ และสภาพแวดล้อมในสังคมปัจจุบัน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งรุจิพร จาระพงษ์ และคณะ (2543 : 6-7) ได้กล่าวถึงเศรษฐกิจพอเพียงว่าเป็นการดำเนินชีวิตทางสายกลางโดยยึดหลักการพึ่งพาตนเอง ได้ดังนี้

5.1 ด้านเทคโนโลยี

5.1.1 ใช้เทคโนโลยีพื้นฐานและเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่เหมาะสม สอดคล้องกับความต้องการและสภาพแวดล้อม

5.1.2 ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

5.1.3 พัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาของเราเอง

5.2 ด้านเศรษฐกิจ

5.2.1 เพิ่มรายได้

5.2.2 ลดรายจ่าย

5.2.3 การออม การสะสมเป็นเงินทุน

5.3 ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

5.3.1 การจัดการอย่างชาญฉลาด

5.3.2 รู้คุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

5.3.3 ตั้งอยู่บนพื้นฐานการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน

5.4 ด้านจิตใจ

5.4.1 ทำตนให้เป็นที่พึ่งตนเอง

5.4.2 มีจิตสำนึกที่ดี

5.4.3 สร้างสรรค์ให้ตนเองและชาติโดยรวม

5.4.4 มีจิตใจเอื้ออาทร ประนีประนอม

5.4.5 คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง

5.5 ด้านสังคมวัฒนธรรม

5.5.1 ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

5.5.2 สร้างเครือข่ายชุมชนที่เข้มแข็ง

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในระดับบุคคล คือความสามารถในการดำรงชีวิตได้
 อย่างไม่เดือนร้อน กำหนดความเป็นอยู่อย่างประมาณตนตามฐานะตามอัธยาศัย และที่สำคัญ
 ไม่หลงไหลไปตามกระแสของวัตถุนิยม มีอิสรภาพไม่มีพันธนาการอยู่กับสิ่งใด หากกล่าว
 โดยสรุปคือ หันกลับมายึดเส้นทางการดำรงชีวิต เศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นพื้นฐานของ
 ความมั่นคงในการดำรงชีวิตที่ส่งผลให้สามารถพึ่งตนเองได้ หลักการพึ่งตนเองอาจจะแยกโดยยึด
 หลักสำคัญอยู่ 5 ประการ (สุเมธ ตันติเวชกุล. 2543 : 2 และ อภิชัย พันธเสน. 2549 : 41-42) คือ

1. การพึ่งตนเองทางด้านเทคโนโลยี หมายถึง สามารถประยุกต์ใช้เทคโนโลยีใหม่ๆ
 ให้สอดคล้องกับความต้องการและสภาพแวดล้อม พัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาชาวบ้าน
 2. การพึ่งตนเองทางด้านเศรษฐกิจ หมายถึง สามารถอยู่ได้ด้วยตนเองในระดับเบื้องต้น
 ได้แก่ ไม่ใช่จ่ายเกินตัว และวางแผนอย่างรอบคอบ มีภูมิคุ้มกัน ไม่เสี่ยง แม้ไม่มีเงินก็ยังมีข้าว ปลา
 ผัก ผลไม้ ในท้องถิ่นของตนเองเพื่อการยังชีพและสามารถนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจของ
 ประเทศต่อไป

3. การพึ่งตนเองทางด้านทรัพยากร ธรรมชาติ หมายถึง สามารถส่งเสริมให้มีการนำ
 ทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดได้แก่ การนำทรัพยากรธรรมชาติหรือ
 วัสดุในท้องถิ่นที่มีอยู่มาประยุกต์ใช้เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) ได้อย่างเหมาะสมและ
 เกิดการพัฒนาประเทศไทยได้ดียิ่งขึ้น

4. การพึ่งตนเองด้านจิตใจ หมายถึง คนที่สมบูรณ์พร้อมต้องมีจิตใจที่เข้มแข็ง
 มีจิตสำนึกว่าตนนั้นสามารถพึ่งตนเองได้และสามารถสร้างพลังผลักดันให้ตนเองมีภาวะจิตใจที่จะ
 ต่อสู้ชีวิตด้วยความสุจริต แม้อาจจะไม่ประสบความสำเร็จบ้างก็ตาม ไม่ท้อแท้แต่คงพยายามต่อไป
 ได้แก่ มีความหนักแน่นมั่นคงในสุจริตธรรม มุ่งมั่นที่จะปฏิบัติหน้าที่ให้จนสำเร็จ มีวิธีการใน
 การปฏิบัติงานให้ประสบความสำเร็จ

5. การพึ่งตนเองด้านสังคม หมายถึง สามารถเสริมสร้างให้ชุมชนในท้องถิ่นของ
 ตนเองเกิดความร่วมมือ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และนำความรู้ที่ได้รับมาถ่ายทอดและเผยแพร่ให้ชุมชน
 ของตนได้รับประโยชน์ซึ่งกันและกัน ได้แก่ การทำงานร่วมกับบุคคลอื่นได้เป็นอย่างดี ไม่มี
 ความขัดแย้งกันในกลุ่ม

บันได 9 ขั้นสู่การพึ่งตนเองตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง (สถาบันเศรษฐกิจพอเพียง
 มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์. 2556 : เว็บไซต์) มีดังนี้

บันไดขั้นที่ 1-4 คือ เศรษฐกิจพอเพียงขั้นพื้นฐาน 4 พอ พออยู่ พอกิน พอใช้ พอมี
 อากาศหายใจร่มเย็นสบาย สภาพแวดล้อมน่าอยู่ เป็นพื้นฐานปัจจัยในการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ

ขั้นที่ 1 พอกิน

พื้นฐานที่สุดของมนุษย์ คือ ความต้องการปัจจัย 4 และประการสำคัญที่สุดของปัจจัย 4 คือ อาหาร ขั้นที่ 1 ของแนวทางแก้ปัญหาที่ยั่งยืนคือ ตอบคำถามให้ได้ว่า “ทำอะไรจึงจะพอกิน” โดยให้ความสำคัญกับ ข้าวปลาอาหาร ไม่ให้ความสำคัญกับเงิน ซึ่งเป็นเพียงแค่ “ตัวกลาง”

ในการแลกเปลี่ยนตามมาตรฐานสากล โดยยึดหลักว่า “เงินทองเป็นของมายา ข้าวปลาลิขจริง” เกษตรกรต้องเริ่มจากการอยู่ให้ได้โดยไม่ใช้เงิน มีอาหารพอมิ พอกิน ด้วยการปลูกพืช ผัก ผลไม้ ให้พอกิน ชาวนาต้องเก็บข้าวไว้ให้เพียงพอสำหรับการมีกินทั้งปี ไม่ขายข้าวเปลือกเพื่อนำเงิน ไปซื้อข้าวสาร

นอกจากนั้น หัวใจสำคัญของ “พอกิน” ยังมีความหมายรวมไปถึงความปลอดภัยในอาหาร กินอย่างไรให้มีสุขภาพดี ไม่สะสมเอาความเจ็บไข้ได้ป่วยไว้ในร่างกาย นี่ก็ความหมายของบันไดขั้นที่ 1 ที่เกษตรกรต้องก้าวข้ามให้ได้

ขั้นที่ 2-4 พอใช้ พออยู่ พอร่มเย็น

บันไดขั้นที่ 2-4 พอใช้ พออยู่ พอร่มเย็น เกิดขึ้นได้พร้อมกัน ด้วยคำตอบเดียวคือ “ปลูกป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง” ซึ่งป่า 3 อย่างจะให้ทั้ง อาหาร เครื่องนุ่งห่ม สมุนไพรสำหรับรักษาโรคทั้งโรคคน โรคพืช โรคสัตว์ ให้ไม่สำหรับทำบ้านพักที่อยู่อาศัย และให้ความร่มเย็นกับบ้าน กับชุมชน กับโลกใบนี้ ซึ่งเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาความยากจนของเกษตรกรไทย ซึ่งได้รับการพิสูจน์แล้วว่าสามารถแก้ปัญหาได้จริง และยังสามารถย้อนกลับไปแก้ไขปัญหานี้ดินซึ่งสะสมพอกพูนจากการทำเกษตรเชิงเดี่ยว ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากร ปัญหาความขาดแคลนน้ำ ภัยแล้ง ทั้งหมดล้วนแก้ไขได้จากแนวคิดป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่างขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ

บันไดขั้นที่ 5-9 คือ เศรษฐกิจพอเพียงขั้นก้าวหน้า

ขั้นที่ 5-6 บุญและทาน

เครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียงเชื่อมั่นว่าสังคมไทยเป็นสังคมบุญ สังคมทาน ไม่เน้นการแลกเปลี่ยนทางการค้า แต่เน้นการทำบุญ ไม่เน้นการสะสมเป็นของส่วนตัว แต่เน้นการให้ทานและสะสมโดยมอบให้เป็นทรัพย์สินส่วนร่วมโดยวัด หรือ ศาสนสถานตามแต่ละศาสนาเป็นศูนย์กลาง เป็นการฝึกจิตใจ ให้ละซึ่งความ โลภ และกิเลสในการอยากได้ ใคร่ มี ลดปัญหาช่องว่างระหว่างชนชั้น ตามความหมายอันลึกซึ้งของคำ “Our Loss is Our Gain” หรือ “ยิ่งทำยิ่งได้ ยิ่งให้ยิ่งมี” การให้ไปคือ ได้มา และเชื่อมั่นในฤทธิ์ของทาน ว่าทานมีฤทธิ์จริง และจะส่งผลกลับมาเป็น

เพื่อน เป็นกัลยาณมิตร เป็นเครื่องช่วยที่ช่วยเหลือกันในทุกสถานการณ์ แม้ในวันที่โลกนี้ประสบกับวิกฤตการณ์

ขั้นที่ 7 เก็บรักษา

ขั้นต่อไปหลังจากสามารถพึ่งตนเองได้ พอมี พอเหลือทำบุญ ทำทานแล้ว คือ การรู้จักเก็บรักษา ซึ่งเป็นการตั้งอยู่ในความไม่ประมาท และการรู้จักเก็บรักษา ยังเป็นการสร้างรากฐานของการเอาตัวรอดในเวลาเกิดวิกฤตการณ์ โดยยึดแนวทางตามวิถีชีวิตชาวนามัยก่อน ซึ่งเก็บรักษาข้าวไว้ในยุ้งฉางเพื่อให้พอมีกินข้ามปี คัดเลือกและเก็บรักษา “ข้าวพันธุ์” ไว้สำหรับเป็นพันธุ์ข้าวในปีต่อไป ซึ่งฝึกกับวิถีชาวนาในปัจจุบันที่ใช้วิธีการขายข้าวทั้งหมดแล้วนำเงินที่ขายได้ไปซื้อพันธุ์ข้าวเพื่อปลูกในปีต่อไป ส่งผลให้เกิดการขาดความมั่นคงและเปรียบเสมือนการใช้ชีวิตอยู่บนเส้นสายความประมาท เพราะหากเกิดภัยแล้ง น้ำท่วม ผลผลิต ไม่ได้ตามที่ตั้งใจไว้ย่อมหมายถึงปัญหาหนี้สินและการขาดแคลนพันธุ์ข้าวสำหรับปลูกในปีต่อไป นอกจากเก็บพันธุ์ข้าวแล้ว ยังเน้นให้รู้จักวิธีการนอมอาหาร การสะสมอาหารไว้กินในยามหน้าแล้ง ด้วยการแปรรูปอาหารหลากชนิด อาทิ ปลาจ๋า ปลาแห้ง มะขามเปียก พริกแห้ง หอม กระเทียม เพื่อเก็บไว้กินในอนาคต

ขั้นที่ 8 ขาย

เนื่องจากเศรษฐกิจพอเพียง ไม่ใช่เศรษฐกิจการค้า แต่ก็ไม่ใช่เศรษฐกิจหลังเขา การค้าขายสามารถทำได้ แต่ทำภายใต้การรู้จักตนเอง รู้จักพอประมาณ และทำไปตามลำดับ โดยของที่ขาย คือ ของที่เหลือจากทุกขั้นแล้วจึงนำมาขาย เช่น ทำนาอินทรีย์ ปลูกข้าวปลอดสารเคมี ไม่ทำลายธรรมชาติ ได้ผลผลิตเก็บไว้พอกิน เก็บไว้ทำพันธุ์ ทำบุญ ทำทาน แล้วจึงนำมาขายด้วยความรู้สึกของการ “ให้” อยากที่จะให้สิ่งดีๆ ที่เราปลูกเอง เพื่อแผ่ให้กับคนอื่นๆ ได้รับสิ่งดีๆ นั้นๆ ด้วย

การค้าขายตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง จึงเป็นการค้าที่มองกลับด้าน “เพราะรักคุณจึงอยากให้คุณได้รับในสิ่งดีๆ” พอเพียงเพื่ออุ้มชู เพื่อแผ่ แบ่งปัน ไปด้วยกันกับการค้าขายสามารถทำได้ แต่ทำภายใต้การรู้จักตนเอง รู้จักพอประมาณ คือ ของที่เหลือจากทุกขั้นแล้วจึงนำมาขาย เช่น ทำนาอินทรีย์ ปลูกข้าวปลอดสารเคมี ได้ผลผลิตเก็บไว้พอกิน เก็บไว้ทำพันธุ์ ทำบุญ ทำทาน แล้วจึงนำมาขายด้วยความรู้สึกของการ “ให้” อยากที่จะให้สิ่งดีๆ เพื่อแผ่ให้กับคนอื่นๆ ได้รับสิ่งดีๆ นั้นๆ ด้วย

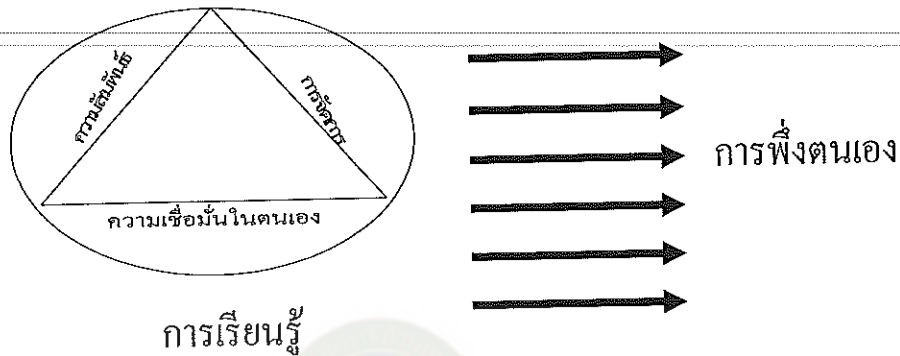
ขั้นที่ 9 กองกำลังเกษตร โยธิน

ขั้นที่ 9 คือการสร้างกองกำลังเกษตร โยธิน หรือการสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงทั่วประเทศ เพื่อขยายผลความสำเร็จตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติแนวคิดและวิธีการดำเนินชีวิตของคนในสังคม ในชุมชน เพื่อการแก้ปัญหาวิกฤต 4 ประการ อันได้แก่ วิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อม ภัยธรรมชาติ (Environmental Crisis) วิกฤตการณ์โรคระบาดทั้งในคน สัตว์ พืช (Epidemic Crisis) วิกฤตเศรษฐกิจ ข้ำวยากหมากแพง (Economic Crisis) วิกฤตความขัดแย้งทางสังคม/สงคราม (Political/Social Crisis)

6. หลักแนวคิดในพัฒนาการพึ่งตนเอง

สำนักคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (2556 : เว็บไซต์) และรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจประชาชน ได้อาศัยหลักการพึ่งตนเองตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง 5 ประการ ดังนี้ 1) พึ่งตนเองทางจิตใจ คนที่สมบูรณ์พร้อมต้องมีจิตใจที่เข้มแข็ง มีจิตสำนึกว่าตนนั้นสามารถพึ่งตนเองได้ ดังนั้น จึงควรที่จะสร้างพลังผลักดันให้มีภาวะจิตใจฮึกเหิมต่อสู้ชีวิตด้วยความสุจริต แม้อาจจะไม่ประสบผลสำเร็จบ้างก็ตาม มิพึงควรท้อแท้ให้พยายามต่อไป พึงยึดพระราชดำริ “การพัฒนาคน” ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว “...บุคคลต้องมีรากฐานทางจิตใจที่ดี คือ ความหนักแน่นมั่นคงในสุจริตธรรมและความมุ่งมั่นที่จะปฏิบัติ หน้าที่ให้จนสำเร็จ ทั้งต้องมีกุศโลบายหรือวิธีการอันแยบยลในการปฏิบัติงานประกอบพร้อมกันด้วยจึงจะสัมฤทธิ์ผลที่แน่นอน และบังเกิดประโยชน์อันยั่งยืน แก่ตนเองและแผ่นดิน...” 2) พึ่งตนเองทางสังคม ควรเสริมสร้างให้แต่ละชุมชนในท้องถิ่นได้ร่วมมือช่วยเหลือเกื้อกูลกัน นำความรู้ที่ได้รับมาถ่ายทอดและเผยแพร่ให้ได้รับประโยชน์ซึ่งกันและกัน ดังพระบรมราโชวาทที่ว่า “...เพื่อให้งานรุดหน้าไปพร้อมเพรียงกันไม่ลดหล่น จึงขอให้ทุกคนพยายามที่จะทำงานในหน้าที่อย่างเต็มที่และให้มีการประชาสัมพันธ์ให้ดี เพื่อให้งานทั้งหมดเป็นงานที่เกื้อหนุนสนับสนุนกัน...” 3) พึ่งตนเองได้ทางทรัพยากรธรรมชาติ คือ การส่งเสริมให้มีการนำเอาศักยภาพของผู้คนในท้องถิ่นสามารถแสวงหาทรัพยากรธรรมชาติ หรือวัสดุในท้องถิ่นที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดซึ่งผลให้เกิดการพัฒนาประเทศได้อย่างดียิ่ง สิ่งดีก็คือ การประยุกต์ใช้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) ซึ่งมีมากมายในประเทศ 4) พึ่งตนเองได้ทางเทคโนโลยี ควรส่งเสริมให้มีการศึกษา ทดลองทดสอบเพื่อให้ได้มาซึ่งเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่สอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศและสังคมไทย และสิ่งสำคัญสามารถนำไปใช้ปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับพระราชดำริที่ว่า “...จุดประสงค์ของศูนย์การศึกษาฯ คือ เป็นสถานที่สำหรับค้นคว้าวิจัยในท้องถิ่น เพราะว่าแต่ละท้องถิ่น สภาพฝนฟ้าอากาศและประชาชนในท้องถิ่นต่างๆ ก็มีลักษณะแตกต่างกันมาก

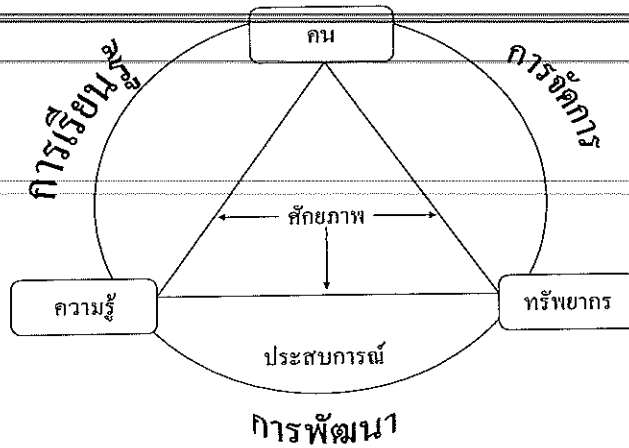
เหมือนเดิม...” และ 5) ฟังตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ หมายถึง สามารถอยู่ได้ด้วยตนเองในระดับเบื้องต้น กล่าวคือ แม้ไม่มีเงินก็ยังมีข้าว ปลา ผัก ผลไม้ ในท้องถิ่นของตนเองเพื่อการยังชีพ และสามารถนำไปสู่รูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศในระดับมหภาคต่อไปได้ด้วย (สุเมธ ตันติเวชกุล . 2544 : 284-291)

แผนภาพที่ 1 การพึ่งตนเอง (เสรี พงศ์พิศ. 2546 : 13)

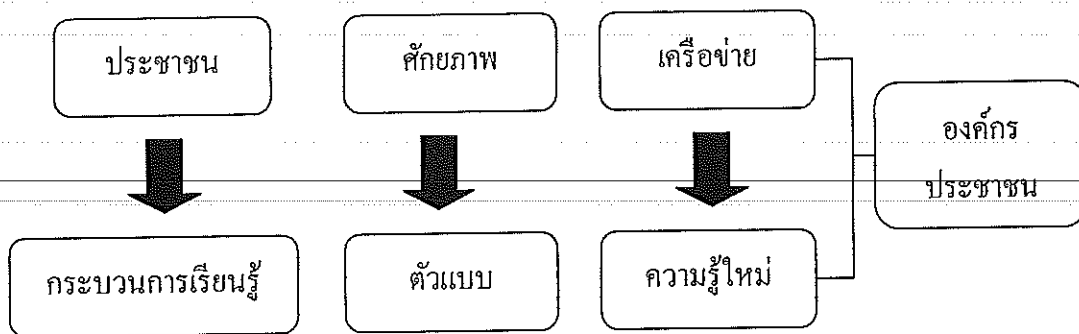
ศักยภาพและกระบวนการพัฒนาใหม่ของการพึ่งตนเอง การพัฒนามีฐานคิดใหม่อยู่บนฐานของความเข้าใจเรื่อง “ศักยภาพ” กระบวนการพัฒนาเป็นกระบวนการพัฒนาศักยภาพของชุมชนทำให้ชุมชนเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ ซึ่งเป็นการช่วยให้ชุมชนพัฒนาศักยภาพของตน (Community empowerment) หัวใจของกระบวนการนี้ (กระบวนการนี้ แปลว่า วิธีคิด วิธีปฏิบัติ วิธีให้คุณค่าซึ่งตั้งอยู่บนฐานการมองโลกความเป็นจริงแบบหนึ่ง) อยู่ที่คำว่า “ศักยภาพ” (Potential) ซึ่งจำเป็นต้องเชื่อว่าชาวบ้านมีศักยภาพ ชุมชนมีศักยภาพที่จะพึ่งตนเองได้ ต้องการเพียงโอกาสการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพ ซึ่งความแตกต่างระหว่างชุมชนเข้มแข็งและอ่อนแออยู่ที่ “การเรียนรู้” การจัดการการพัฒนา โดยกระบวนการพัฒนาศักยภาพของชุมชนประกอบด้วย การเรียนรู้ การจัดการทรัพยากร (คน ผลผลิต ธรรมชาติ และทุนต่างๆ ของชุมชน) การนำความรู้ไปพัฒนาทรัพยากรเพิ่มมูลค่าให้ทรัพยากรและจัดการอย่างยั่งยืน เป็นกระบวนการที่ส่งเสริมประสบการณ์ของชุมชน โดยที่โจทย์การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนวันนี้จึงไม่ใช่การหาทุนมากๆ ไปทำโครงการในชุมชน แต่ต้องเริ่มและเน้นที่การจัดการกระบวนการเรียนรู้ กระบวนการจัดการกระบวนการพัฒนาทุนของชุมชนที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพเป็นกระบวนการสร้างทุนความรู้

ทุนทางปัญญา ทุนทางสังคม ซึ่งหากปราศจากทุนเหล่านี้ ทุนทางเศรษฐกิจ ทุนเงินก็จะไม่มีวันพอ และไม่ยั่งยืน (เสรี พงศ์พิศ. 2546 : 17-18) ดังแสดงแผนภาพที่ 2

แผนภาพที่ 2 ศักยภาพ กระบวนการเรียนรู้ใหม่ (เสรี พงศ์พิศ. 2546 : 17)

ขบวนการของประชาชนในการพึ่งตนเองเป็นขบวนการประชาชน (People's movement) จะเข้มแข็งได้ต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ (Learning process) เพื่อพัฒนาศักยภาพของตนเองผสมกันเป็นเครือข่ายจนเกิดเป็นขบวนการประชาชนที่เข้มแข็ง โดยตั้งอยู่บนฐานความรู้ มีตัวแบบตัวอย่างที่สร้างแรงบันดาลใจ ให้องค์กรชุมชนทั้งในชนบทและในเมืองและผู้เกี่ยวข้องที่ร่วมกันเป็นประชาสังคม ช่วยกันค้นหาและพัฒนาความรู้ใหม่ให้เป็นพลังขับเคลื่อนขบวนการประชาชน ดังแสดงแผนภาพที่ 3

แผนภาพที่ 3 ขบวนการประชาชนในการพึ่งตนเอง (เสรี พงศ์พิศ. 2546 : 18)

1. การจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้ประชาชนรู้จักตนเอง รู้จักรากเหง้า รู้จักเอกลักษณ์ ศักยภาพ และทุนของตนเอง รู้สถานภาพความเป็นอยู่ รายรับ รายจ่ายหนี้สิน รู้ปัญหาที่ตนเอง กำลังประสบอยู่อย่างถ่องแท้ รู้จัก โลกที่เปลี่ยนแปลงและมีผลกระทบต่อชุมชน ให้ประชาชนมีความรู้ในทุกอย่างที่ยากทำเพื่อพัฒนาศักยภาพและแก้ปัญหาของตนเอง ให้เรียนรู้วิธีการวางแผนชีวิตของตนเอง 2) มีผู้เชื่อมประสานให้เกิดการเปลี่ยนแปลง (Catalyst) ทำให้เกิดการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ หรือมักเรียกว่า “นวัตกรรม” (Innovation) บทบาทนี้ทำให้เกิดการเชื่อมโยงผู้คน โยงความคิด โยงกิจกรรมให้เกิดสิ่งใหม่ๆ ขึ้น อันเป็นผลที่เกิดจากการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ทำให้กล้าคิดนอกกรอบ ไม่เลียนแบบคนอื่น รู้จักคิดเอง คิดใหม่ ซึ่งการประสานเชื่อมโยง ความคิดและกิจกรรมที่ดีมีมาตรฐานคิดแบบทวีคูณหรือแบบผนึกพลัง (Synergy) การคิดแบบทวีคูณสัมพันธ์กับการจัดการแบบเกือกูล (Cluster) คือ การเชื่อมโยงให้กิจกรรมต่างๆ สัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันและเกือกูลกัน เช่น การทำไร่นาสวนผสมและเกษตรผสมผสาน ซึ่งมีกิจกรรมหลายๆ อย่างที่ล้วนเกือกูลกัน ปลูกพืชหลายๆ ชนิด ไม้ใหญ่ ไม้เล็ก สมุนไพร พืชคลุมดิน ซึ่งต่างก็พึ่งพาอาศัยกัน ผักส่วนหนึ่งเป็นอาหารปลา ปลาขี้ล่งนาเป็นปุ๋ยให้ข้าว ปลากินแมลงตามต้นข้าว เลี้ยงหมูหรือไก่บนบ่อปลา มูลสัตว์เป็นอาหารปลา เป็นปุ๋ยให้ต้นไม้ ให้ผัก หรือจะโยงเป็นระบบเศรษฐกิจชุมชนให้กว้างใหญ่ขึ้น โยงข้าวไปสู่วัสดุ ไล่ปลายข้าวไปเลี้ยงไก่ ไล่รำไปเลี้ยงหมู ปลูกมันปลูกถั่วทำอาหารสัตว์ ทำเลี้ยงหมู ทำปุ๋ยชีวภาพ ทำพลังงานจากมูลสัตว์และแกลบ ทำปุ๋ยให้พืชผักสมุนไพร ทำน้ำยาล้างจาน แชมพู สบู่ โยงไปไม่รู้จบถึง 30-40 กิจกรรม ที่ล้วนเกี่ยวข้องและเกือกูลกัน 3) มีผู้เชื่อมประสานให้เกิดเครือข่าย (Networker) นับเป็นบทบาทที่สำคัญยิ่ง เพราะเป็นกระบวนการพลังของประชาชน พันทุนทางสังคมที่ทำให้ประชาชนอยู่รอดผ่านปัญหาอุปสรรคต่างๆ ตลอดจนมา การเชื่อมโยงผู้คนเป็นเครือข่ายเป็นการฟื้นความเป็นอยู่ภายในหมู่บ้าน ระหว่างหมู่บ้าน ระหว่างคนที่มีปัญหาและความสนใจร่วมกัน โดยการเชื่อมโยงให้ผู้คนสื่อสารสัมพันธ์กันเป็นการพัฒนาในตัวเอง (Communication is development)

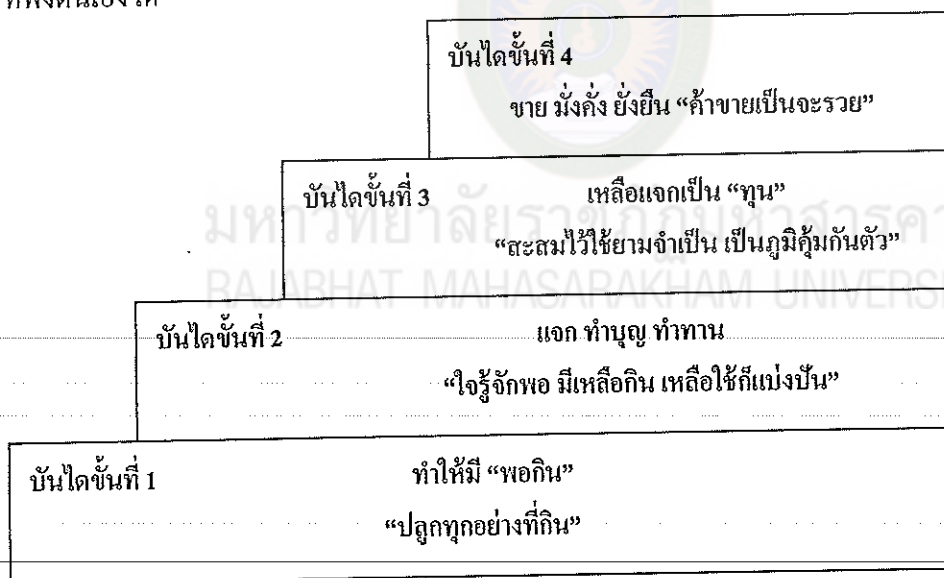
ผู้วิจัยสรุปเป้าหมายการพัฒนาการพึ่งตนเองของประชาชน เป็นบันได 4 ขั้น (ดังแสดงในแผนภาพที่ 4) ไว้ดังนี้

บันไดขั้นที่ 1 ทำให้มี “พอกิน” เน้นการผลิตพืชผลให้เพียงพอกับความต้องการบริโภคในครัวเรือนก่อนเป็นอันดับแรก “ปลูกทุกอย่างที่กิน” เพื่อลดค่าใช้จ่ายโดยการสร้างสิ่งอุปโภคบริโภคในที่ดินของตนเอง เช่น ข้าว น้ำ ปลา ไก่ ไข่ ไม้ผล พืชผัก

บันไดขั้นที่ 2 แจก ทำบุญ ทำทาน “ใจรู้จักพอ มีเหลือกิน เหลือใช้ก็แบ่งปัน” เน้นการให้ทาน ทั้งการทำบุญทำทาน และการแบ่งปันให้แก่ผู้อื่น โดยไม่หวังผลตอบแทน “ยิ่งทำยิ่งได้ ยิ่งให้อิ่งมี” การให้ไปคือได้มา

บันไดขั้นที่ 3 เหลือแจกเป็น “ทุน” “สะสมไว้ใช้ยามจำเป็น เป็นภูมิคุ้มกันตัว” การรู้จักเก็บรักษาไว้เป็นทุนและใช้ในยามวิกฤตหากเกิดภัยแล้ง น้ำท่วม ผลผลิตไม่ได้ตามที่ตั้งใจไว้ เช่น การเก็บรักษาข้าวไว้ในยุ้งฉางเพื่อให้พอมิกินข้ามปี คัดเลือกและเก็บรักษา “ข้าวพันธุ์” ไว้สำหรับเป็นพันธุ์ข้าวในปีต่อไป นอกจากเก็บพันธุ์ข้าวแล้ว ยังเน้นให้รู้จักวิธีการถนอมอาหาร การสะสมอาหารไว้กินในยามหน้าแล้ง ด้วยการแปรรูปอาหารหลากหลายชนิด อาทิ ปลาาร้า ปลาแห้ง มะขามเปียก พริกแห้ง หอม กระเทียม เพื่อเก็บไว้กินในอนาคต และการรู้จักออม “การอดออม (ออมเงินเพื่อใช้หนี้สิน) การออมทรัพยากร ออมดิน ออมน้ำ ที่ใช้ในการเกษตร”

บันไดขั้นที่ 4 ขาย มั่งคั่ง ยั่งยืน “ค้าขายเป็นจะรวย” เมื่อเหลือจากการบริโภคแล้ว จึงคำนึงถึงการผลิตเพื่อการค้า การขายด้วยความรู้สึกของการ “ให้” อยากที่จะให้สิ่งดีๆ เพื่อแบ่งให้กับคนอื่นๆ ได้รับสิ่งดีๆ นั้นๆ ด้วย และมีการรวมกลุ่มของชาวบ้าน ให้ครอบคลุมทั้งการเกษตรแบบผสมผสาน หัตถกรรม การแปรรูป อาหาร การทำธุรกิจค้าขาย และการท่องเที่ยวระดับชุมชน เพื่อให้เกิดความมั่นคงในด้านทุนหมุนเวียนทางการเงินในหมู่บ้าน มีโอกาสได้อาศัยช่วยเหลือเกื้อกูลกันกับสมาชิกอื่นและมีอำนาจต่อรองทางการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตมากขึ้น ครอบคลุมไว้ที่พึ่งตนเองได้

แผนภาพที่ 4 บันได 4 ขั้น เป้าหมายการพัฒนาการพึ่งตนเองของประชาชน

โดยมีกระบวนการพัฒนาการพึ่งตนเองของประชาชน ดังนี้

1. การจัดการกระบวนการเรียนรู้ เพื่อให้ประชาชนรู้จักตนเอง รู้จักรากเหง้า รู้จักเอกลักษณ์ ศักยภาพ และทุนของตนเอง รู้สถานภาพความเป็นอยู่ รายรับ รายจ่ายหนี้สิน รู้ปัญหาที่ตนเองกำลังประสบอยู่อย่างถ่องแท้ รู้จัก โลกที่เปลี่ยนแปลงและมีผลกระทบต่อชุมชน

ให้ประชาชนมีความรู้ในทุกอย่างที่อยากทำ เพื่อพัฒนาศักยภาพและแก้ปัญหาของตนเอง
ให้เรียนรู้วิธีการวางแผนชีวิตของตนเอง เช่น การสำรวจข้อมูลพื้นฐานของตนเอง การวางแผนการ
ผลิตและการใช้ชีวิตประจำวัน มีขั้นตอนกระบวนการดังนี้

1.1 จับประเด็นปัญหา ค้นหาความต้องการของตนเองว่ามีปัญหาอะไร และอะไร

เป็นสาเหตุ มีความต้องการอะไร มีเป้าหมายในการดำเนินชีวิตอย่างไร

1.2 วิเคราะห์ศักยภาพของตนเองและครอบครัว

1.2.1 ศักยภาพของตนเอง เช่น ความรู้ ความสามารถ ความชำนาญ (ทักษะ)

ชื่อเสียง ประสบการณ์ ความมั่นคง ความก้าวหน้า สภาพทางการเงิน การสร้างรายได้ การใช้จ่าย
การออม คุณธรรมและศีลธรรม

1.2.2 ศักยภาพของครอบครัว เช่น วิธีการดำรงชีวิต ภาวะเศรษฐกิจของ
ครอบครัว ความเชื่อ ทศนคติ ค่านิยม วัฒนธรรม ประเพณี คุณภาพชีวิตของคนในครอบครัว ฐานะ
ทางสังคม ฐานะทางการเงิน ที่เป็นทรัพย์สินและหนี้สินของครัวเรือน รายได้และรายจ่ายของ
ครัวเรือน

1.2.3 วางแผนการพัฒนาการดำเนินชีวิต มีหลักการคือ

- 1) กำหนดสิ่งที่ตั้งใจปฏิบัติหรือทำ เป็นแผนปฏิบัติ และจัดลำดับความสำคัญ
ของการแก้ปัญหา
- 2) กำหนดขอบเขตและกรอบระยะเวลาของสิ่งที่ตั้งใจปฏิบัติ เพื่อให้สามารถ
วัดผลสัมฤทธิ์ได้

2. การศึกษาเรียนรู้นวัตกรรมใหม่จากปราชญ์ชาวบ้าน เช่น การทำไร่นาสวนผสมและ
เกษตรผสมผสาน ซึ่งมีกิจกรรมหลายๆ อย่างที่ล้วนเกี่ยวเนื่องกัน ปลูกพืชหลายๆ ชนิด ไม้ใหญ่ ไม้
เล็ก สมุนไพร พืชคลุมดิน ซึ่งต่างก็พึ่งพาอาศัยกัน ผักส่วนหนึ่งเป็นอาหารปลา ปลาซึ่งลงมาเป็น
ปุ๋ยให้ข้าว ปลากินแมลงตามต้นข้าว เลี้ยงหมูหรือไก่บนบ่อปลา มูลสัตว์เป็นอาหารปลา เป็นปุ๋ย
ให้ต้นไม้อีก ให้ผัก หรือจะโยงเป็นระบบเศรษฐกิจชุมชนให้กว้างใหญ่ขึ้น โยงข้าวไปสู่โรงสี ได้
ปลายข้าวไปเลี้ยงไก่ ไก่อ้วไปเลี้ยงหมู ปลูกมันปลูกลำไยทำอาหารสัตว์ ทำเลี้ยงหมู ทำปุ๋ยชีวภาพ
ทำพลังงานจากมูลสัตว์และแกลบ ทำปุ๋ยให้พืชผักสมุนไพร ทำน้ำยาล้างจาน แชมพู สบู่ เพื่อนำมา
ประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ประหยัดทุน แรงงาน เวลาและ
ทรัพยากรมากที่สุด

3. การสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัวและการสื่อสารที่ดี เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ในการพึ่งตนเองไปสู่ลูกหลาน และประชาชนคนอื่นๆ ในหมู่บ้าน ผ่านกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การจัดการเรียนรู้อาชีพในหมู่บ้าน และการทำกิจกรรมนันทนาการร่วมกัน ทำให้ประชาชนได้มีโอกาสพบปะ พูดคุยกัน มีปฏิสัมพันธ์ ร่วมกันระดมความคิดเห็น ช่วยกันหาทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน

หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง

กระทรวงมหาดไทยได้แต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยการเศรษฐกิจพอเพียงระดับกระทรวง ระดับจังหวัด คำสั่งหน่วยให้จัดตั้งส่งเสริมให้มีหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงในปี 2549 จำนวน 5,000 หมู่บ้าน ใน 876 อำเภอ และให้เพิ่มเป็นร้อยละ 50 ของหมู่บ้านทั้งหมดในปี 2550 และเพิ่มเติมพื้นที่ 100 เปอร์เซ็นต์ ในปี 2551 โดยใช้เกณฑ์กิจกรรม/ตัวชี้วัด 6 ตัว คือ 1) การลดรายจ่าย 2) เพิ่มรายได้ 3) การออม 4) การดำรงชีวิต 5) การอนุรักษ์ และใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และ 6) การเอื้ออาทร โดยมีรายละเอียดของเกณฑ์กิจกรรมเศรษฐกิจพอเพียง/ตัวชี้วัด (เสถียร บุระชัย, 2549 : 37-54) ดังนี้

1. การลดค่าใช้จ่าย มีเกณฑ์กิจกรรมเศรษฐกิจพอเพียงตัวชี้วัด ดังนี้/

1.1 ระดับครัวเรือน มีลักษณะกิจกรรม คือ ปลูกพืช เลี้ยงสัตว์เพื่อบริโภค/ ใช้ปุ๋ยชีวภาพ สารชีวภาพป้องกันศัตรูพืช ใช้วัสดุคืบในท้องถิ่นในการผลิตสินค้า ผลิตภัณฑ์อุปโภคใช้เอง เช่น น้ำยาล้างจาน แชมพู ใช้สมุนไพรไล่แมลง เช่น ตะไคร้หอมไล่ยุง วางแผนการเดินทาง ประหยัดไฟฟ้า น้ำประปา น้ำมันเชื้อเพลิง ลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น ลดการซื้อสินค้าฟุ่มเฟือย การเที่ยวเตร่ ใช้จ่ายจัดกิจกรรมตามประเพณีวัฒนธรรมมากเกินไป ความจำเป็น มีการนำวัสดุที่ใช้งานแล้วมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ใหม่ ใช้จ่ายเงินเท่าที่จำเป็น การรักษาสุขภาพให้แข็งแรงสมบูรณ์เลือกซื้อสินค้าที่คุ้มค่าประโยชน์ และรักษาสีของต่างๆ ให้คงอยู่ในสภาพใช้งานได้นานๆ เป็นต้น

1.2 ระดับหมู่บ้าน มีลักษณะกิจกรรม คือ ปลูกข้าว ปลูกพืช เลี้ยงสัตว์เพื่อบริโภค ในชุมชน ทำเกษตรอินทรีย์ เช่น ทำปุ๋ยและสารชีวภาพใช้ในการเกษตร มีศูนย์สาธิตการตลาด ร้านค้าชุมชน ลานตากข้าว ใช้วัสดุคืบท้องถิ่นในการผลิตสินค้า มีกิจกรรมรณรงค์การประหยัดพลังงาน เช่น ไฟฟ้า น้ำมันเชื้อเพลิง น้ำประปา ลดรายจ่ายของชุมชนที่ไม่จำเป็น เช่น การจัดกิจกรรมประเพณี วัฒนธรรมชุมชนที่ฟุ่มเฟือยเกินความจำเป็น อาทิ จัดมหรสพที่มีราคาแพงและการช่วยกันรักษาสาธารณสุขสมบัติของหมู่บ้าน เป็นต้น

2. เพิ่มรายได้ มีเกณฑ์กิจกรรมเศรษฐกิจพอเพียง/ตัวชี้วัด ดังนี้

2.1 ระดับครัวเรือน มีลักษณะกิจกรรม คือ ปลูกพืชหมุนเวียนหลายชนิด พัฒนาอาชีพให้มีประสิทธิภาพ มีการแปรรูปผลผลิตเพื่อเพิ่มมูลค่า ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ โดยการทำอาชีพเสริม และใช้ที่ดินทำการเกษตรอย่างคุ้มค่า เป็นต้น

2.2 ระดับหมู่บ้าน มีลักษณะกิจกรรม คือ มีวิสาหกิจชุมชน เช่น โรงสี โรงแปรรูป ผลผลิตทางการเกษตร กลุ่มอาชีพ ปั่นน้ำมัน ทำเกษตรแบบผสมผสาน และบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนโดยชุมชน เป็นต้น

3. การออม มีเกณฑ์กิจกรรมเศรษฐกิจพอเพียง/ตัวชี้วัด ดังนี้

3.1 ระดับครัวเรือน มีลักษณะกิจกรรม คือ มีการวางแผนการใช้จ่ายเงินเพื่อให้มีเงินเก็บออม มีกิจกรรมการออม เช่น เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ฯ กลุ่มสัจจะ สหกรณ์ออมทรัพย์ฯ กองทุนหมู่บ้าน กองทุนอื่นๆ และธนาคาร เป็นต้น

3.2 ระดับหมู่บ้าน มีลักษณะกิจกรรม คือ มีกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตหรือกลุ่มอื่นๆ ที่มีกิจกรรมการออมทรัพย์

4. การดำรงชีวิต มีเกณฑ์กิจกรรมเศรษฐกิจพอเพียงตัวชี้วัด ดังนี้/

4.1 ระดับครัวเรือน มีลักษณะกิจกรรม คือ ครัวเรือนปฏิบัติตามหลักศาสนา สมาชิกครัวเรือนสืบทอดประเพณี วัฒนธรรม และภูมิปัญญา สมาชิกมีความซื่อสัตย์ สุจริต ขยัน อดทน มีคุณธรรม สมาชิกเลื่อมใสศรัทธา เช่น สุรา ยาเสพติด การพนัน มีการจัดทำบัญชีรายรับรายจ่าย ครัวเรือน มีแผนชีวิตหรือแผนครอบครัว รอบรู้ทันเหตุการณ์ รู้จักฟัง ดู อ่านข่าว และสิ่งที่เป็นสารประโยชน์ รู้จักพอประมาณในการลงทุนประกอบอาชีพตามกำลังทรัพย์และศักยภาพตนเอง ไม่ก่อหนี้โดยไม่จำเป็นและเกินกำลัง และสมาชิกรู้จักคิด วิเคราะห์อย่างมีเหตุผล ใช้หลักประชาธิปไตย เป็นต้น

4.2 ระดับหมู่บ้าน มีลักษณะกิจกรรม คือ มีแผนชุมชน มีการบริหารจัดการชุมชนที่ดี ผู้นำมีความโปร่งใส ซื่อสัตย์ สุจริต มีคุณธรรม ประชาชนยึดมั่นในหลักศาสนา ยึดหลักประชาธิปไตยและการทำงานแบบมีส่วนร่วมของคนในชุมชน มีกฎระเบียบชุมชนที่ใช้ปฏิบัติ ร่วมกันมีการบริหารจัดการข้อมูลที่ใช้ปฏิบัติร่วมกันมีการบริหารจัดการข้อมูลที่ใช้ปฏิบัติร่วมกันของชุมชน มีกิจกรรมสืบทอดประเพณี วัฒนธรรมภูมิปัญญาของคนในชุมชน มีกิจกรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต เช่น ต่อต้านยาเสพติด การเสริมสร้างคุณภาพ มีกิจกรรมเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้อยู่เสมอ มีเครือข่ายองค์กรชุมชนที่กิจกรรมสม่ำเสมอ และชุมชนมีความสงบสุขและมีเอกลักษณ์ที่ค้ำจุน เป็นต้น

5. การอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีเกณฑ์กิจกรรมเศรษฐกิจพอเพียง/ตัวชี้วัด ดังนี้

5.1 ระดับครัวเรือน มีลักษณะกิจกรรม คือ ใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างคุ้มค่าและประหยัด ใช้สารอินทรีย์และชีวภาพในการทำการเกษตร อนุรักษ์โคกดินคันที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เช่น โป้ม สารเคมีต่างๆ และมีการกำจัดขยะของเสียอย่างถูกวิธี เช่น แยกขยะ

5.2 ระดับหมู่บ้าน มีลักษณะกิจกรรม คือ มีการจัดระเบียบชุมชน เช่น การรักษาความสะอาดที่สาธารณะ การกำจัดขยะและสิ่งมลพิษที่ถูกต้อง มีกิจกรรมการรักษาดูแลแม่น้ำลำคลอง และแหล่งน้ำอื่นๆ มีกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ และแผนชีวิต มีกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

6. การเอื้ออาทร มีเกณฑ์กิจกรรมเศรษฐกิจ (การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน/การแบ่งปัน) พอเพียง ตัวชี้วัด/ดังนี้

6.1 ระดับครัวเรือน มีลักษณะกิจกรรม คือ ได้รับการสนับสนุนดูแลจากกลุ่มเศรษฐกิจชุมชน ได้รับการสนับสนุนดูแลจากครัวเรือนที่ประสบความสำเร็จในการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติ (ครัวเรือนต้นแบบ)

6.2 ระดับหมู่บ้าน มีลักษณะกิจกรรม คือ มีสวัสดิการชุมชน เช่น กิจกรรมการดูแลผู้สูงอายุ เด็ก คนพิการ และผู้ด้อยโอกาสจากชุมชน ธนาคารข้าว กลุ่มฅาปนกิจสงเคราะห์ ศูนย์สงเคราะห์กองทุนสวัสดิการชุมชน มีกิจกรรมวิสาหกิจชุมชน เช่น โรงสีข้าวชุมชน โรงงานแปรรูปผลผลิตชุมชน กลุ่มอาชีพ ชุมชนมีความรู้รักสามัคคี ไม่มีความแตกแยก และชุมชนมีวิธีการช่วยเหลือตัวเองและสมาชิกในชุมชน เมื่อเกิดภัยพิบัติต่างๆ

กรมการพัฒนาชุมชน นำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นเป้าหมายในการพัฒนาหมู่บ้านชุมชนชนบท มีความมุ่งหมายในการพัฒนาหมู่บ้าน ด้วยการยกระดับหมู่บ้านชุมชนชนบทให้มีความเข้มแข็งในการบริหารจัดการ มีการจัดระดับการพัฒนาหมู่บ้านชุมชนชนบท เป็น 3 ระดับ คือหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงระดับที่ 1 หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงระดับที่ 2 หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงระดับที่ 3 โดยหมู่บ้านพัฒนาในระดับที่ 1 เป็นหมู่บ้านที่ต้องใส่ใจเป็นพิเศษเน้นหนักการพัฒนาเพื่อจะได้ยกระดับการพัฒนาเป็นหมู่บ้านระดับที่ 2 และระดับที่ 3 ต่อไป (ปรีชา โสภณา. 2554 : 3-7)

การพัฒนาหมู่บ้านระดับ 1 มีตัวชี้วัดง่ายๆ ตามเกณฑ์ตัวชี้วัด 6x2 ของหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ระดับพออยู่พอกิน คือ การลดรายจ่าย การเพิ่มรายได้ การประหยัด การเรียนรู้ตลอดเวลา การจัดระเบียบสิ่งแวดล้อมและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการเอื้ออารีต่อกันในหมู่บ้านชุมชน ในการพัฒนาหมู่บ้านชุมชนชนบททุกระดับใช้หลักการที่ผ่าน

ร่วม คือ ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมทำ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมกันสรุปบทเรียนถ่ายทอดเป็นองค์ความรู้ของหมู่บ้านชุมชนทั้งที่ประสบความสำเร็จและไม่ประสบความสำเร็จ

กลไกการขับเคลื่อนการพัฒนาหมู่บ้านระดับ 1 คือ ครอบครัวพัฒนามีแนวคิดและถือปฏิบัติตามวิถีปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และแกนนำหมู่บ้าน ซึ่ง ได้แก่ ผู้นำท้องถิ่น กรรมการหมู่บ้านชุมชน ผู้แทนกลุ่มองค์กรชุมชนมีความสามารถในการบริหารจัดการหมู่บ้าน การยกระดับการพัฒนาหมู่บ้านพัฒนาระดับที่ 2 ใช้เกณฑ์ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงระดับอยุธยาที่เน้นการรวมกลุ่มให้หลากหลาย พัฒนากลุ่มองค์กรชุมชนให้มีความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนและพึ่งพาตนเอง กลไกการขับเคลื่อนหมู่บ้านพัฒนาระดับ 2 ได้แก่ แกนนำหมู่บ้าน ชุมชนครอบครัวพัฒนา แผนพัฒนาหมู่บ้านชุมชนตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง และศูนย์เรียนรู้ชุมชน เกณฑ์ที่ใช้วัดหมู่บ้านพัฒนาระดับที่ 2 คือ เกณฑ์การวัดความเข้มแข็งของกลุ่มองค์กรชุมชนในด้าน โครงสร้างกลุ่มองค์กรชุมชนจำนวนสมาชิกกลุ่มองค์กรชุมชน ภารกิจหรืองานของกลุ่มองค์กรชุมชน เทคโนโลยีที่เหมาะสมของกลุ่มองค์กรชุมชน และกองทุนของกลุ่มองค์กรชุมชน การพัฒนาหมู่บ้านระดับ 3 ดำเนินการโดยยึดปรัชญาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงระดับมั่งมีศรีสุขสนับสนุนให้กลุ่มองค์กรชุมชนที่เข้มแข็งสร้างเครือข่ายระหว่างกลุ่มองค์กรชุมชนภายในหมู่บ้านชุมชนเองและสร้างเครือข่ายกับกลุ่มองค์กรภายนอกหมู่บ้านชุมชนเพื่อผนึกกำลังช่วยเหลือระหว่างกัน ด้วยการจัดสวัสดิการให้ความช่วยเหลือ มีการสร้างระบบสหกรณ์หมู่บ้านชุมชน และการวิสาหกิจด้วยการผลิตและการค้าขายของหมู่บ้านชุมชนเพื่อให้เกิดรายได้ และสร้างโอกาสร่วมธุรกิจกับภาคเอกชนมีจุดมุ่งให้เกิดการสร้างงานและสร้างความมั่นคงให้กับหมู่บ้านชุมชนต่อไป กลไกในการขับเคลื่อนหมู่บ้านพัฒนาระดับ 3 คือ กลุ่มองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง แผนธุรกิจชุมชน ศูนย์เรียนรู้ชุมชน และสถาบันการจัดการเงินทุนของหมู่บ้านชุมชน

หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงระดับ 1 หมายถึง หมู่บ้านชุมชนชนบทที่ยึดถือปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการดำรงชีวิต มุ่งเน้นการพัฒนาเป็นปัจเจกบุคคลและครอบครัวให้มีพื้นฐาน 6 ด้าน คือ การลดรายจ่าย การเพิ่มรายได้ การประหยัด การเรียนรู้ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการเอื้ออารีต่อกันในหมู่บ้านชุมชน และมีการดำเนินงาน 5 ขั้นตอน คือ การให้องค์ความรู้เพื่อสร้างความตระหนักรู้ การสร้างแกนนำ การฝึกอบรมสาธิตแนวทางปฏิบัติ แก่ครอบครัวเป้าหมาย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของครอบครัวพัฒนาและมีการถอดบทเรียน มีการติดตามและประเมินผลด้วยตนเอง และมีการประเมินผลจากบุคคลภายนอก

เกณฑ์วัดหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงระดับ 1 หมายถึง เกณฑ์ชี้วัด 6x2 และการประเมินความพึงพอใจของแกนนำหมู่บ้านและครอบครัวพัฒนา

เกณฑ์ชี้วัด 6x2 คือ เกณฑ์วัดการพัฒนาหมู่บ้านชุมชนชนบทใน 6 ด้าน แต่ในแต่ละด้าน

วัดด้วย 2 กิจกรรม คือ

1. ด้านการลดรายจ่าย ตัวชี้วัดคือ
 - 1.1 ครีวเรือนปลูกพืชสวนครัว
 - 1.2 ครีวเรือนปลูกคอกบายนม
2. ด้านการเพิ่มรายได้ ตัวชี้วัดคือ
 - 2.1 ครีวเรือนมีอาชีพเสริม
 - 2.2 ครีวเรือนใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม
3. ด้านการประหยัด ตัวชี้วัดคือ
 - 3.1 ครีวเรือนมีอาชีพเสริม
 - 3.2 หมู่บ้านชุมชนมีกลุ่มการออม
4. ด้านการเรียนรู้ ตัวชี้วัดคือ
 - 4.1 ครีวเรือนมีการสืบทอดและใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น
 - 4.2 ครีวเรือนมีการเรียนรู้และปฏิบัติตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
5. ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ตัวชี้วัดคือ
 - 5.1 ครีวเรือนใช้วัสดุติดบ้านท้องถิ่นและภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพ
 - 5.2 ครีวเรือนมีการปลูกต้นไม้และจัดระเบียบในหมู่บ้านชุมชน
6. ด้านการเอื้ออารีต่อกัน
 - 6.1 ครีวเรือนมีจิตสาธารณะ มีการแบ่งปัน ช่วยเหลือคนด้อยโอกาส และมีจิตอาสา

ร่วมกิจกรรมของหมู่บ้านชุมชน

- 6.2 ครีวเรือน มีการจัดเวทีเรียนรู้ร่วมกันในหมู่บ้านชุมชน

หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงระดับ 2 หมายถึง หมู่บ้านชุมชนชนบทที่พัฒนาพื้นที่เกณฑ์ตัวชี้วัด 6x2 ด้วยการดำเนินการ 5 ขั้นตอน คือ การให้องค์ความรู้เพื่อสร้างความตระหนักรู้ การสร้างแกนนำ การฝึกอบรมสาธิตแนวทางปฏิบัติแก่ครอบครัวพัฒนา การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ครอบครัวพัฒนาและมีการถอดบทเรียน มีการติดตามและประเมินผลด้วยตนเองและประเมินจากบุคคลภายนอก เน้นการรวมกลุ่มและพัฒนากลุ่มให้เข้มแข็งพึ่งตนเองได้และมีการปรับแผนของหมู่บ้านตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง

เกณฑ์ชี้วัดหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงระดับ 2 หมายถึง เกณฑ์ชี้วัด 6x2 และเกณฑ์ชี้วัด
ความเข้มแข็งของกลุ่มองค์กรชุมชน

เกณฑ์ชี้วัดความเข้มแข็งของกลุ่มองค์กรชุมชน คือ วัดการมีกลไกการขับเคลื่อนสมาชิก
กิจกรรม เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับกลุ่มองค์กร และมีนวัตกรรมเกิดขึ้น

หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงระดับ 3 หมายถึง หมู่บ้านชุมชนชนบทที่พัฒนาพื้นที่เกณฑ์
ตัวชี้วัด 4 ด้าน 23 ตัวชี้วัดของกระทรวงมหาดไทย ด้วยการดำเนินการ 5 ขั้นตอน คือ การให้องค์
ความรู้ เพื่อสร้างความตระหนักรู้ การสร้างแกนนำ การฝึกอบรมสาธิตแนวทางปฏิบัติ แก่ครอบครัว
พัฒนา การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ครอบครัวพัฒนาและถอดบทเรียน มีการติดตามและประเมินผลด้วย
ตนเอง และจากบุคคลภายนอก เน้นการสร้างเครือข่ายกลุ่มองค์กรชุมชนให้เข้มแข็ง การจัด
สวัสดิการและพัฒนาเป็นวิสาหกิจชุมชนเพื่อสร้างรายได้และสร้างงานแก่หมู่บ้านชุมชนด้วย
การจัดทำแผนธุรกิจของหมู่บ้านชุมชน

1. รูปแบบการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง

การขับเคลื่อนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง มีหลายรูปแบบ เนื่องจากความแตกต่างกัน
ของสภาพภูมิศาสตร์ ที่ตั้งของหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง การเรียนรู้ของแต่ละหมู่บ้าน จำนวนกลุ่ม
องค์กรที่มีอยู่ในหมู่บ้าน ลักษณะของการพัฒนาตนเองของครอบครัว ความเชื่อถือสิ่งใดสิ่งหนึ่ง
ของหมู่บ้าน ทูทางสังคม ทูด้านกายภาพ ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งต่างๆ เหล่านี้ ทำให้รูปแบบ
การพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงที่ดำเนินการแล้วประสบความสำเร็จนั้น จะแตกต่างกันออกไป
ถึงแม้หน่วยงานราชการที่เข้าไปสนับสนุนการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงจะพยายามกำหนด
กรอบการพัฒนาไว้ให้ แต่จากการศึกษาแล้วหมู่บ้าน เพียงแต่อาศัยกรอบที่ทางราชการปูทางไว้ให้
ไปปรับเปลี่ยนให้เข้ากับบริบทของหมู่บ้าน แล้วกำหนดแนวทางการพัฒนาหมู่บ้านเฉพาะของ
ตนเองขึ้นมา ซึ่งเป็นสิ่งดีความคิดที่แตกต่างจะนำไปสู่การคิดวิเคราะห์ปรับเปลี่ยนขั้นตอนเหล่านั้น
ให้เหมาะสมกับวิถีของหมู่บ้านอย่างเหมาะสมยิ่งขึ้น นำไปสู่ความภาคภูมิใจร่วมกันของคนใน
หมู่บ้าน และเกิดการมีส่วนร่วมที่จะต่อยอดการพัฒนาออกไปจนกว่าจะหมดความรู้ความสามารถ
ภูมิปัญญาของตน และเมื่อนั้นแล้วหมู่บ้านก็จะแสวงหาความรู้ วิธีการภายนอกเข้าไปสนับสนุน
ขับเคลื่อนการพัฒนาหมู่บ้านต่อไป

ขั้นตอนการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง (กรมการพัฒนาชุมชน. 2552 ; อ้างถึงใน
ปรีชา โสภณ. 2554 : 10) มีดังนี้

ขั้นตอนการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ระดับ 1 (หมู่บ้านพออยู่พอกิน) มีขั้นตอน
การดำเนินงาน คือ

1. มีกิจกรรมส่งเสริมครอบครัวพัฒนาในหมู่บ้าน กลุ่มคนเป้าหมาย คือ ผู้แทน
ครอบครัว 30 คน ด้วยการประชุมเชิงปฏิบัติการ/ สัมมนาผู้แทนครอบครัวพัฒนาที่เรียนรู้วิถี
เศรษฐกิจพอเพียง 1 วัน และนำไปศึกษาดูงานประสบการณ์พัฒนาวิถีเศรษฐกิจพอเพียงจาก
แหล่งเรียนรู้ต้นแบบ (Best Practice) 2 วัน
2. นำผู้แทนครอบครัวพัฒนา จำนวน 30 คน ฝึกปฏิบัติการจัดทำแผนชีวิตครัวเรือน 1 วัน
3. ฝึกอบรมสาธิตกิจกรรมการดำรงชีวิตตามแนววิถีเศรษฐกิจพอเพียงด้วย
การสนับสนุนงบประมาณไปฝึกอบรมสาธิตกิจกรรม อาทิ กิจกรรมลดรายจ่าย กิจกรรมส่งเสริม
การออม กิจกรรมลดการใช้พลังงานทดแทน การใช้พลังงานทางเลือก กิจกรรมส่งเสริมอาชีพ
กิจกรรมส่งเสริมสุขภาพ เป็นต้น
4. ขั้นตอนการประเมินติดตามการจัดการความรู้ตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
ของครอบครัวพัฒนา
5. กำหนดตัวชี้วัดความสำเร็จของครัวเรือน วัดด้วยเกณฑ์ตัวชี้วัดการพัฒนาหมู่บ้าน
เศรษฐกิจพอเพียง 6 ด้าน 12 กิจกรรม (6x2)

ขั้นตอนการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ระดับ 2 (หมู่บ้านอยู่ดีกินดี) มีแนวทาง
ดำเนินการ คือ

1. มีกิจกรรมส่งเสริมครอบครัวพัฒนาในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง “อยู่ดีกินดี”
กลุ่มเป้าหมายเป็นครอบครัวพัฒนา จำนวน 30 คน ด้วยการประชุมเชิงปฏิบัติการ/สัมมนาผู้แทน
ครอบครัวพัฒนาเพื่อเรียนรู้วิถีเศรษฐกิจพอเพียง 1 วัน เน้นศึกษากระบวนการกลุ่มพัฒนากลุ่มให้
เข้มแข็ง และนำไปศึกษาดูงานประสบการณ์พัฒนาวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงจากแหล่งเรียนรู้
ต้นแบบ (Best Practice) 2 วัน
2. นำผู้แทนครอบครัวพัฒนา จำนวน 30 คน ฝึกปฏิบัติการจัดทำและปรับแผนชุมชน
เพื่อสนับสนุนการดำเนินวิถีชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ระยะเวลา 1 วัน
3. ฝึกอบรมสาธิตกิจกรรมการดำรงชีวิตวิถีเศรษฐกิจพอเพียง อาทิ การจัดทำบัญชี
รับจ่ายครัวเรือน การวิเคราะห์บัญชีรับจ่ายของหมู่บ้านชุมชนเพื่อค้นหาปัญหาหารายจ่ายของหมู่บ้าน
กิจกรรมส่งเสริมการออมทรัพย์เพื่อการผลิต การแปรรูปผลิตภัณฑ์ของกลุ่มอาชีพ การจัดทำ

แผนธุรกิจของกลุ่มอาชีพกิจกรรมการพัฒนากระบวนการผลิตของกลุ่ม กิจกรรมสร้างรายได้ และ
กิจกรรมการเสริมสร้างสวัสดิการชุมชน

4. ครอบครัวยุคใหม่ร่วมกันประเมินและถอดองค์ความรู้ในแนวทาง วิธีการขั้นตอน
การพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงระดับ 2 (หมู่บ้านอยู่ดีกินดี) เพื่อนำข้อมูลมาแก้ไขปรับปรุง
การพัฒนาหมู่บ้านต่อไป

ขั้นตอนการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ระดับ 3 (หมู่บ้านมั่งมีศรีสุข) มีแนวทาง
ดำเนินการ คือ

1. มีกิจกรรมส่งเสริมครอบครัวพัฒนาในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง “มั่งมีศรีสุข”
กลุ่มเป้าหมายเป็นผู้นำ แกนนำกลุ่ม สมาชิกกลุ่มและผู้แทนครอบครัวพัฒนา จำนวน 30 คน
มีการจัดสัมมนาให้เรียนรู้วิถีเศรษฐกิจพอเพียงและค้นหาศักยภาพชุมชนในด้านเศรษฐกิจ
เพื่อเชื่อมโยงเครือข่ายด้านเศรษฐกิจ อาทิ กลุ่มอาชีพที่เข้มแข็งขยายช่องทางการตลาดเชื่อมโยง
ระหว่างกลุ่ม สร้างเครือข่ายระหว่างจังหวัดหรือระหว่างภาค มีการศึกษาดูงานประสบการณ์
การพัฒนาชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียงและเครือข่ายกิจกรรมด้านเศรษฐกิจจากแหล่งเรียนรู้
ต้นแบบ

2. ผู้นำ แกนนำกลุ่ม ผู้แทนครอบครัวพัฒนาและประชาชนฝึกปฏิบัติการปรับ
แผนชุมชนเพื่อสนับสนุนการดำเนินชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียงและมีส่วนร่วมในกิจกรรม
เศรษฐกิจชุมชน อาทิ ด้านการอาชีพ การสร้างเครือข่าย และขยายการตลาดของกลุ่ม

3. มีกิจกรรมส่งเสริมทักษะด้านการจัดสวัสดิการชุมชนและการสร้างเครือข่าย
ภายในหมู่บ้านชุมชน และทักษะการสร้างเครือข่ายกับหมู่บ้านอื่นในด้านการสร้างกลไกขับเคลื่อน
เครือข่าย การบริหารจัดการเครือข่ายและการจัดสวัสดิการชุมชน เช่น เครือข่ายกลุ่มอาชีพ
เครือข่ายกองทุนชุมชน เครือข่ายหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และอื่นๆ

4. ผู้นำท้องถิ่นแกนนำกลุ่มองค์กร สมาชิกกลุ่มและครอบครัวพัฒนา ร่วมประเมิน
และถอดองค์ความรู้การสร้างเครือข่าย การบริหารจัดการเครือข่าย และการจัดสวัสดิการชุมชน
ประเมินผลหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงมั่งมีศรีสุข รวมทั้งการจัดการความรู้ แนวทาง วิธีการ ขั้นตอน
การพัฒนาเครือข่าย และหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ระดับ 3 (มั่งมี ศรีสุข)

2. การประเมินหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง (กระทรวงมหาดไทย. 2552 : 1-7; อ้างถึงใน
ปรีชา โสภณา. 2554 : 14)

2.1 วัตถุประสงค์ของการประเมินหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง

2.1.1 เพื่อใช้ผลการประเมินฯ เป็นเครื่องมือในการพัฒนาความเป็นอยู่ของประชาชนในแต่ละหมู่บ้าน/ชุมชนทั่วประเทศ

2.1.2 เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ใช้ประโยชน์จากข้อมูลในการวางแผนการติดตามและพัฒนาหมู่บ้านตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

2.1.3 เพื่อใช้ผลการประเมินฯ ในการจำแนกระดับการพัฒนาหมู่บ้าน/ชุมชน

2.1.4 เพื่อประกอบการพิจารณาให้เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ

2.2 แนวทางและขั้นตอนการประเมินหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง

2.2.1 กลไกบริหารการประเมินหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง

กลไกในกระบวนการประเมินหมู่บ้านในแต่ละระดับ ตั้งแต่หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด อาจใช้ศูนย์ปฏิบัติการขจัดความยากจนและพัฒนาชนบทตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน หรือตามที่แต่ละจังหวัดพิจารณาดำเนินการตามความเหมาะสม แต่ทั้งนี้คณะทำงานควรประกอบด้วยทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง

2.2.2 การเตรียมความพร้อมก่อนการประเมินหมู่บ้าน

- 1) จัดทำคู่มือ คำอธิบายตัวชี้วัด วิธีการ ขั้นตอน การประเมิน
- 2) การสร้างความเข้าใจแก่ผู้ประเมินในทุกระดับ จังหวัด อำเภอ
- 3) จังหวัดจัดทำแผนปฏิบัติการ เพื่อให้การส่งเสริม สนับสนุนการประเมิน

หมู่บ้านฯ ติดตาม ตรวจสอบรับรอง
4) คณะทำงานระดับอำเภอ ระดับตำบล ระดับหมู่บ้าน ดำเนินการตามแผนปฏิบัติการของจังหวัด

5) ห้วงระยะเวลาของการประเมิน ให้ประเมินผลการดำเนินงานของหมู่บ้าน ดังนี้

5.1) ประเมินเบื้องต้นเพื่อจัดระดับหมู่บ้านเป็น 3 ระดับ ประมาณเดือน

เมษายน - พฤษภาคม

5.2) ส่งเสริมการพัฒนาหมู่บ้าน ดำเนินการพัฒนาหมู่บ้าน ส่งเสริม สนับสนุน

ติดตามหมู่บ้านเป้าหมาย ประมาณเดือนมิถุนายน - กรกฎาคม

5.3) ประเมินหมู่บ้านเพื่อเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ ดำเนินการ

ตรวจสอบรับรอง และประกาศผลเป็นหมู่บ้านต้นแบบ ประมาณเดือนสิงหาคม

2.3 ตัวชี้วัดแบบประเมินหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง

แบบประเมินหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงที่นำมาใช้ในการประเมินหมู่บ้านเศรษฐกิจ

พอเพียง มี 4 ด้าน 23 ตัวชี้วัด ดังนี้

2.3.1 ด้านจิตใจและสังคม (มี 7 ตัวชี้วัด) ได้แก่

- 1) มีความสามัคคีและความร่วมมือของคนในหมู่บ้าน
- 2) มีข้อปฏิบัติของหมู่บ้าน
- 3) มีกองทุนในรูปแบบสวัสดิการแก่สมาชิก
- 4) ยึดมั่นในหลักการประชาธิปไตย
- 5) มีคุณธรรม/จริยธรรม
- 6) คนในหมู่บ้าน/ชุมชน ปลอดภัย

2.3.2 ด้านเศรษฐกิจ (มี 5 ตัวชี้วัด) ได้แก่

- 1) มีการจัดทำบัญชีครัวเรือน
- 2) มีกิจกรรมลดรายจ่ายและสร้างรายได้
- 3) มีการรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาอาชีพหลักของหมู่บ้าน
- 4) มีกิจกรรมการออมที่หลากหลาย
- 5) มีการดำเนินงานในรูปแบบวิสาหกิจชุมชน หรือกลุ่มที่มีการดำเนินงาน
- 6) ในลักษณะเดียวกันกับรูปแบบวิสาหกิจชุมชน

2.3.3 ด้านการเรียนรู้ (มี 7 ตัวชี้วัด) ได้แก่

- 1) มีข้อมูลของชุมชน
- 2) มีการใช้ประโยชน์จากข้อมูลชุมชน และแผนชุมชน
- 3) มีการค้นหาและใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างคุณค่า
- 4) มีการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ในชุมชน
- 5) มีการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับศักยภาพหมู่บ้าน/ชุมชน
- 6) มีการสร้างเครือข่ายภาคีการพัฒนา
- 7) มีการปฏิบัติตามหลักการพึ่งตนเอง

2.3.4 ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (มี 4 ตัวชี้วัด) ได้แก่

- 1) มีจิตสำนึกของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- 2) มีกลุ่มองค์กรด้านสิ่งแวดล้อม
- 3) มีการใช้พลังงานทดแทนที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของชุมชน
- 4) มีการสร้างมูลค่าเพิ่มจากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

แนวความคิดในการพัฒนาชนบทตามโครงการสารคามพัฒนา

จังหวัดมหาสารคาม มีแนวคิดที่จะปรับแนวทางการพัฒนาชนบทให้ดีขึ้นอย่างจริงจัง

เมื่อเดือนตุลาคม 2528 เมื่อ นายไสว พราหมณี ได้เดินทางมารับตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดมหาสารคาม และได้แต่งตั้งคณะทำงานขึ้นคณะหนึ่ง โดยมี นายสนิทวงศ์ อุเทศนันท์ รองผู้ว่าราชการจังหวัด เป็นประธานคณะทำงาน หัวหน้าส่วนราชการระดับจังหวัด สถาบันการศึกษาต่างๆ เป็นกรรมการและหัวหน้าสำนักงานจังหวัด เป็นเลขานุการ โดยให้ดำเนินการพิจารณาหาแนวทางในการดำเนินงาน การพัฒนาในจังหวัดมหาสารคาม เพื่อให้บรรลุนโยบายการพัฒนาชนบทแนวใหม่ของรัฐบาล รวมทั้งโครงการปีรณรงค์คุณภาพชีวิตของประชาชนในชาติอีกด้วย

คณะทำงานดังกล่าวที่ได้แต่งตั้งขึ้นนี้ ได้มีการประชุมปรึกษาหารือกันหลายครั้งและได้ข้อยุติว่า ในการดำเนินงานการพัฒนาชนบทให้บรรลุวัตถุประสงค์ของรัฐบาลนั้น จะต้องมีการปฏิบัติประกอบที่สำคัญ 5 ประการ คือ

1. ข้าราชการ หมายถึงข้าราชการทุกระดับ เป็นบุคคลที่สำคัญยิ่ง เพราะจะต้องนำนโยบายของรัฐบาลไปปฏิบัติให้บังเกิดผล อย่างมีประสิทธิภาพ ฉะนั้นข้าราชการจะต้องมีเจตคติที่ดีต่อการพัฒนาชนบทมีความจริงใจจริงจัง และมีความเสียสละอย่างแท้จริง รู้จักวิธีการทำงานกับชาวชนบท นอกจากนั้นจะต้องมีมโนธรรมสำนึกของความเป็นข้าราชการที่จะต้องบริการรับใช้ประชาชนอย่างแท้จริง

2. ประชาชน ได้แก่ ประชาชนทั่วไป ต้องมีแนวคิดในการพัฒนาชนบท ในลักษณะมีความเชื่อมั่นในการพึ่งตนเอง (Self Reliance) แทนที่จะรอรับการช่วยเหลือจากรัฐเพียงอย่างเดียว ประชาชนต้องเป็นผู้ตัดสินใจลงมือปฏิบัติและบริหารงาน จัดการการพัฒนาด้วยตนเอง ต้องรู้จักมองปัญหาที่ใกล้ตัวก่อน ที่จะมองปัญหาที่ไกลตัวออกไป

3. องค์กรประชาชน ต้องมีการจัดตั้งและพัฒนาองค์กรของประชาชนให้มีคุณภาพ เพื่อที่จะสามารถดำเนินการในกิจกรรมต่างๆ หรือประสานงานกับองค์กรของรัฐและองค์กรเอกชน ภายนอกได้อย่างมีประสิทธิภาพ องค์กรของประชาชนจะต้องได้รับการคัดเลือกอย่างถูกต้อง และเป็นที่ยอมรับของประชาชนในหมู่บ้านหนึ่งๆ ต้องมีเพียงองค์กรเดียวเท่านั้น การมีองค์กรที่ซ้ำซ้อนกัน ซึ่งหน่วยงานต่างๆ ไปจัดตั้งไว้ต้องสามารถรวมเป็นองค์กรเดียวกันได้ และทุกหน่วยงานที่จะลงไปปฏิบัติในหมู่บ้าน จะต้องผ่านองค์กรนี้เท่านั้น คือ คณะกรรมการหมู่บ้าน

4. มีแนวทางในการดำเนินงานอย่างชัดเจน ที่สามารถให้เจ้าหน้าที่และองค์กรประชาชนและประชาชน สามารถที่จะปฏิบัติร่วมกันได้ในทุกๆ ขั้นตอนของการพัฒนาชนบท และนอกจากนั้นยังต้องมีเครื่องมือในการประสานงานที่ดีอีกด้วย

5. ภาคเอกชน ภาคเอกชนจะต้องมีบทบาทและสนับสนุนอย่างจริงจัง ให้ประสานงานกับหน่วยงานของรัฐ เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานเพื่อแก้ไขปัญหาที่ประชาชนประสบอยู่

เจตนารมณ์ของโครงการ

โครงการสารคามพัฒนามีเจตนารมณ์อันแน่วแน่ที่จะนำนโยบายการพัฒนาชนบทของรัฐบาลมาปฏิบัติให้บรรลุตามวัตถุประสงค์อย่างแท้จริง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การมีส่วนร่วมและการพึ่งตนเองของประชาชน ตลอดจนเน้นให้เจ้าหน้าที่ทำงานผสมผสานกันยิ่งขึ้น โดยยึดปัญหาของประชาชนเป็นหลัก

วัตถุประสงค์ของโครงการ

1. เพื่อส่งเสริมกิจกรรมการพัฒนาชนบทของกระทรวงต่างๆ ที่ได้กระทำอยู่แล้วนั้นที่ให้สำเร็จยิ่งขึ้น โดยความร่วมมือของเจ้าหน้าที่กับองค์กรของประชาชน ตลอดทั้งประชาชน โดยทั่วไป
2. เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในหมู่บ้านให้ครบถ้วนสมบูรณ์ยิ่งขึ้นอย่างน้อยตามความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ซึ่งได้แก่ด้านอาชีพ สุขภาพสมบูรณ์ การลดรายจ่าย การเพิ่มรายได้ เรื่องความรู้และการเป็นพลเมืองดี
3. เพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา ทั้งด้านการคิดค้นหาปัญหา การตัดสินใจ การปฏิบัติ และการบริหารจัดการ รวมทั้งการระดมทรัพยากรในหมู่บ้านมาใช้ในการพัฒนาให้เกิดประโยชน์สูงสุด
4. เพื่อใช้ความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) เป็นเครื่องมือชี้วัดระดับการพัฒนาและเป็นเครื่องมือในการประสานงานของเจ้าหน้าที่ต่างๆ รวมทั้งประชาชนในชนบท
5. เพื่อส่งเสริมหมู่บ้านที่มีศักยภาพในการพัฒนาอยู่แล้ว ให้เป็นหมู่บ้านครูให้หมู่บ้านอื่นๆ เห็นเพื่อขยายขอบเขตหมู่บ้านเครือข่ายต่อไป

เป้าหมายของสารคามพัฒนา

โครงการสารคามพัฒนา มีเป้าหมายในการพัฒนาเพื่อแก้ปัญหาของประชาชนในชนบทจังหวัดมหาสารคาม เป็นขั้นตอน เป็นระยะๆ ดังนี้

1. ยากจนข้นแค้น หมายถึงสภาพที่ครอบครัวของชาวชนบท มีความทุกข์ร้อน มีปัญหาทางเศรษฐกิจ อนามัย และสติปัญญา นั่นคือ เป็นสภาพที่ประชาชนอยู่ในวงจรแห่งความชั่วร้ายคือเจ็บ จน ว่าง เสียดเปรียบและขาดอำนาจต่อรอง ไม่เป็นสุข หากเลี้ยงตนเองลำบากจะ ไปไม่รอด มีชีวิตอยู่อย่าง ไร้ความหมายจำเป็นต้องพึ่งพิงหรืออาศัยผู้อื่นก่อนจึงจะพออยู่ได้ การช่วยเหลือตนเองทำได้ในขอบเขต จำกัด

2. **พออยู่พอกิน** เป็นสถานะที่ครอบครัวมีรายได้และเครดิตเพียงพอต่อการใช้จ่าย โดยสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ในระดับที่ไม่แร้นแค้นมีรายได้เพียงพอต่อการยังชีพ แต่ไม่ถึงกับมีทรัพย์สินหรือเงินออม กล่าวคือมีรายได้พอสมดุลกับรายจ่ายเป็นวันๆ ไป ไม่เป็นหนี้มากนักแต่ก็ไม่มีทรัพย์สินที่จะให้ผู้อื่นกู้หรือเช่าได้

3. **ไม่มีหนี้สิน** เป็นสถานะที่ครอบครัวมีปัจจัยที่จำเป็นเพียงพอต่อการดำรงชีวิต มีปัจจัย 4 คือ อาหาร ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค และเครื่องนุ่งห่มเพียงพอแก่ความจำเป็นของชีวิต สมาชิกในครอบครัวดำรงชีพอยู่ได้ด้วยความสะดวกสบายตามสมควร ไม่มีหนี้สิน มีทรัพย์สินเงินทองพอใช้จ่ายอย่างสะดวกไม่อึดคัก ไม่มีภาระการชำระหนี้สินหรือดอกเบี้ย มีเงินออมพอสมควรแก่การดำรงชีพ

4. **มั่งมีศรีสุข** เป็นสภาพของครอบครัวที่มีทรัพย์สินเงินทองเพียงพอเหลือใช้จ่ายมิได้ เก็บออม มีมรดกไว้ให้ทายาทหรือบุตรหลาน สามารถบริจาคทำบุญหรือช่วยเหลือผู้อื่นได้โดยไม่ต้องเดือดร้อน มีปัจจัยอำนวยความสะดวกในการดำรงชีวิตอย่างครบถ้วน มีระดับการครองชีพที่ดี มีสุขภาพอนามัยดี สามารถหาสิ่งที่ตนต้องการได้โดยไม่ต้องพึ่งพาทรัพย์สินของผู้อื่น

5. **แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง** เป็นสภาพของสังคมที่ทุกคนในแต่ละครอบครัวสามารถทำงานช่วยเหลือตนเองและสังคมได้ มีจรรยาบรรณ ศีลธรรม จริยธรรมดี ไม่มีผู้ใดติดอบายมุข มีความสุขกายสุขใจ มีทรัพย์สินเพียงพอ ไม่มีโจรผู้ร้าย ทุกคนมีศีลธรรมและปฏิบัติตนเป็นคนดีของสังคม ประชาชนอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก ไม่เดือดร้อนแต่ประการใด เป็นสภาพสังคมในอุดมคติของโครงการพัฒนาโดยทั่วไป

ขั้นตอนในการดำเนินการ

การดำเนินการขั้นต้นเพื่อจัดปัญหา “ยากจนข้นแค้น” ไปสู่สภาพ “พออยู่พอกิน” ให้สำเร็จให้ได้ ในช่วง พ.ศ. 2528-2530 นั้น มีกระบวนการดำเนินการเป็น 7 กิจกรรมโดยดำเนินการเป็นระบบ เป็นขั้นตอนดังนี้

1. การเตรียมข้าราชการ เป็นการเตรียมตัวข้าราชการเพื่อทำหน้าที่ผู้ให้บริการและเป็นผู้ประคับประคองการพัฒนาโดยเน้นจุดสำคัญ ดังนี้

1.1 ปรับแนวคิดในการทำงานของข้าราชการ ให้เป็นไปในแนวเดียวกันในลักษณะของ “การทำงานเป็นทีม” มีการประสานสัมพันธ์กันอย่างดี

1.2 สร้างมโนสำนึกของข้าราชการในการรับใช้ประชาชน โดยส่วนรวมมากกว่าการทำงานรับใช้องค์กรที่แต่ละคนสังกัดอยู่ นั่นคือ ถือว่าเป็นพวกเดียวกันไม่ยึดกรมหรือกระทรวง

1.3 ปรับทัศนคติและความคิด รวมตลอดถึงการก่อให้เกิดการยอมรับต่อแนวความคิดในการพัฒนาชนบทแนวใหม่อย่างแท้จริง โดยให้ถือว่า “จปฐ.” เป็นเครื่องมือชี้วัดผลของการพัฒนา และเป็นเครื่องมือในการกำหนดปัญหาและแสวงหาวิธีการแก้ไขปัญหาตาม จปฐ. นั้น

1.4 ปรับเปลี่ยนทัศนคติและสัมพันธภาพระหว่างข้าราชการกับประชาชนเสียใหม่ให้ระลึกและตระหนักอยู่เสมอว่า ข้าราชการคือผู้ร่วมที่คอยให้คำแนะนำช่วยเหลือ หรือผู้กระตุ้นที่จะก่อให้เกิดการพัฒนา ในขณะที่ผู้ขอรับเหมือนแต่เดิม การคิด การตัดสินใจ และการลงมือกระทำนั้นเป็นเรื่องของประชาชนที่จะเป็นผู้กำหนดวิถีชีวิตของตนเองไม่ใช่ผู้สั่งการกับผู้ขอรับเหมือนแต่เดิม

1.5 ข้าราชการจะต้องมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของประชาชน และให้โอกาสเขาได้แสดงศักยภาพดังกล่าวด้วยความอดทนและเกิดความภูมิใจในผลงานของเขาเอง

2. การเตรียมประชาชน เน้นการเปิดโอกาสและปลูกเร้าจิตสำนึกของประชาชนให้รู้จักคิดและหาทางแก้ปัญหาต่างๆ โดยเน้นประเด็นสำคัญต่อไปนี้

2.1 การปรับแนวความคิดในการพัฒนา จากการที่เป็น “ผู้ขอรับ” เป็น “ผู้ลงมือกระทำ” ด้วยตนเอง โดยใช้ประชาชนมีความเชื่อมั่นในการพึ่งพาตนเอง และการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเป็นสำคัญ

2.2 เน้นให้ประชาชน รู้จักคิด ค้นคว้าปัญหา ตัดสินใจ ปฏิบัติงานและบริหารการจัดการด้วยตัวของประชาชน รวมทั้งการเน้นให้ประชาชนเห็นผลของการพัฒนา ซึ่งผู้ที่ได้รับประโยชน์ก็คือ ประชาชนเอง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การให้ประชาชนสามารถค้นหาศักยภาพที่มีอยู่ในนำออกมาใช้เพื่อประโยชน์ต่อการพัฒนาหมู่บ้านของเขาเอง

3. การจัดตั้งและพัฒนาองค์กรประชาชน เป็นการชักชวนชี้แนะให้คณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน (กม.) มาร่วมมือกันทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นที่ยอมรับของประชาชน และให้มีองค์กรของประชาชนเพียงองค์กรเดียว เน้นให้สตรีและเยาวชนเข้ามามีบทบาทในคณะกรรมการหมู่บ้าน ให้มีการฝึกอบรมคณะกรรมการหมู่บ้าน โดยใช้คณะกรรมการ คปต. มีการให้ประชาชนมาดูงานในหมู่บ้านครู รวมทั้งให้คณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้านรู้จักการวางแผนการแก้ปัญหาของหมู่บ้านของตนเอง

4. การวิเคราะห์เพื่อหาสาเหตุของปัญหา การวิเคราะห์ที่ปัญหา คือ การคิดคำนึงถึงต้นตอสาเหตุของปัญหาและความเกี่ยวพันของปัญหาต่างๆ เพื่อจะกำหนดแนวทางในวิธีการแก้ไขปัญหาได้ถูกต้อง ก่อนที่จะมีการดำเนินการแก้ไขปัญหาดังกล่าว คปต. กรรมการหมู่บ้าน หัวหน้าคุ้ม กลุ่มสตรี กลุ่มเยาวชน (และประชาชนในหมู่บ้านถ้าเป็นได้) จะต้องร่วมปรึกษาหารือกันถึงสาเหตุแห่งปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหา เพื่อประโยชน์ในการดำเนินงานในขั้นตอนต่อไปในขั้นตอนนี้ คปต. จะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการชี้แจงให้ประชาชนได้เข้าใจถึงที่มาและผลกระทบของปัญหา

ที่จะมีต่อการดำรงชีวิต ตลอดจนเป็นการกระตุ้นให้ประชาชนให้ความสนใจที่จะกำหนดแนว
ทางแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง

5. การกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหา เพื่อร่วมกันวิเคราะห์ค้นหาสาเหตุของปัญหาได้
แล้ว ก็จะมาพิจารณาหันต่อไปว่าในแต่ละปัญหามีหนทางหรือแนวทางที่จะแก้ไขปัญหานี้
อย่างไร และใครจะเป็นผู้กระทำ

6. การดำเนินการตามโครงการ เมื่อมีแผนงาน 1 โครงการ เป็นบรรทัดฐานในการปฏิบัติ
แล้ว คุปต. กรรมการหมู่บ้าน หัวหน้าคุ้ม กลุ่มสตรี กลุ่มเยาวชน และประชาชนที่ร่วมกันปฏิบัติการ
พัฒนาหมู่บ้านของตนเองตามวัตถุประสงค์ วิธีการดำเนินงานและตารางเวลาควบคุมกิจกรรมที่
กำหนดไว้ในโครงการ

7. การติดตามประเมินผล ในการนี้กำหนดลักษณะของการประเมินผลออกเป็น 4 ลักษณะ
ด้วยกัน คือ

7.1 การรายงาน เป็นการรายงานผลการพัฒนา โดยตรงจากอำเภอ/กิ่งอำเภอถึงจังหวัด
ซึ่งแสดงผลการพัฒนาเป็นราย จปฐ. ในแต่ละตัวชี้วัดรวมถึงปัญหาอุปสรรคต่างๆ ที่เกิดขึ้นในการ
ดำเนินงาน

7.2 การนิเทศ โดยคณะกรรมการฝ่ายนิเทศจากจังหวัด เป็นประจำทุกเดือนอย่างน้อย
1 ครั้ง ต่อ 1 อำเภอ/กิ่งอำเภอ โดยมีคณะนิเทศทีมละ 10 คน ต่อ 1 อำเภอ

7.3 การวิจัยประเมินผล โดยคณะกรรมการฝ่ายวิจัยและประเมินผล ซึ่งเป็นคณาจารย์
และผู้ทรงคุณวุฒิของสถาบันการศึกษาระดับสูงในจังหวัด เช่น มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
มหาสารคาม และวิทยาลัยครูมหาสารคาม เป็นต้น

เครื่องมือที่ใช้ในการพัฒนา

ในการดำเนินการพัฒนาชนบทตามขั้นตอนทั้ง 7 ขั้นนั้น จังหวัดมหาสารคามใช้เกณฑ์
ความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) เป็นเครื่องมือตรวจสอบความพร้อมและส่วนที่เป็นจุดอ่อน (ขาด) ของ
ประชาชนทุกหลังคาเรือน กล่าวคือ จปฐ. จะช่วยให้เขารู้ตัวเองว่าขาดอะไรบ้าง และจะหาทางเติม
ส่วนที่ขาดและปรับแก้ส่วนที่ยังไม่เข้าเกณฑ์ให้ได้สำหรับการแสวงหาปัญหาและหาทางแก้ไข
ปัญหา ในระยะแรกของการพัฒนานี้มุ่งใช้ จปฐ. เพื่อให้ประชาชนเกิดความตระหนักในปัญหาของ
ตนเองและแก้ปัญหาได้ตรงจุด แยกรายครัวเรือนอย่างชัดเจน

ผลการพัฒนาชนบทของจังหวัดมหาสารคาม

ผลการพัฒนาชนบทจังหวัดมหาสารคาม ตลอดระยะเวลา 2 ปี (พ.ศ. 2528 - 2530) ที่มีการลงมือพัฒนาชนบทแนวใหม่อย่างจริงจัง สามารถสรุปผลการดำเนินงานแยกพิจารณาเป็นประเด็นๆ ได้ดังนี้

1. ด้านสังคม การศึกษา และการสาธารณสุขมูลฐาน

1.1 ประชาชนตระหนักถึงความสำคัญในการกำหนดวิถีชีวิตด้วยตนเอง

1.2 ได้รับการเรียนรู้ในวิทยาการใหม่ๆ มากขึ้นอันจะนำไปปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนต่อไป

1.3 มีโอกาสได้ใช้ศักยภาพที่มีอยู่เพื่อประโยชน์ต่อตัวเองและส่วนรวมมากขึ้นเช่นความสามารถในการวิเคราะห์ถึงสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้น แนวทางแก้ไขปัญหาและการลงมือแก้ไขปัญหาดังกล่าว ความสามารถในการรวมกลุ่มเป็นองค์กรและการจัดการเกี่ยวกับองค์กรนั้นๆ ไม่ว่าจะเป็นกรรมการหมู่บ้าน กลุ่ม กลุ่มสตรี กลุ่มเยาวชน รวมทั้งการบริหารกองทุนพัฒนาหมู่บ้าน เป็นต้น

1.4 ความผูกพันที่มีต่อถิ่นที่อยู่ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล (บ้านเรือน) และส่วนรวม (หมู่บ้าน) มีมากขึ้นอันมีผลไปถึงการดำรงรักษาสภาพที่ และพยายามพัฒนาให้ดีขึ้น ไปอีก กล่าวคือมีหมู่บ้านจำนวนมากที่มีการจัดบ้านเรือนอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย สะอาด เป็นสัดส่วนเป็นที่เจริญหูเจริญตา

1.5 จากการที่ได้มีการแบ่งแต่ละหมู่บ้านออกเป็น "คุ้ม" ทำให้เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนามากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด มีการปรึกษาหารือกันมากขึ้นทำให้วิธีการปฏิบัติงานของผู้ใหญ่บ้าน (เดิมเปรียบเสมือนตัวแทนความคิดของหมู่บ้าน) เปลี่ยนแปลงไปในทำนองที่ต้องคำนึงถึงความเห็นของลูกบ้าน (โดยผ่านคุ้ม) มากขึ้นไม่ว่าจะเป็นการสะท้อนปัญหาหรือความต้องการของหมู่บ้านในรูปของการจัดทำแผนพัฒนาชนบทระดับตำบล เป็นต้น

1.6 การเปลี่ยนแปลงบทบาทของสตรีซึ่งเปรียบเสมือน "ช้างเท้าหลัง" ในอดีตมาเป็นพลังที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาอย่างมากมาย ซึ่งเริ่มจากการจัดความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเรือนและบริเวณบ้าน "การเป็นแกนหลักในการรณรงค์ไปใช้สิทธิเลือกตั้งต่างๆ เป็นต้น

2. ด้านเศรษฐกิจ จากการดำเนินงานการพัฒนาชนบทแนวใหม่ในรอบ 2 ปี ที่ผ่านมา

ก่อให้เกิดผลทางด้านเศรษฐกิจ ดังต่อไปนี้

2.1 ในเป้าหมายของการพัฒนาในช่วงปี 2529 นั้นมุ่งเน้นไปที่การลดค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันในขณะที่เดียวกันเป็นการใช้ประโยชน์จากที่ดิน ในบริเวณที่มีอยู่ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด กล่าวคือ

2.1.1 ในการรณรงค์ให้ราษฎรปลูกพืชผักสวนครัวรั้วกินได้ โดยการนำพันธุ์ไปส่งเสริมให้ควบคุมกับการจัดหาเองของราษฎร ไม่ว่าจะเป็นพืชผัก ตะไคร้ พริก มะเขือ กระถิน พัก และพืชจำพวกผักสวนครัวอื่นๆ ในบริเวณบ้าน ได้รับผลดีเป็นที่พอใจ ซึ่งนอกจากจะเป็นการลดค่าใช้จ่ายประจำวันแล้ว ยังมีคุณค่าทางอาหารอีกด้วย

2.1.2 ด้วยเหตุนี้มะละกอเปรียบเสมือนเส้นเลือดหรือวิถีชีวิตของราษฎร ในจังหวัดมหาสารคามแต่เนื่องด้วยในระยะ 5-6 ปี ที่ผ่านมามะละกอในจังหวัดมหาสารคามและจังหวัดอื่นในภาคอีสานเกิดโรคใบด่าง ทำความเสียหายให้แก่ต้นมะละกอเป็นอย่างมากวิธีแก้ไขคือการตัดมะละกอที่เป็นโรคใบด่างทิ้งและหลังจากนั้นอีก 2 เดือน จะเริ่มปลูกมะละกอพันธุ์ดีใหม่ คือพันธุ์โกโก้และพันธุ์แขกดำ ซึ่งผลผลิตดีกว่า โดยทางจังหวัดจะนำพันธุ์ไปให้เฉลี่ยครอบครัวละ 5 ต้น

2.2 เสริมสร้างระบบการผลิตแบบพึ่งพาตนเอง เนื่องจากในฤดูกาลผลิต ปี 2529-2530 จังหวัดมหาสารคามประสบกับภาวะฝนแล้ง ราษฎรซึ่งส่วนมากประกอบอาชีพ โดยการทำนา (นาดำ) ไม่สามารถตกกล้าได้ เนื่องจากขาดน้ำ จังหวัดมหาสารคามจึงได้จัดทำโครงการตกกล้านา รวมขึ้น โดยขอเช่าจากเกษตรกรที่มีที่ดินที่สามารถทำการตกกล้าได้ผล ในอัตราไร่ละ 800 บาท และนำกล้าที่ได้นั้น จัดสรรให้แก่เกษตรกรที่ไม่มีกล้าที่จะทำนาได้ โดยไม่คิดมูลค่า และ/หรือจำหน่ายในราคาถูก

3. ด้านการเมือง

3.1 องค์กรของประชาชนในระดับหมู่บ้าน ไม่ว่าจะเป็นกรรมการหมู่บ้าน คุ่ม กลุ่มแม่บ้าน หรือกลุ่มเยาวชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มแม่บ้านและคุ่ม ได้ขยายบทบาทในการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา และเป็นกลไกในการผลักดันการพัฒนาอย่างเห็นได้ชัด ไม่ว่าจะเป็นด้านการรณรงค์จัดระบบสุขอนามัยในครัวเรือนและบริเวณบ้าน การปลูกมะละกอ เป็นต้น

3.2 จากข้อ 1 ทำให้ราษฎรมีความตื่นตัวในการเข้ามามีส่วนร่วมในทางการเมืองการปกครองสูงขึ้นโดยผ่านองค์กรดังกล่าว เช่น ในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

นอกจากนี้ มีโครงการที่น่าสนใจที่มีผลต่อการพัฒนา ทั้งด้านสังคมเศรษฐกิจและการเมือง (การรวมกลุ่ม) คือ โครงการธนาคารอาหารเพื่อชาวบ้าน โดยจะทำการปล่อยปลาในแหล่งน้ำ ในขณะเดียวกันจะใช้พื้นที่สาธารณะบริเวณใกล้แหล่งน้ำนั้น เลี้ยงเป็ด และปลูกผัก ไม้ผล หรือมะละกอ ในการนี้จะต้องมีการจัดตั้งกรรมการขึ้นทำหน้าที่ดำเนินการดังกล่าว

บริบทบ้านดอนแดง ตำบลศรีสุข อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม

บ้านดอนแดง หมู่ที่ 2 ตำบลศรีสุข อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ก่อนนี้พื้นที่เป็นที่ดอน ทั่วไปไม่แดงขึ้นมากมาย ตามที่คนแก่เล่าว่า อดีตเป็นหมู่บ้านเดิมชื่อบ้านแดง (ประมาณ 100 กว่าปีที่ผ่านมา) ก่อนนั้นมีเหตุการณ์ที่น่ากลัวเกิดขึ้นในหมู่บ้าน ซึ่งไม่เคยมีมาก่อนคือ มีคนนอนตายอยู่ที่เกวียนได้ร่มมะม่วง โดยไม่รู้สาเหตุ (ไหลตาย) ชาวบ้านจึงเกิดกลัวว่าเป็นบ้านอาถรรพ์ จึงได้ปรึกษากันระหว่างคนในหมู่บ้าน แล้วพากันอพยพหนีไปอยู่ที่อื่น เช่น ไปอยู่บ้านลาด เป็นต้น จึงทำให้บ้านดอนแดงเป็นที่รกร้างว่างเปล่า มีต้นไม้ขึ้นเต็ม แต่ก็ยังมีคนกลุ่มหนึ่งกลับมาทำไร่ทำสวนในที่แห่งนี้ คือ

1. นายเพ็ง ทองสาเทพ
2. นายลุย พานิกกร
3. นายสี นัดทะยาย
4. นายหัน สุวรรณะ
5. นายอัม โพธิ์รัตน์
6. นายฟั่ว ดวงลี
7. นายเคน บุญผง เป็นต้น

ประมาณปี พ.ศ. 2503 มีพ่อเพ็ง ทองสาเทพ กับพวก (บ้านลาด) ได้มาปลูกเถียงนาแล้ว มาพักอาศัยอยู่ที่ไร่ของตน (ปลูกปอ, คราม, ฝ้าย ฯลฯ)

ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2511 ได้มีการสร้างบ้านเรือน และย้ายมาจากบ้านลาดมาอยู่อย่างจริงจัง และก็มีเพื่อน ๆ มาสร้างบ้านเรือนพร้อมอพยพมาอยู่มากขึ้นเรื่อย ๆ

ปี พ.ศ. 2514 นายพิศิษย์ บุญศิลป์ นายอำเภอกันทรวิชัย ได้มาจัดสรรที่ดินให้ราษฎรที่ไม่มีที่อยู่อาศัยมาจับจองเป็นที่อาศัย โดยจัดให้ครอบครัวละ 1 ไร่ และตั้งเป็นหมู่บ้านอย่างเป็นทางการ ตั้งชื่อว่า บ้านดอนแดงเป็นหมู่ที่ 22 ตำบลโคกพระ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม โดยแต่งตั้งให้ นายเพ็ง ทองสาเทพ เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก

ปี พ.ศ. 2522 ตำบลโคกพระได้แบ่งแยกตำบลอีกคือ ตำบลศรีสุข บ้านดอนแดงแยกเป็นหมู่ที่ 2 ของตำบลศรีสุข จนถึงปัจจุบัน

ปี พ.ศ. 2527 การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค ได้ขยายเขตไฟฟ้าเข้าหมู่บ้านให้บ้านดอนแดงมีไฟฟ้าใช้ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ปี พ.ศ. 2537 กรมทรัพยากรธรณี ได้มาจัดทำระบบประปาหมู่บ้านโดยขุดบ่อบาดาลมาใช้เป็นน้ำประปาให้กับบ้านดอนแดงได้บริโภคอุปโภคถึงทุกวันนี้

ปี พ.ศ. 2538 ชาวบ้านได้สร้างสำนักสงฆ์ขึ้น โดย นายสนิท เหล่าวงษ์ ผู้ใหญ่บ้านเป็น
ผู้นำ

ปี พ.ศ. 2538 ได้มีหอกระจายข่าว 1 จุดและปี พ.ศ. 2549 ได้เพิ่มอีก 1 จุด

ปี พ.ศ. 2542 ได้มีถนนคอนกรีตเข้าหมู่บ้านเป็นปีแรก และเพิ่มมาทุกปี ถึงปัจจุบัน

ปี พ.ศ. 2548 ได้สร้างศาลาอเนกประสงค์หลังใหม่ โดยได้รับงบประมาณจากโครงการ
SML งบประมาณ 200,000 บาท และชาวบ้านสมทบ 35,000 บาท

การปกครอง

บ้านคอนแดง มีผู้นำที่เป็นผู้ใหญ่บ้าน ตั้งแต่เริ่มก่อตั้งหมู่บ้านจนถึงปัจจุบัน

จำนวน 7 คน คือ

1. นายเพ็ง ทองสาเทพ (2514 - 2527) มี นายคุณ ผายชำนาญ และนายคำศรี
ยมโคตร เป็นผู้ช่วย
2. นายคุณ ผายชำนาญ (2527 - 253) มี นายสีนุ พรหมบุตร และ นายทองอุ่น
พรหมบุตร เป็นผู้ช่วยฯ ปี 2528 นายสีนุ ลาออกจากตำแหน่ง ได้แต่งตั้งนายสนิท เหล่าวงษ์
รับตำแหน่งแทน
3. นายคำศรี ยมโคตร (2531 - 2536) มีนายสุพจน์ บุญเยี่ยม และนายนิคม
ทองสาเทพ เป็นผู้ช่วยฯ ปี 2535 นายนิคม ลาออกจากตำแหน่ง ได้แต่งตั้งนายบัวเงิน ยมโคตร
รับตำแหน่งแทน
4. นายสนิท เหล่าวงษ์ (2536 - 2541) มีนายสุพจน์ บุญเยี่ยม และนายบัวเงิน
ยมโคตร เป็นผู้ช่วยฯ ปี 2535 นายสุพจน์เสียชีวิต ได้แต่งตั้งนายสี สุวรรณเพ็ง รับตำแหน่งแทน
ปี 2540 นายบัวเงิน ยมโคตร หมควาระ ได้แต่งตั้งนายคำพันธ์ เหล่าวงษ์ รับตำแหน่งแทน
5. นายสุรพล โสณโชติ (2541 - 2546) มีนายคำพันธ์ เหล่าวงษ์ และนายสี สุวรรณเพ็ง
เป็นผู้ช่วยฯ ปี 2545 นายคำพันธ์ เหล่าวงษ์ หมควาระ ได้แต่งตั้ง นายเสถียร เหล่าทับ รับตำแหน่ง
แทน
6. นายสี สุวรรณเพ็ง (2546 - 2551) มีนายบัวเงิน ยมโคตร และนางบรรจง เหล่าวงษ์
เป็นผู้ช่วยฯ
7. นายบรรจง สกทหล้า (2551-ปัจจุบัน) มีนายดวงจันทร์ ราชวงษ์ และนายวรรณ
ศิริพันธ์ เป็นผู้ช่วย

สถานที่ตั้ง

บ้านคอนแดง ตั้งอยู่ที่ทิศตะวันตกเฉียงใต้ของตำบลศรีสุข (เขตติดต่อกับ ตำบลนาสีนวน) อยู่ติดกับถนนกันทรวิชัย - เชียงยืน (กม 7) ห่างจากตัวอำเภอกันทรวิชัย 7 กิโลเมตร และอยู่ห่างจากตัวอำเภอเมืองมหาสารคาม 23 กิโลเมตร มีเนื้อที่ทั้งหมด ประมาณ 280 ไร่ จากพื้นที่ทั้งหมด 280 ไร่ เป็นที่อยู่อาศัย 42 ไร่ ที่นา 197 ไร่ ที่ทำไร่ 24 ไร่ โรงสีข้าวขนาด 1 ลูกหิน 2 โรง ที่สวน 14 ไร่ ที่สาธารณะ กลางบ้าน 1 ไร่ สระน้ำสาธารณะ 1 ไร่ สำนักสงฆ์ 1 ไร่ มีครัวเรือน จำนวน 58 ครัวเรือน

อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ ติดกับบ้านศรีสุข ตำบลศรีสุข (ถนนกันทรวิชัย-เชียงยืน)

ทิศใต้ ติดกับบ้านลาด ตำบลศรีสุข (ถนนคอนแดง-ลาด)

ทิศตะวันออก ติดกับบ้านลาด ตำบลศรีสุข (ทุ่งนา)

ทิศตะวันตก ติดกับบ้านหัน ตำบลนาสีนวน (ห้วยสีดา)

การแบ่งกลุ่มในหมู่บ้าน แบ่งออกเป็น 5 กลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่มอุครสามัคคี มีนายคำพันธ์ เหล่าวงษ์ เป็นหัวหน้า
2. กลุ่มบูรพาสร้างสรรค์ มีนางทองใบ บุญเยี่ยม เป็นหัวหน้า
3. กลุ่มประจิมรวมพลัง มีนายดวงจันทร์ ราชณูวงษ์ เป็นหัวหน้า
4. กลุ่มอาคเนย์ร่วมใจ มีนายสุนทร นัคตะยาย เป็นหัวหน้า
5. กลุ่มหริพัฒนา มีนายบุญมี เหล่าวงษ์ เป็นหัวหน้า

ด้านวัฒนธรรมประเพณี

ในหมู่บ้านมีวัฒนธรรมประเพณีที่ถือปฏิบัติมาตลอดจนถึงปัจจุบัน ดังนี้

- ขึ้นบ้านใหม่ - บุญเบิกบ้าน - บุญบั้งไฟ - บุญข้าวสาก
- บุญข้าวกี้ - บุญกฐิน / ผ้าป่า - ลอยกระทง - ทอดเทียนวันเข้าพรรษา
- สงกรานต์ - เข้าพรรษา - ออกพรรษา

ปราชญ์ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น

1. นายคำพันธ์ เหล่าวงษ์ (การใช้พื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด)
2. นายสนธิ เหล่าวงษ์ (การปรับปรุงพันธุ์ข้าว/ผัก)
3. นายบุญมี เหล่าวงษ์ (การทำแปลงผักถาวร/หลุมพดเผียง)

4. นายบรรพต เหล่าวงษ์ (ขยายพันธุ์พืช)
5. นางสลักจิตร เหล่าวงษ์ (การทำน้ำยาล้างจาน)
6. นางบรรจง เหล่าวงษ์ (การทำผงปรุงรสจากสมุนไพร)
7. นายดวงจันทร์ ราชอุรวงษ์ (การเผาถ่าน)
8. นายเต็ม ภูคำตา (จักสาน)

ผู้วิจัยได้ทำการคัดเลือกหมู่บ้านคอนแดง หมู่ที่ 2 ตำบลศรีสุข อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม เพื่อทดลองใช้รูปแบบการพัฒนาการพึ่งตนเอง ซึ่งได้ทำการศึกษาสภาพปัญหา การประกอบอาชีพ การดำเนินชีวิตประจำวัน และความต้องการในการพัฒนาของชาวบ้านคอนแดง จากการกลุ่มสนทนาและการสัมภาษณ์เชิงลึกประชาชนในหมู่บ้านคอนแดง ตำบลศรีสุข อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 16 พฤศจิกายน พ.ศ. 2556 ณ บ้านผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 2 ตำบลคอนแดง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม เพื่อวิเคราะห์บริบทชุมชน สภาพปัญหา การประกอบอาชีพ การดำเนินชีวิตประจำวัน และความต้องการในการพัฒนา ผลการสังเคราะห์ การสนทนากลุ่ม พบว่า ในหมู่บ้านมีประชาชนชาวบ้านอย่างเช่น นายคำพันธ์ เหล่าวงษ์ ที่มีเป็นผู้ความเชี่ยวชาญในการจัดศูนย์เรียนรู้เกษตรยั่งยืนของจังหวัดมหาสารคาม และชาวบ้านก็เคยได้รับการอบรมจากโครงการของหน่วยงานภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนหลายโครงการ แต่ยังไม่สามารถพึ่งตนเองได้ มีการดำเนินโครงการเป็นระยะๆ ตามงบประมาณที่ได้รับเท่านั้น เมื่อเสร็จสิ้นโครงการ ประชาชนในหมู่บ้านก็ยังคงประสบปัญหาในการพึ่งตนเอง นอกจากนี้ยังมีปัญหาเรื่องน้ำ แหล่งน้ำสาธารณะมีน้ำไม่เพียงพอต่อความต้องการตลอดทั้งปี เนื่องจากมีพื้นที่เพียง 1 ไร่ ไร่ได้ประมาณ 1-2 เดือนก็หมด ปัญหาน้ำประปาและน้ำบาดาลเป็นน้ำเค็ม ไม่สามารถนำมาบริโภคที่ปลูกได้ ปัญหาไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง และส่วนใหญ่ชาวบ้านมีอาชีพรับจ้าง ทั้งครอบครัว ไม่มีเวลาทำการเกษตรเพื่อยังชีพ เนื่องจากความเมื่อยล้าจากการทำงานรับจ้าง โดยได้รับค่าจ้างวันละ 300 บาท เหลือครอบครัวละ 600 บาทต่อวัน ทั้งยังมีภาระค่าใช้จ่ายในครัวเรือนสูงมาก ได้แก่ ค่าอาหาร ค่าส่งเสียลูกไปโรงเรียน ค่าน้ำมัน ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าสุรา ภาษีสังคม ฯลฯ รายได้ที่ได้นั้นไม่เพียงพอ ต้องทำการกู้ยืมเงินจากแหล่งกู้เงินต่างๆ เช่น กองทุนหมู่บ้าน ธนาคาร ธ.ก.ส. เป็นต้น ทำให้มีภาระหนี้สินมากยิ่งขึ้น และไม่มีเงินออม ความต้องการของประชาชน คือ (1) ต้องการเรียนรู้วิธีการวิเคราะห์ปัญหาร่วมกันว่า “การมีหนี้สินเงินกู้เกิดขึ้นจากสาเหตุใด จะลดภาระหนี้สินในตนเองแบบใด” (2) ต้องการจัดทำแผนแม่บทพัฒนาชุมชนอย่างชัดเจน จะได้แก้ไขปัญหของประชาชนทุกครัวเรือนได้ตรงตามสภาพจริง โดยหัวหน้าครัวเรือนและผู้นำชุมชน ใช้ต้นทุนทางสังคมองค์ความรู้ และทรัพยากรที่มีในหมู่บ้านร่วมกันพัฒนาประชาชนในหมู่บ้านให้หนีจากวงจร

หนี้สินเงินกู้ให้ลดน้อยลง และ (4) ต้องการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในหมู่บ้าน เพื่อจะได้ร่วมมือกันพัฒนาไปพร้อมๆ กัน (การจัดเวทีชาวบ้าน วันที่ 16 พฤศจิกายน พ.ศ. 2556 ณ บ้านผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 2 ตำบลคอนแดง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม)

แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างทฤษฎีทางสังคมศาสตร์

1. ความหมายของทฤษฎี

นักวิชาการได้ให้ความหมายของทฤษฎี (Theory) ไว้ดังนี้

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2540 : 14) ให้ความหมายไว้ว่า “ทฤษฎี” โดยทั่วไป คือ คำอธิบายสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือเรื่องใดเรื่องหนึ่ง แต่ในทางวิทยาศาสตร์ ทฤษฎีเป็นคำอธิบายตามหลักเหตุผล แสดงความสัมพันธ์ระหว่างส่วนต่างๆ ของสิ่งนั้น หรือเรื่องนั้น อย่างมีระบบ จนสามารถพยากรณ์สิ่งนั้นในอนาคตได้

เครสเวล (Creswel. 1994 : 82) ได้ให้ความหมายของทฤษฎีไว้ว่า ทฤษฎีคือ กลุ่มโครงสร้างของตัวแปรที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันเพื่อบ่งบอกหรืออธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น

จากที่นักวิชาการกล่าวมา จะพบว่า ความหมายของทฤษฎีที่หลายคนเสนอไว้ใกล้เคียงกัน พอสรุปได้ว่า “ทฤษฎี คือ ข้อความที่อธิบายปรากฏการณ์ใดปรากฏการณ์หนึ่ง อันเป็นผลมาจากการศึกษาค้นคว้าด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งสามารถพิสูจน์ให้เห็นจริง และนำมาใช้เป็นแนวทางในการคาดคะเนหรือทำนายปรากฏการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้อย่างถูกต้อง”

2. ที่มาของทฤษฎี

เหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในโลก เพราะขาดความรู้และข้อมูล ไม่เพียงพอ มนุษย์จึงสร้างทฤษฎีขึ้น เพื่ออธิบายปรากฏการณ์เหล่านั้น และมีวิวัฒนาการมาเป็นลำดับ แสวง รัตนมงคลมาศ (2534 ; อ้างถึงใน สนธยา พลศรี. 2545 : 130 - 132) ได้สรุปที่มาของทฤษฎีว่ามาจาก 2 แนวทางดังนี้

2.1 ทฤษฎีที่มาจากกระบวนการอุปมาน (Inductive Method) แต่ก็มีบางคนเรียกว่า “วิธีอุปนัย” โดยในปี ค.ศ. 1600 ฟรานซิส เบคอน (1561 - 1626) ได้ค้นพบวิธีการเสาะแสวงหาความรู้ หรือข้อเท็จจริงวิธีหนึ่งและได้เรียกวิธีการเสาะแสวงหาความรู้วิธีนี้ว่า วิธีอุปมาน หรือ Baconian Induction ซึ่งเบคอนได้แนวความคิดจากเรื่องที่เล่ากันว่า เมื่อปี ค.ศ. 1432 ได้

มีการโต้เถียงกันระหว่างพระที่เข้ามาร่วมชุมนุมในโบสถ์แห่งหนึ่งถึงเรื่อง จำนวนฟันในปากม้า การโต้เถียงใช้เวลาานมาก ยึดถือไปจนถึง 13 วัน ก็ยังหาข้อยุติไม่ได้ ต่างฝ่ายต่างก็ไปค้นหาข้อเท็จจริงจากหนังสือต่าง ๆ และจดหมายเหตุต่าง ๆ จนทำให้ได้ความรู้แปลก ๆ และใหม่ขึ้นอีกมากมาย ครั้นวันที่ 14 พระบวชใหม่รูปหนึ่งได้เสนอแนะให้ผู้เข้าร่วมประชุมทั้งหลายไปตรวจดูจำนวนฟันในปากม้า เพื่อให้ได้คำตอบที่ถูกต้อง จึงเป็นเหตุให้พระที่เข้าร่วมประชุมเหล่านั้น โกรธเคืองในความอวดดีของพระรูปนี้เป็นอันมาก จนถึงกับพร้อมใจกันรุมซ้อมและจับพระองค์นี้เหวี่ยงออกไปจากที่ประชุมอย่างรุนแรง ทั้งนี้เพราะทุกคนเชื่อมั่นว่าพระองค์นั้นได้ถูกผีป่าซาตานช่วยนให้เห็นผิดเป็นชอบ จึงได้กล้าเสนอแนะวิธีการหาความรู้นอกกลุ่มนอกรทางจากที่บรรพบุรุษสั่งสอนไว้ หลังจากนั้นอีกหลายวันก็มีนกพิราบซึ่งพวกพระต่าง ๆ ถือว่าเป็นสัญลักษณ์แห่งสันติภาพตัวหนึ่งบินมาเกาะบนหลังคาโบสถ์ พระองค์หนึ่งในที่ประชุมจึงได้ลุกขึ้นกล่าวว่า ขอให้ปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นจงถูกเก็บไว้เป็นความลับต่อไป จากเรื่องที่ผ่านมาแสดงให้เห็นว่าพระบวชใหม่องค์นี้ได้ค้นพบวิธีใหม่ในการเสาะแสวงหาความจริงอีกวิธีหนึ่ง โดยไม่ต้องอาศัยความเชื่อหรือคำบอกเล่าอย่างไรเหตุผล จากวิธีการของพระองค์นี้เองจึงได้กลายมาเป็นหลักขั้นพื้นฐานในการค้นหาความจริงต่าง ๆ ในยุคต่อมา

จากแนวคิดในเรื่องที่กล่าวมานี้เอง เบคอนจึงได้นำมาดัดแปลงเป็นวิธีการค้นหาความจริงแบบอุปมาน ซึ่งเป็นวิธีที่วิเคราะห์จากข้อเท็จจริงย่อย ๆ เสียก่อน (ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากปรากฏการณ์จริง ๆ ก่อน) โดยการนำข้อเท็จจริงย่อย ๆ เหล่านี้มาจัดหมวดหมู่เสียใหม่เพื่อพิจารณาว่ามีสิ่งใดบ้างเหมือนกัน มีสิ่งใดบ้างที่ต่างกัน และมีสิ่งใดบ้างที่สัมพันธ์กันจากการวิเคราะห์สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จะช่วยให้สามารถสรุปเป็นความรู้ใหม่ทั่วไปได้

ข้อแตกต่างระหว่างการค้นหาความจริงตามวิธีอุปมาน ของ ฟรานซิส เบคอนกับการค้นหาความจริงตามวิธีอนุมาน (Deductive Method) ของอริสโตเติล อาจสังเกตได้จากตัวอย่างต่อไปนี้

วิธีอุปมาน : จากการสังเกตกระต่ายแต่ละตัวมีปอด ดังนั้น กระต่ายทุกชนิด มีปอด

วิธีอนุมาน : สัตว์เลี้ยงลูกด้วยน้ำนมทุกชนิดมีปอด กระต่ายทุกชนิดเลี้ยงลูก

ด้วยน้ำนม ดังนั้นกระต่ายทุกชนิดมีปอด

ทฤษฎีที่มาจากกระบวนการอุปมาน (Inductive Process) เป็นทฤษฎีที่ได้มาจากข้อมูลรูปธรรมที่เกิดขึ้นแล้วสรุปเป็นนามธรรม โดยมีกฎเกณฑ์ขั้นตอน ดังนี้

1. การเรียนรู้ประสบการณ์
2. การสรุปเป็นประสบการณ์บทเรียน
3. การจัดระบบความเป็นเหตุเป็นผลของกลุ่มความคิด
4. การตั้งสมมติฐาน
5. การตรวจสอบสมมติฐานกับข้อเท็จจริง
6. การตั้งเป็นทฤษฎี

ตัวอย่างของทฤษฎีที่มาจากกระบวนการอุปมาน คือ ทฤษฎีแรงโน้มถ่วงของโลก ซึ่งเกิดขณะที่ ไอแซ็ค นิวตัน นอนอยู่ใต้ต้นแอปเปิล แล้วเห็นลูกแอปเปิลสุกตกลงมา ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ตัวอย่างของทฤษฎีที่มาจากกระบวนการอุปมาน

กระบวนการ	ปรากฏการณ์
การเรียนรู้ประสบการณ์	ใบไม้ร่วงหล่นลงสู่พื้นดินเสมอ โยนวัตถุขึ้นบน ท้องฟ้าจะตกลงสู่พื้นดินเสมอ
การสรุปเป็นประสบการณ์บทเรียน	วัตถุทุกประเภทจะร่วงหล่นหรือตกลงสู่พื้นดิน
การจัดระบบความเป็นเหตุเป็นผลของ กลุ่มความคิดอย่างเป็นระบบ	หาเหตุผลว่าทำไมทุกสิ่งทุกอย่างจึงตกลงสู่พื้นดิน
การตั้งสมมติฐาน	วัตถุน้ำหนักจะตกจากที่สูงลงสู่ที่ต่ำหรือลงสู่ พื้นดินเสมอ
การตรวจสอบสมมติฐานกับข้อเท็จจริง	ทดสอบสมมติฐานกับข้อเท็จจริงว่าสอดคล้องกัน หรือไม่
การตั้งเป็นทฤษฎี	ถ้าผลการทดสอบสมมติฐานกับข้อเท็จจริง มีความสอดคล้องกันก็ตั้งเป็นทฤษฎี

แนวความคิดในการแสวงหาคำความรู้โดยวิธีอุปมาน เป็นที่มาของแนวความคิดหลักของวิธีวิทยาการวิจัยที่สำคัญอย่างหนึ่ง คือ การวิจัยเชิงคุณภาพ (สุภางค์ จันทวานิช, 2549 : 7)

2.2 ทฤษฎีที่มาจากกระบวนการอนุมาน (Deductive Method) แต่ก็มีบางคนเรียกว่า “วิธีนิรนัย” เป็นการหาข้อเท็จจริงโดยวิธีการใช้เหตุผลนับว่าเป็นวิธีค้นหาข้อเท็จจริงที่เชื่อถือได้ อย่างหนึ่ง อริสโตเติล ได้ชื่อว่าเป็นคนแรกที่ค้นพบวิธีการหาข้อเท็จจริงแบบนี้ เรียกว่า วิธีอนุมาน หรือ Syllogistic Method หรือ Aristotelian Deduction วิธีอนุมานนี้ประกอบด้วย ข้อเท็จจริงใหญ่ (Major Premise) ซึ่งถือว่าเป็นเหตุการณ์ที่มีความจริงอยู่แล้วภายในตัวของมันเองและ ข้อเท็จจริงย่อย (Minor Premise) เกี่ยวข้องกับกรณีเฉพาะที่สัมพันธ์กับข้อเท็จจริงใหญ่ โดยการนำไปประยุกต์และลงข้อสรุป (Conclusion) อาทิเช่น

ข้อเท็จจริงใหญ่ : ทุกคนเกิดมาแล้วต้องตาย

ข้อเท็จจริงย่อย : นายแดงเกิดมาเป็นคน

ดังนั้น ข้อสรุป : นายแดงต้องตาย

จะเห็นว่า การสรุปจะมีความเที่ยงตรงเพียงใด ย่อมขึ้นอยู่กับความเที่ยงตรงของ ข้อเท็จจริงใหญ่และข้อเท็จจริงย่อย ถ้าหากข้อเท็จจริงใหญ่ขาดความเที่ยงตรง หรือข้อเท็จจริงย่อยขาดความเที่ยงตรง คือ ถ้านายแดงไม่ใช่คนหรือทั้งข้อเท็จจริงใหญ่และข้อเท็จจริงย่อยขาดความเที่ยงตรงที่เชื่อถือได้ก็จะทำให้ข้อสรุปขาดความเที่ยงตรงไปด้วย ข้อบกพร่องของวิธีอนุมานที่ อริสโตเติล คิดขึ้นนี้อยู่ที่ข้อเท็จจริงย่อยที่นำมาประยุกต์นั้น มีความสัมพันธ์กับข้อเท็จจริงใหญ่เพียงใด ดังนั้นผู้ที่นำวิธีอนุมาน ไปใช้ถ้าหากขาดความรู้เกี่ยวกับสิ่งเหล่านี้แล้วก็อาจทำให้ได้ข้อสรุปผิดพลาดได้

อย่างไรก็ดีวิธีหาเหตุผลแบบอนุมานนี้ก็ยังมีข้อดีอยู่พอสมควร เพราะเราใช้วิธีนี้เชื่อมโยงระหว่างทฤษฎีและการสังเกตซึ่งช่วยให้นักวิจัยสามารถอนุมานจากทฤษฎีว่าควรจะทำการศึกษาหรือทำการเก็บข้อมูลอะไรบ้าง และนอกจากนี้ยังช่วยให้สามารถอนุมานจากทฤษฎีว่าควรจะต้องสมมติฐานอะไรบ้าง เป็นต้น ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการวิจัย

ทฤษฎีที่มาจากกระบวนการอนุมาน (Deductive Process) เป็นทฤษฎีที่ได้มาจากข้อสรุปนามธรรมไปสู่ข้อเท็จจริงที่เป็นรูปธรรมแล้วนำมาตั้งเป็นทฤษฎี โดยมีกระบวนการที่สำคัญ 4 ขั้นตอน คือ

1. ข้อสรุปนามธรรม
2. การตั้งสมมติฐาน
3. การตรวจสอบสมมติฐานกับข้อเท็จจริง
4. การตั้งเป็นทฤษฎี

ตัวอย่างเพื่อเปรียบเทียบกระบวนการอุปมานและกระบวนการอนุมาน ในเรื่อง
ทฤษฎีแรงโน้มถ่วงของโลก ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ตัวอย่างกระบวนการอนุมานในเรื่อง ทฤษฎีแรงโน้มถ่วงของโลก

กระบวนการ	ปรากฏการณ์
ข้อสรุปนามธรรม	แรงโน้มถ่วงของโลกมีผลทำให้วัตถุที่มีน้ำหนัก ตกลงสู่พื้นดินหรือจากที่สูงลงสู่ที่ต่ำ
การตั้งสมมติฐาน	วัตถุที่มีน้ำหนักจะตกลงสู่พื้นดินหรือจากที่สูง ลงสู่ที่ต่ำเสมอ
การตรวจสอบสมมติฐานกับข้อเท็จจริง	สังเกตใบไม้ พบว่า ร่วงหล่นจากต้นลงสู่พื้นดิน ทุกครั้ง โยนวัตถุขึ้นไปในท้องฟ้า วัตถุตกลงบน พื้นดินทุกครั้ง
การตั้งเป็นทฤษฎีหรือกฎเกณฑ์	ผลการตรวจสอบสมมติฐานสอดคล้องกับ ข้อเท็จจริง คือ วัตถุที่นำมาตรวจสอบตกลงสู่ พื้นดินจึงสามารถตั้งเป็นทฤษฎีหรือกฎเกณฑ์ได้

แนวความคิดในการแสวงหาคำความรู้โดยวิธีอนุมาน เป็นที่มาของแนวความคิด
หลักของวิธีวิทยาศาสตร์วิจัยที่สำคัญอย่างหนึ่ง คือ การวิจัยเชิงปริมาณ (สุภางศ์ จันทวานิช. 2549 : 7)

อาจสรุปได้ว่า กระบวนการอุปมานเป็นการสร้างทฤษฎีหรือกฎ โดยการเก็บข้อมูล
ย่อย ๆ หลาย ๆ กรณีซึ่งอาจใช้วิธีการต่าง ๆ เช่น การสังเกต การทดลอง การใช้เครื่องมือต่าง ๆ
ตามความเหมาะสม แล้วนำข้อมูลย่อย ๆ เหล่านี้มาวิเคราะห์หาความสัมพันธ์และสรุปเป็นทฤษฎี
หรือกฎตามลำดับ ส่วนกระบวนการอนุมานเป็นการกำหนดทฤษฎีขึ้นมาก่อน แล้วหาข้อมูลต่าง ๆ
มาวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ เพื่อสนับสนุนความถูกต้องของทฤษฎีที่ตั้งไว้

2.3 ทฤษฎีที่มาจากวิธีอนุมานและอุปมาน (Deductive-inductive Method)

ชาร์ล ดาร์วิน (Charles Darwin) ได้นำวิธีอนุมานของอริสโตเติลและวิธีอุปมานของ
ฟรานซิสเบคอน เข้ามารวมกัน เรียกว่า Deductive-inductive method การหาข้อเท็จจริงตามวิธี
ใหม่นี้ก่อนอื่นจะต้องเก็บรวบรวมข้อมูลในปัญหาที่จะศึกษาเสียก่อน แล้วใช้วิธีอุปมานสร้าง
สมมติฐาน หรือทำการเดาคำตอบจากข้อมูลเหล่านั้น เมื่อได้สมมติฐานแล้วก็ทำการตรวจสอบ

ความเที่ยงตรงกับความรู้อื่นที่เชื่อถือได้อีกครั้งหลังจากได้แก้ไขปรับปรุงสมมติฐานที่ได้เรียบร้อยแล้ว ก็ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลมาเพื่อทดสอบความเที่ยงตรงของสมมติฐานจนถึงระดับที่ยอมรับได้ วิธีนี้นับว่าเป็นจุดเริ่มต้นของวิธีการทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ (Modern scientific method) ซึ่งจะช่วยทำให้มองเห็นแนวทางการแก้ปัญหาต่าง ๆ ทางวิทยาศาสตร์ได้มากขึ้น

3. ระดับของทฤษฎี

ระดับ หรือขอบเขตการอธิบายของทฤษฎี เมื่อกล่าวถึงทฤษฎี ความหมาย ของคำนี้ มีความลึกและแยกย่อยได้หลายมิติ โดยทั่วไปแล้วสามารถแบ่งอย่างหยาบ ๆ เป็น 2 กลุ่ม คือ ทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ และทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ โดยทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์จะมีความแม่นยำ (Precise) ในการอธิบายเหตุการณ์หรืออธิบายปรากฏการณ์ทางวิทยาศาสตร์ได้สูงมากจนแทบ ไม่มีข้อผิดพลาด ซึ่งต่างจากทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ที่มีความสามารถในการอธิบาย การทำนาย ปรากฏการณ์ทางสังคมได้ถูกต้องน้อยกว่า โดยในตัวทฤษฎีทางสังคมศาสตร์เองก็ยังมีระดับ หรือ ขอบเขตการอธิบายของทฤษฎีที่แตกต่างกันไป เกรสเวล (Creswel. 1994 : 83) ได้แบ่งทฤษฎี ออกเป็น 3 ระดับ คือ

3.1 ทฤษฎีที่ใช้อธิบายปรากฏการณ์ขนาดใหญ่ (Grand Theory) เช่น ทฤษฎีอธิบาย วิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิตของ ชาร์ล คาร์วิน ทฤษฎีอธิบายการเพิ่มประชากรของมัลธัส ทฤษฎี อธิบายการเปลี่ยนแปลงประชากรยุคต่าง ๆ ทฤษฎีอธิบายลำดับขั้น ความต้องการของมนุษย์ของ มาสโลว์ ทฤษฎีอธิบายระดับพัฒนาการทางสติปัญญาของมนุษย์ช่วงอายุต่าง ๆ ของเพียเจต์ เป็นต้น ซึ่งทฤษฎีเหล่านี้สามารถนำไปอธิบายได้อย่างกว้างขวางครอบคลุมขอบเขตทุกชาติทั่ว ทั่วโลก

3.2 ทฤษฎีที่ใช้อธิบายปรากฏการณ์ขนาดปานกลาง (Middle-Range Theory) เป็นทฤษฎีที่อธิบายปรากฏการณ์ได้ในขอบเขตที่กว้างขวางปานกลางไม่ครอบคลุมขอบเขตทั่วโลก

3.3 ทฤษฎีที่ใช้อธิบายปรากฏการณ์เฉพาะพื้นที่ (Substantive Theory) เป็นทฤษฎีที่ สามารถนำมาอธิบายปรากฏการณ์ได้เฉพาะเจาะจงในกลุ่มประชากรเล็ก ๆ หรืออธิบายปัญหา ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเฉพาะที่ หรือ บางที่เรียกว่า ทฤษฎีฐานราก ทฤษฎีรากหญ้า ทฤษฎีติดดิน (Grounded Theory)

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยต้องการหารูปแบบการพัฒนาการพึ่งตนเองของประชาชนใน หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ดังนั้นจึงถือได้ว่าเป็นการสร้างทฤษฎีที่ใช้อธิบายปรากฏการณ์เฉพาะ พื้นที่เท่านั้น

4. วิธีการสร้างทฤษฎีทางสังคมศาสตร์

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2536 : 18-30) เสนอว่า การสร้างทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ อาจทำได้ 3 วิธีคือ

4.1 การวิจัยเพื่อสร้างทฤษฎี (Research - Then - Theory) เป็นการสร้างทฤษฎี

ทางสังคมศาสตร์โดยการศึกษาวิจัยแล้วนำผลการวิจัยมาสร้างเป็นทฤษฎี ดังนี้

4.1.1 คัดเลือกปรากฏการณ์ที่จะศึกษาแล้วบันทึกลักษณะต่าง ๆ ของปรากฏการณ์นั้น

4.1.2 ตรวจสอบวิเคราะห์ลักษณะทุกอย่างของปรากฏการณ์นั้น ในสถานที่ต่าง ๆ ให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้

4.1.3 ค้นหากระสวนหรือแบบแผน ที่เป็นระบบจากผลการวิเคราะห์ข้างต้นว่ามีสิ่งใดน่าสนใจพอที่จะศึกษาต่อไปอีก

4.1.4 เมื่อพบกระสวนหรือแบบแผนที่เป็นระบบสำคัญจากข้อมูลนั้นแล้ว จึงจัดรูปแบบทางทฤษฎีขึ้น

การวิจัยเพื่อสร้างทฤษฎี เป็นการนำวิธีการทางวิทยาศาสตร์มาใช้ในทางสังคมศาสตร์ โดยเริ่มต้นจากปัญหาหรือสิ่งที่ต้องการทราบ ต้องการคำตอบ และเก็บข้อมูลสนามเพื่อนำมาวิเคราะห์เนื้อหา ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรหรือปัจจัยต่าง ๆ ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่าง ๆ ที่ปรากฏออกมาเสมอ ๆ เรียกว่า แบบแผนที่เป็นระบบ แล้วนำแบบแผนที่เป็นระบบนี้มาประกอบกันเข้าเป็นทฤษฎีการวิจัยเพื่อสร้างทฤษฎีนี้มีเงื่อนไขที่สำคัญ คือ

1. ทฤษฎีที่จะสร้างต้องไม่มีตัวแปรหรือความคิดรวบยอดมากนัก เพราะจะทำให้เกิดความสับสน ไม่สามารถสร้างทฤษฎีได้ เนื่องจากจะเกิดความยุ่งยากในการเก็บข้อมูล และการวัดลักษณะต่าง ๆ หรือตัวแปรต่าง ๆ

2. จะต้องมีแบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรเป็นระบบ และไม่มาก เพื่อให้การวิเคราะห์ข้อมูลไม่ยุ่งยาก สามารถแสดงให้เห็นเหตุผลและตัวผลของความสัมพันธ์นั้นได้โดยง่าย

3. การวิจัยเพื่อสร้างทฤษฎีนี้ขึ้นอยู่กับสมมติฐานที่ว่าในสถานะที่เป็นจริงนั้นมีแบบแผนแท้จริงตามธรรมชาติอยู่แล้ว หน้าที่ของนักสังคมศาสตร์เพียงแต่พยายามค้นหาแบบแผนธรรมชาติเท่านั้น

อย่างไรก็ตามการวิจัยเพื่อสร้างทฤษฎีก็มีจุดอ่อนบางประการ ที่สำคัญ คือ ปรากฏการณ์แต่ละปรากฏการณ์มีตัวแปรเกี่ยวข้องเป็นจำนวนมาก ทำให้เกินวิสัยที่ผู้สร้างทฤษฎี

จะนำมาบรรจุไว้ในทฤษฎีของตน และไม่สามารถนำมาหาความสัมพันธ์ได้หมด ทุกตัวแปร
 สิ่งที่ได้ คือประมวลตัวแปรเฉพาะสิ่งที่เห็นว่าสำคัญ แสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรบางตัว
 ที่เห็นว่าน่าจะสำคัญ ทำให้ทฤษฎีไม่มีความสมบูรณ์ และไม่สามารถนำวิธีที่ใช้สร้างทฤษฎีมาเป็น
 แบบอย่างได้ เพราะหลักเกณฑ์ที่นำมาใช้นั้นเป็นหลักการเฉพาะตัวหรืออัตวิสัย (Subjective) ไม่เป็น
 หลักวัตถุวิสัย (Objective) ซึ่งเป็นหลักสากลอันยอมรับกันโดยทั่วไป

แต่ก็มีข้อดีของการวิจัยเพื่อสร้างทฤษฎีอยู่เหมือนกัน คือเป็นวิธีการที่เหมาะสม
 สำหรับการสร้างทฤษฎีประเภทที่เป็นกฎซึ่งเป็นทฤษฎีระดับสูง มีความเป็นจริงทุกเวลาและ
 สถานที่ จึงสามารถนำมาใช้อธิบายปรากฏการณ์ได้โดยทั่วไป

4.2 การสร้างทฤษฎีก่อนแล้วตรวจสอบด้วยการวิจัย (Theory – Then – Research)
 เป็นการใช้อุบายหรือความคิดของตนเองสร้างทฤษฎีขึ้นมาก่อน แล้วจึงทดสอบญาณของตนกับ
 โลกแห่งความเป็นจริง ด้วยการเก็บข้อมูลเชิงประจักษ์ (Empirical Data) ดังนี้

4.2.1 คิดทฤษฎีขึ้นมาให้ชัดเจนมากที่สุด กระทบรัศมีมากที่สุดเท่าที่จะทำได้

4.2.2 คัดเลือกข้อความข้อใดข้อหนึ่งมาทดสอบกับข้อมูลเชิงประจักษ์

4.2.3 ออกแบบเค้าโครงการวิจัยเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงประจักษ์มาทดสอบ
 ข้อความที่คัดเลือกไว้แล้ว

4.2.4 ทดสอบข้อความนั้นกับข้อมูลเชิงประจักษ์ หากไม่สอดคล้องกัน
 ก็ดัดแปลงรูปแบบเค้าโครงการวิจัย หรือดัดแปลงทฤษฎี แล้วทำการเก็บข้อมูลเชิงประจักษ์หรือ
 ทำการวิจัยใหม่

4.2.5 ถ้าหากข้อความของทฤษฎีสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ หรือข้อมูลเชิง
 ประจักษ์ยืนยันความถูกต้องของทฤษฎี ก็เลือกข้อความอื่นของทฤษฎีที่ได้สร้างไว้มาทดสอบกับ
 ข้อมูลเชิงประจักษ์ต่อไปอีก ทำเช่นนี้เรื่อยไปจนทดสอบข้อความทุกข้อความในทฤษฎีจนหมด
 เป็นอันเสร็จสิ้นการสร้างทฤษฎี

ปัญหาที่สำคัญของการสร้างทฤษฎีก่อนแล้วตรวจสอบด้วยการวิจัย มีปัญหาสำคัญ
 อยู่ที่การเลือกข้อความในทฤษฎี เพื่อนำมาทดสอบกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ซึ่งอาจแก้ปัญหา
 โดยใช้หลักเกณฑ์ต่อไปนี้

1. เลือกข้อความที่คิดว่าน่าจะถูกต้องมากที่สุดมาทดสอบก่อน เพราะถ้าพบว่า
 ผิดจะได้ไม่ต้องทดสอบข้อความอื่นของทฤษฎีอีกต่อไป ทำให้ประหยัดทั้งเวลาและค่าใช้จ่าย

2. เลือกข้อความที่คาดว่าจะผิดมากที่สุดมาทดสอบก่อน เพื่อลดจำนวนข้อความที่ไม่มั่นใจให้น้อยลง หรือปรับปรุงคัดแปลงให้ดีขึ้นเสียก่อน แล้วค่อย ๆ ทดสอบข้อความที่มีความมั่นใจมากขึ้น

3. สมมติฐานสำคัญในการสร้างทฤษฎี คือ โลกแห่งความเป็นจริงไม่ได้

มีแบบหรือกฎเกณฑ์ตามธรรมชาติอย่างใดอย่างหนึ่งตายตัวอยู่ นักสังคมศาสตร์ต้องสร้างกฎเกณฑ์หรือแบบแผนเหล่านั้นขึ้นมาอธิบายเรื่องราวในโลกแห่งความเป็นจริงนั้น เพื่อสร้างกฎเกณฑ์หรือทฤษฎีแล้วทดสอบกับโลกแห่งความเป็นจริงนั้น โดยเก็บข้อมูลเชิงประจักษ์มาทำการทดสอบ ถ้าถูกต้องก็ยึดถือเป็นทฤษฎีต่อไป ถ้าหากไม่ถูกต้องก็ต้องสร้างทฤษฎีขึ้นใหม่ แล้วทำการทดสอบใหม่อีกจนกว่าจะเป็นทฤษฎีที่ถูกต้อง ในปัจจุบันการสร้างทฤษฎีใหม่มีความจำเป็นมาก เพราะเหตุการณ์และสภาวะแวดล้อมของโลกเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ การสร้างทฤษฎีจึงไม่มีวันเสร็จสิ้น

จุดอ่อนของการสร้างทฤษฎีก่อนแล้วตรวจสอบด้วยการวิจัย คือนักทฤษฎีจะเริ่มสร้างทฤษฎีเป็นเค้าโครงหยาบ ๆ ไม่ได้มีรูปแบบ และไม่เป็นแบบแผนทั่วไป แล้วเก็บข้อมูลเชิงประจักษ์มาทดสอบบางส่วนของทฤษฎี ในขณะที่เดียวกันก็จะคัดเลือกความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรบางตัวหรือบางคู่ที่เห็นว่าสำคัญ ซึ่งไม่เป็นไปตามแบบแผนทั่วไป

แต่ก็มีข้อดีของการสร้างทฤษฎีก่อนแล้วตรวจสอบด้วยการวิจัย คือมีประสิทธิภาพและเหมาะสมสำหรับการสร้างทฤษฎีประเภทที่เป็นความสัมพันธ์ที่เป็นเหตุเป็นผลต่อกันของตัวแปรต่าง ๆ (Axiomatic or Causal Process) เพราะสามารถคัดเลือกความสัมพันธ์ของตัวแปรบางคู่เท่านั้น มาทดสอบกับข้อมูลเชิงประจักษ์ จึงทำให้สิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายน้อย

4.3 การสร้างทฤษฎีแบบผสมผสาน (Composite Approach) เป็นผลสืบเนื่องจากการสร้างทฤษฎีทั้ง 2 วิธี คือ การทำวิจัยเพื่อสร้างทฤษฎี และการสร้างทฤษฎีก่อนแล้วตรวจสอบด้วยการวิจัยมีทั้งจุดอ่อนและข้อดี การสร้างทฤษฎีทั้งสองวิธีการจึงมีข้อที่ต้องระมัดระวังหลายประการและง่ายต่อความผิดพลาดที่เกิดขึ้น วิธีการที่สามารถป้องกันแก้ไขและทำให้มีความมั่นใจมากขึ้น คือ การนำเอาข้อดีของทฤษฎีทั้งสองมารวมกัน เรียกว่า การสร้างทฤษฎีแบบผสมผสาน โดยมีขั้นตอนดังนี้

4.3.1 ขั้นค้นหา (Exploratory) เป็นขั้นตอนที่ผู้สร้างทฤษฎีทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับปรากฏการณ์ใดปรากฏการณ์หนึ่งอย่างกว้าง ๆ เพื่อหาแนวความคิดหรือปัจจัยสำคัญของปรากฏการณ์นั้น และหาแนวทางที่เหมาะสมสำหรับการวิจัยในขั้นตอนต่อไป

4.3.2 **ขั้นพรรณนา (Descriptive)** เป็นการบรรยายความสัมพันธ์ของตัวแปรที่ได้จากขั้นตอนแรก ระหว่างตัวแปรหนึ่งคู่หรือหลายคู่ในรูปของหลักทั่วไปเชิงประจักษ์ (Empirical Generalization) ซึ่งเป็นที่ยอมรับในความถูกต้องของนักวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์

4.3.3 **ขั้นอธิบาย (Explanatory)** เป็นการสร้างทฤษฎีที่สามารถอธิบายหลักทั่วไปเชิงประจักษ์ที่ได้จากขั้นตอนที่สอง ซึ่งจะมีลักษณะเป็นวัฏจักรหมุนเวียนกันหลายครั้งคือ

- 1) การสร้างทฤษฎี
 - 2) การทดสอบทฤษฎี
 - 3) การปรับปรุงทฤษฎี คือ การกลับไปเริ่มสร้างทฤษฎีในขั้น 3.1 อีกครั้ง
- หมุนเวียนไปจนได้ทฤษฎีที่ต้องการ

5. วิธีการสร้างทฤษฎีในการวิจัยครั้งนี้

การวิจัยในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ในการวิจัย 3 ข้อ โดยที่วัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1 เป็นการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นการศึกษาในเชิงการสร้างทฤษฎีระดับพื้นฐาน ซึ่งจัดอยู่ในจำพวกทฤษฎีที่ใช้อธิบายปรากฏการณ์เฉพาะพื้นที่ (Substantive Theory) เฉพาะเจาะจงในกลุ่มประชากรเล็ก ๆ หรืออธิบายปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเฉพาะที่ หรือ เรียกว่า ทฤษฎีฐานราก ทฤษฎีรากหญ้า ทฤษฎีติดดิน (Grounded Theory) เพื่อหาคำอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นจากประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง โดยผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดการสร้างทฤษฎีจากหลาย ๆ คน เช่น สัจญา สัจญาวิวัฒน์ (2536 : 14-35) ณาการณ ะหวานนท์ (2539 : 25-40) เสตริสต์และคอร์บิน (Strauss & Corbin, 1996 : 12-19) บอฮ์รมสเต็ด และ โน๊ค (Bohmerstedt & Knoke, 1988 : 71-83) และวอลเลซ (Wallace, 1969 : 35-50) จึงได้กำหนดกรอบแนวความคิดในการสร้างทฤษฎีดังกล่าวขึ้น โดยเลือกเอาวิธีแบบการผสมผสานระหว่าง 2 วิธีการ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 เลือกใช้วิธีอนุมาน (Deductive) ซึ่งเป็นวิธีการสร้างทฤษฎีที่เริ่มศึกษาจากทฤษฎี เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งใช้การพิจารณานึกคิดไตร่ตรอง อย่างมีเหตุผลว่าตัวแปรใดบ้างที่น่าจะมีผลต่อการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง โดยการขอคำปรึกษาจากผู้ทรงคุณวุฒิด้านการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน ซึ่งจากการที่ผู้วิจัยใช้วิธีการดังกล่าวทำให้ได้ “ข้อสมมติฐานเชิงทฤษฎี” หรือ “ประพจน์” (Theoretical Propositions) ขึ้นมาจำนวนหนึ่งซึ่งเป็นทฤษฎีชั่วคราวที่ใช้อธิบายปรากฏการณ์การพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง

ขั้นตอนที่ 2 เป็นการนำข้อสมมติฐานเชิงทฤษฎีดังกล่าวมาปรับเป็น “สมมติฐานเชิงปฏิบัติการ” (Operational Hypotheses) แล้วสร้างเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อทดสอบทฤษฎีชั่วคราวที่สร้างขึ้นกับประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งจะเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์เพื่อยืนยันพิสูจน์ว่าทฤษฎีชั่วคราวใดมีความถูกต้อง (verified) และทฤษฎีชั่วคราวข้อใดถูกหักล้างว่าไม่ถูกต้องไม่เป็นจริง (falsified) ก็จะถูกตัดออกไป เหลือเฉพาะข้อสมมติฐานเชิงทฤษฎีที่ตรวจสอบด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์แล้วพบว่าเป็นตัวแปรที่อิทธิพลต่อประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เพื่อนำมาเป็นทฤษฎีตัวจริงที่ใช้อธิบายปรากฏการณ์ประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ต่อไป ดังแสดงในแผนภาพที่ 5

แผนภาพที่ 5 วงจรการวิจัยเพื่อการสร้างทฤษฎี (รังสรรค์ สิงห์เลศ. 2551 : 98)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยในประเทศ

สุพรรณิ ไชยอำพร (2530 : 67) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาเครื่องมือวัดความพยายามในการพึ่งตนเองของชาวนาในภาคเหนือของประเทศไทย พบว่า องค์ประกอบหลักที่นำมาสร้างเกณฑ์การประเมินความพยายามพึ่งตนเองในระดับบุคคล โดยการทำ Factor Analysis แบ่งเป็น 4 กลุ่ม คือ

1. ความสามารถในการทางการเมือง (Political Capacity) มีตัวแปรอยู่ 3 ตัว

- 1.1 ความสามารถรับข่าวสาร (Information Awareness)
- 1.2 การมีส่วนร่วม (Participation)

1.3 ความสามารถในการแก้ปัญหา (Problem-Solving Ability)

2. ความสามารถทางเศรษฐกิจ (Economic Capacity) มีตัวแปรอยู่ 4 ตัว

- 2.1 การบรรลุถึงระดับประทังชีพด้านอาหาร เสื้อผ้าและที่อยู่อาศัย

(Attainment of Subsistence Level on Food, Clothing and Shelter)

- 2.2 ภาวะดุลยภาพของรายได้และรายจ่าย (Balance of Income and Expenditure)
- 2.3 การเพิ่มผลผลิต (More Production-Output)
- 2.4 การใช้ทรัพยากร (Pattern of Resource Consumption)

3. ปัจจัยทางจิตที่มีผลกระทบต่อความพยายามพึ่งตนเอง (Internal Locus of Control)

- 3.1 ความสามารถคิดวินิจฉัยผลการกระทำของตน (Internal Locus of Control)
- 3.2 ความเชื่อมั่นในตนเอง (Self-Confidence)
- 3.3 ความรับผิดชอบ (Responsibility)
- 3.4 ความคิดริเริ่มที่จะรวมกลุ่มเพื่อความสำเร็จของงานภายใต้การทำงานร่วมกัน

(Initiative in Establishing Mutual Co-operation)

4. ปัจจัยทางสังคม (Social Interaction)

- 4.1 การสร้างความสัมพันธ์ในการทำมาหากิน (Linkage)
- 4.2 ความสัมพันธ์อื่นๆ (Other Interaction Variables)

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2538 ; อ้างถึงใน วรณี

แกมเกตุ และคณะ. 2545 : 87-95) ได้ทำการวิจัยเรื่องการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจในชนบท ซึ่งได้

ข้อค้นพบที่สำคัญ คือ ชุมชนชนบทจะพึ่งตนเองได้ จะต้องอาศัยองค์ประกอบของการพึ่งตนเอง

5 ด้าน คือ ด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจ ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านจิตใจ และด้านสังคม

วัฒนธรรม โดยแต่ละด้านมีตัวแปรที่เกี่ยวข้องหรือเป็นปัจจัยกำหนดการพึ่งตนเอง สรุปได้ดังนี้

1. ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดทำให้เกิดการพึ่งตนเองทางด้านเทคโนโลยี ประกอบด้วย

- 1.1 ราคาเทคโนโลยีไม่แพง เมื่อเทียบกับฐานะผู้ใช้
- 1.2 มีความสะดวกในการใช้และการเก็บรักษา
- 1.3 ผู้ใช้สามารถทำความเข้าใจประโยชน์ และวิธีการใช้เทคโนโลยีโดยไม่ยากนัก
- 1.4 เมื่อใช้เทคโนโลยีแล้ว ได้รับผลตอบแทนในรูปของการเพิ่มผลผลิต คุณภาพ

และกำไรจากผลผลิตพอสมควร

1.5 ผู้ผลิตจะใช้เทคโนโลยีที่ต่อเมื่อเทคโนโลยีนั้นมีประสิทธิภาพที่สอดคล้องกับขนาดการผลิตของเขา

2. ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการพึ่งตนเองทางด้านเศรษฐกิจ ประกอบด้วย

2.1 ความเพียงพอของสินค้าและบริการที่ได้จากระบบการผลิต เพื่อสนอง

การบริโภคของตนเอง ถ้าปริมาณการผลิต (เช่น อาหาร) มีเพียงพอแก่การบริโภคก็แสดงให้เห็นว่าพึ่งตนเองได้

2.2 พิจารณาอำนาจการต่อรองในด้านกรซื้อ การขาย การกำหนดราคาสินค้า และปัจจัยการผลิตของชาวชนบท หรือองค์กรชาวบ้านและอำนาจในการแข่งขัน เช่น ประสิทธิภาพในการผลิต ต้นทุนการผลิต และการตลาดตลอดจนข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้อง

2.3 ความเป็นอิสระในการประกอบอาชีพ ระดับการมีงานทำและรายได้จากการมีอาชีพเป็นหลักแหล่ง และมีความอิสระในการประกอบอาชีพ นอกจากนั้นอาชีพที่สามารถทำให้ชาวชนบทมีงานทำได้อย่างสม่ำเสมอ ต้องมีรายได้สูงจากการประกอบอาชีพและมีค่าใช้จ่ายในการประกอบอาชีพต่ำ

2.4 การออมและสภาพหนี้สินมีความสัมพันธ์กัน การออมคือส่วนที่รายได้มากกว่ารายจ่าย ฉะนั้นการออมจะมากน้อยเพียงใดก็ขึ้นอยู่กับ ระดับความสามารถในการหารายได้ (จากการผลิตทางการเกษตร จากการผลิตนอกการเกษตร และจากแหล่งอื่นๆ) ระดับของการประหยัดมัธยัสถ์ในการบริโภค และ ความสมเหตุสมผลในการใช้จ่ายการผลิต ในกรณีที่มีรายจ่ายมากกว่ารายได้ นอกจากไม่มีเงินออมแล้ว ยังจะนำไปสู่การมีหนี้สิน

3. ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการพึ่งตนเองทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ ประกอบด้วย

3.1 ลักษณะทางกายภาพ อันได้แก่ ลักษณะภูมิประเทศ ลักษณะภูมิอากาศ ลักษณะแผ่นดิน หากเอื้ออำนวยจะเป็นพื้นฐานสำคัญต่อการมีอยู่ของทรัพยากรและการดำรงชีวิตของประชาชน

3.2 สภาพความมีอยู่ของทรัพยากร หากอุดมสมบูรณ์ย่อมเป็นพื้นฐานสำคัญต่อการนำมาใช้ประโยชน์ หรือการประกอบอาชีพ

3.3 การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ หากเป็นอย่างชาญฉลาด ระมัดระวัง มีประสิทธิภาพ จะก่อให้เกิดผลประโยชน์เหมาะสมต่อการพึ่งตนเอง

3.4 การอนุรักษ์และควบคุมคุณภาพทางระบบนิเวศน์ หากทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอยู่ในสภาพดี และเอื้อประโยชน์ทั้งปัจจุบันและอนาคตระยะยาวจะเป็นฐานที่เข้มแข็งของการพึ่งตนเองในระยะยาว

3.5 การฟื้นฟูทรัพยากรและการนำกลับมาใช้ใหม่ ทรัพยากรที่มีอยู่ปัจจุบันอาจอยู่ในสภาพที่เสื่อมโทรม หากมีการฟื้นฟูทรัพยากรรวมทั้งการหาทางนำกลับมาใช้ใหม่ได้ จะเป็นพื้นฐานที่สำคัญต่อการพึ่งตนเอง

4. ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการพึ่งตนเองทางด้านจิตใจ ประกอบด้วย

4.1 การพึ่งตนเองทางด้านจิตใจนี้ได้นำเอาหลักพุทธศาสตร์โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางสายกลาง หรือทางสมถะระหว่างความสำคัญทางวัตถุ และความสำคัญทางจิตใจ กล่าวคือ การพัฒนาจะต้องมีลักษณะไม่เน้นย้ำอย่างใดอย่างหนึ่งจนสุดโต่ง อันเป็นปัญหาของความด้อยพัฒนาในปัจจุบัน ดังนั้นจึงได้เสนอการนำเอาหลักศีลธรรมมาเป็นตัวปรัชญาว่าด้วยคุณภาพทางจิตใจ เพื่อเป็นตัวประสานกระบวนการพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเอง

4.2 ความมั่นใจในตนเอง หมายถึง สภาพที่บุคคลสามารถตัดสินใจและกำหนดเป้าหมายของตนเองโดยตนเอง และมีความเชื่อมั่นในความสามารถของตนที่จะบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้

5. ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการพึ่งตนเองทางด้านสังคมวัฒนธรรม ประกอบด้วย

5.1 การศึกษา ความรู้และภูมิปัญญาของประชาชน หมายถึง ปริมาณและคุณภาพของการศึกษาที่ได้รับทั้งอย่างเป็นทางการและไม่ทางการ จากการศึกษาในและนอกระบบ ทั้งนี้รวมถึง ภูมิปัญญาของชาวบ้าน ซึ่งได้แก่ ความรู้ความเข้าใจอันสะสมถ่ายทอดกันมา เป็นขุมความรู้ในการปรับตัวและคืนรนต่อสู้ของประชาชนเรื่อยมา ขณะเดียวกันก็เรียนรู้ปรับตัวตามสภาพสังคมในสมัยปัจจุบันด้วย

5.2 การสื่อสาร หมายถึง การติดต่อสื่อสารและการรับรู้ข่าวสารทั้งจากภายในและภายนอกชุมชน ซึ่งต้องมีการกระจายอย่างทั่วถึง มิใช่รวมเป็นกระจุกๆ ในแต่ละกลุ่มคนหรือแต่ละกลุ่มพวก ส่วนการสื่อสารกับภายนอกนั้นที่สำคัญก็คือ สื่อสารมวลชน อันได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ อินเทอร์เน็ต ฯลฯ และสิ่งที่ผ่านเข้ามาทางหน่วยราชการ พ่อค้าธุรกิจและนักพัฒนา หากเมื่อหาการสื่อสารนั้น โฆษณาชวนเชื่อ ชาวบ้านซึ่งเป็นฝ่ายรับก็ยอม โอนเอินหันเหไปดำเนินชีวิตตามกระแส แต่หากเนื้อหาเป็นการสื่อสารที่ทำให้เกิดการพิจารณาอย่างใช้สติและปัญญา มากขึ้น การพึ่งตนเองก็ยอมเป็นไปได้มากขึ้น

5.3 ความช่วยเหลือจากภายนอก การช่วยเหลือจากกลุ่มหรือองค์กรภายนอกไม่ว่าจะเป็นภาครัฐกิจ พ่อค้า หน่วยราชการหรือองค์กรเอกชน มักจะมีจุดมุ่งหมายเพื่อผลประโยชน์ของตนเป็นหลัก โดยการสร้างความต้องการเทียมของชาวบ้านขึ้นบางครั้งก็ไม่เข้าใจถึงถึงความจำเป็นพื้นฐานที่แท้จริงในสายตาสังคมวัฒนธรรมของชาวบ้าน มีเจตนาดีที่นำโครงการพัฒนาไปมอบให้แก่ชาวบ้านจึงกลายเป็นผลเสียและเป็นภาระแก่ชุมชนโดยไม่เจตนา ความสัมพันธ์กับ

ภายนอกจึงมีลักษณะที่ไม่เอื้ออำนวยต่อเงื่อนไขและโอกาสการพัฒนาเพื่อพึ่งตนเองของชุมชนนัก
 ดังนั้นแม้ว่า ความช่วยเหลือเกื้อกูลจากภายนอกจะเป็นสิ่งจำเป็น แต่ก็จำเป็นต้องวางอยู่บนพื้นฐานความ
 ต้องการและความจำเป็นของชาวบ้านอย่างแท้จริง และหากเป็นเช่นนั้นความช่วยเหลือจากภายนอก
 จะเป็นเงื่อนไขและโอกาสการพัฒนาเพื่อพึ่งตนเองของชุมชนได้มาก

อัญริย์ ทองคำเจริญ (2542 : 112) ได้ทำการวิจัยเรื่อง รูปแบบการทำกิจกรรมธรรมชาติ
 เพื่อพึ่งตนเองของกลุ่มสันติอโศก : กรณีศึกษาชุมชนศิระชะอโศก อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัด
 ศรีสะเกษ พบว่า การพัฒนาเกณฑ์ดังกล่าวเริ่มต้นด้วยการเสนอตัวแปรต่าง ๆ เพื่อใช้ในการทดสอบ
 องค์ประกอบหลักที่เสนอใช้เป็นพื้นฐานในการสร้างเกณฑ์การประเมินความพยายามพึ่งตนเองใน
 ระดับบุคคล ประกอบด้วย 3 ปัจจัย คือ

1. ด้านเศรษฐกิจ ตัวแปรที่เสนอไว้มีดังนี้
 - 1.1 การบรรลุถึงระดับประทังชีพทางด้านอาหาร เสื้อผ้า และที่อยู่อาศัย
 - 1.2 ความสมดุลระหว่างรายได้และรายจ่าย
 - 1.3 การเพิ่มขึ้นของผลผลิต
 - 1.4 การสร้างความสัมพันธ์เพื่อการทำมาหากิน
 - 1.5 รูปแบบการใช้ทรัพยากร
2. ด้านจิตวิทยา ตัวแปรที่เสนอไว้มีดังนี้
 - 2.1 ความสามารถในการคิดวินิจฉัยผลการกระทำเนื่องมาจากตนเอง
 - 2.2 ความมั่นใจในตัวเอง
 - 2.3 ความรับผิดชอบ
 - 2.5 ความคิดริเริ่มที่จะรวมกลุ่มเพื่อความสำเร็จของงานภายใต้การทำงานร่วมกัน
3. ด้านการเมือง ตัวแปรที่เสนอไว้มีดังนี้
 - 3.1 การรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับโครงการสร้างงานในชนบท คณะกรรมการสภาตำบล
 แผนพัฒนาชนบทยากจน กฎหมายภาษีที่ดิน นโยบายประกันราคาข้าว
 - 3.2 การมีส่วนร่วม
 - 3.3 ความสามารถในการแก้ปัญหาในการดำรงชีวิต

จริยา สุพรรณ (2548 ; อ้างอิงใน มยุรี เสือคำราม และคณะ. 2550 : 60-65) ได้ศึกษา
 การยอมรับเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิตของเกษตรกรในชุมชนบ้านหูลุมมะขาม
 ตำบลหนองไม้แก่น อำเภอลำดวน จังหวัดฉะเชิงเทรา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิตีชีวิตและ
 เหตุผลของการยอมรับเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิตของเกษตรกรในชุมชน ใช้วิธีการวิจัย

เชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์และการสังเกตเป็นเครื่องมือในการศึกษา ผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรเริ่มเปลี่ยนรูปแบบการดำเนินชีวิตและรูปแบบการผลิตไปเป็นตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง โดยจุดเริ่มต้นได้เป็นอย่างดีจากการศึกษาดูงานจากเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพตามแนวคิดดังกล่าว เกษตรกรที่เป็นกลุ่มตัวอย่างมีความเข้าใจตรงกันในเรื่องของเศรษฐกิจพอเพียง คือ “การดำเนินชีวิตที่อยู่บนพื้นฐานของความพอเพียงและความพอประมาณ และสามารถที่จะพึ่งตนเองได้ โดยขึ้นอยู่กับความสามารถของแต่ละบุคคล” โดยเกษตรกรจะยึดหลัก 3 ประการ ประกอบด้วย

1. เรียนรู้ตัวเอง โดยการทำบันทึกรายจ่าย ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการเรียนรู้ตนเองจากชีวิตในแต่ละวัน รู้จักถึงความจำเป็นและความต้องการในการดำเนินชีวิต ซึ่งจะนำไปสู่การเรียนรู้ ซึ่งจะนำไปสู่การเรียนรู้ตนเองในแง่มุมอื่นๆ ด้วย
2. เรียนรู้ปัญหาของของตนเอง ว่าในปัจจุบันนี้ปัญหาที่ตนเองกำลังประสบอยู่มีปัญหอะไรบ้างและสาเหตุของปัญหาเกิดจากอะไร
3. เรียนรู้ที่จะจัดการกับทรัพยากรที่ตนเองมีอยู่ ซึ่งทรัพยากรถือว่าเป็นสิ่งที่มีคุณภาพ และมีมูลค่า ถ้าเราเรียนรู้และรู้จักจัดการกับทรัพยากรที่เรามีอยู่มาพัฒนาให้เกิดประโยชน์ ก็จะส่งผลให้เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองได้

วรรณิ แกมเกตุ และคณะ (2545 : 280-283) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชนชนบท มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชนชนบท และศึกษารูปแบบและกระบวนการในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชนชนบทที่สามารถพึ่งตนเองได้ ผลการวิจัยที่สำคัญเกี่ยวกับการพึ่งตนเองของครอบครัวชนบท สรุปได้ดังนี้

1. ปัจจัยเกี่ยวกับภูมิหลังของหัวหน้าครอบครัวและบริบทของครอบครัวที่สามารถจำแนกกลุ่มตามระดับความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวโดยรวม มี 6 ตัวแปร เรียงตามลำดับค่าสัมประสิทธิ์ฟังก์ชันการจำแนกจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ร้อยละของสมาชิกในครอบครัวที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า จำนวนผู้พึ่งพิงในครอบครัว ขนาดครอบครัว รายได้ต่อปีของหัวหน้าครอบครัว ขนาดที่ดินทำกินของครอบครัว และการได้รับความรู้/ฝึกอบรมด้านเทคโนโลยีของสมาชิกในครอบครัว ตามลำดับ โดยตัวแปรส่วนใหญ่มีผลทางบวก ยกเว้นตัวแปรร้อยละของสมาชิกในครอบครัวที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า และจำนวนผู้พึ่งพิงในครอบครัวที่มีผลทางลบ ฟังก์ชันการจำแนกที่ได้สามารถพยากรณ์ครอบครัวได้ถูกต้องตรงตามสภาพที่เป็นจริง คิดเป็นร้อยละ 68.1

2. ผลการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณในการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชน พบว่า ปัจจัยเกี่ยวกับภูมิหลังของหัวหน้าครอบครัวและบริบทของครอบครัวที่มีผลกระทบต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวโดยรวม มี 6 ตัวแปรเรียงตามลำดับค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ขนาดที่ดินทำกินของครอบครัว ร้อยละของสมาชิกในครอบครัวที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า จำนวนผู้พึ่งพิงในครอบครัว ขนาดครอบครัว ร้อยละของสมาชิกในครอบครัวที่ประกอบอาชีพรับราชการหรือค้าขาย และภูมิฐานะเดิมของหัวหน้าครอบครัว ตามลำดับ โดยตัวแปรที่มีผลในทางบวก ได้แก่ ขนาดที่ดินทำกินของครอบครัว ขนาดครอบครัว และร้อยละของสมาชิกในครอบครัวที่ประกอบอาชีพรับราชการหรือค้าขาย ส่วนตัวแปรที่เหลือมีผลในทางลบ ตัวแปรชุดดังกล่าวนี้สามารถร่วมกันอธิบายความแปรปรวนของตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวโดยรวมได้ประมาณร้อยละ 10.6

3. ผลการศึกษารูปแบบและกระบวนการในการพึ่งตนเองของครอบครัวที่สามารถพึ่งตนเองได้ จากการเลือกศึกษาเฉพาะครอบครัวในหมู่บ้านที่พึ่งตนเองได้ ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ของแต่ละอำเภอหรือจังหวัดที่จะพิจารณาคัดเลือกหรือประกาศเกียรติคุณของหมู่บ้านในเขตจังหวัด/อำเภอ พบว่า บทบาทของหัวหน้าครอบครัวและสมาชิกในครอบครัว มีความสำคัญมากในการเกื้อกูลและนำพาครอบครัวไปในแนวทางที่ถูกต้องหรือพึ่งตนเองได้ ครอบครัวที่พึ่งตนเองได้นั้นเคยประสบการณืภาวะที่ยากลำบากหรือเคยมีปรากฏการณ์ความรุนแรงเชิงโครงสร้างมาก่อน ซึ่งอาจจะเป็นความรุนแรงเชิงโครงสร้างหรือลักษณะภูมิประเทศ ซึ่งอาจจะเป็นพื้นที่ชุมชนที่แห้งแล้งกันดาร หรือพื้นที่ที่เสี่ยงต่อการเกิดภัยทางธรรมชาติ อันเป็นเหตุที่ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างศักยภาพของผู้ที่อยู่อาศัยในพื้นที่แห่งนั้นกับสภาพชีวิตที่เป็นอยู่จริง การที่จะนำพาครอบครัวต่อสู้อาจสามารถฟันฝ่าปัญหาอุปสรรคมาได้ จึงต้องอาศัยความสามารถในการเรียนรู้ มีความขยัน อดทนเป็นพิเศษ ทั้งยังจะต้องมีความซื่อสัตย์ รู้จักอดออม มีความสามัคคีและรู้จักเสียสละแบ่งปันเพื่อส่วนรวมของหัวหน้าครอบครัวและสมาชิกในครอบครัว ในความขยันอดทนของแต่ละครอบครัวนั้น ส่วนหนึ่งก็แสดงออกในลักษณะของความพยายามในอันที่จะประกอบอาชีพที่ทำอยู่ให้ได้ผลดีที่สุด มีผลผลิตมากและคุณภาพดี พุ่มเทและเอาใจใส่กับอาชีพของตนเองอย่างจริงจัง ในอีกแง่หนึ่งก็ได้แก่ความพยายามที่จะสร้างรายได้ โดยการหาอาชีพเสริมเข้ามาทำในครอบครัว ครอบครัวที่พึ่งตนเองได้ส่วนใหญ่จึงเป็นครอบครัวที่มีอาชีพเสริม ทำให้มีรายได้หลายแหล่งและมีรายได้ตลอดปี แม้ว่ารายได้เฉลี่ยต่อวันบางครอบครัวอาจจะไม่มากนัก แต่ก็เป็รายได้ที่มีอยู่อย่างต่อเนื่อง และมีความรู้สึกมั่นคง และการที่ครอบครัวจะพัฒนาขีดความสามารถในการพึ่งตนเองได้ นอกจากจะต้องอาศัยคุณลักษณะส่วนบุคคลของสมาชิกในครอบครัวแล้ว ทรัพยากรก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่จะ

ช่วยให้ครอบครัวพัฒนาขีดความสามารถในการพึ่งตนเองได้ ซึ่งทรัพยากรในที่นี้อาจหมายถึง ทรัพยากรธรรมชาติ อันได้แก่ ที่ดิน แหล่งน้ำ ป่าไม้ เป็นต้น รวมทั้งทรัพยากรที่เป็นบุคคล แรงงาน เงินทุน และโอกาสที่เอื้อต่อการพัฒนาด้วย หมู่บ้านที่พึ่งตนเองได้ส่วนใหญ่จะเป็นหมู่บ้านที่มี ทรัพยากรและโอกาสที่เอื้อต่อความเป็นอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมซึ่งเกี่ยวข้องกับ อาชีพหลักของครอบครัวชนบทในทุกภูมิภาค การมีทรัพยากรรวมของหมู่บ้าน มีผลทำให้ ชาวบ้านได้รับประโยชน์จากแหล่งทรัพยากรเหล่านั้นด้วย แต่ครอบครัวที่พึ่งตนเองได้ ก็มักจะเป็น ครอบครัวที่มีทรัพยากรส่วนตัวและโอกาสที่เอื้ออำนวยมากกว่าครอบครัวทั่วไป ทรัพยากรพื้นฐาน ในการผลิตของครอบครัว ได้แก่ ที่ดินทำกิน ทุนทางการเงิน แรงงาน และทุนทางสติปัญญา ตลอดจนมีโอกาสที่เอื้ออำนวยทางการตลาด การรับรู้ข่าวสาร การเรียนรู้วิทยาการสมัยใหม่และ การเข้าถึงเทคโนโลยี เป็นต้น

ครอบครัวที่สามารถพึ่งตนเองได้ มีรูปแบบกิจกรรมหลักที่ใช้ในการพัฒนาสู่การ พึ่งตนเองได้ของครอบครัว 5 ประการ ประกอบด้วย

1. การศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับสถานการณ์ของตนเอง

ครอบครัวที่พึ่งตนเองได้ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการเรียนรู้เกี่ยวกับตนเอง รู้จัก การวิเคราะห์สถานการณ์ทั้งภายในและภายนอกครอบครัว และรู้จักการวางแผนหรือการ ปรับเปลี่ยนการประกอบอาชีพหรือการดำเนินชีวิตให้ดียิ่งขึ้น

2. การสร้างรายได้เพิ่มให้แก่ครอบครัว

ความพยายามอย่างหนึ่งเพื่อการพึ่งตนเองของครอบครัวก็คือการเพิ่มรายได้ โดยการเพิ่มผลผลิตหรือประกอบอาชีพเสริม โดยอาศัยทรัพยากรที่มีอยู่เดิมและสถานการณ์ที่เป็น โอกาสต่างๆ กัน ครอบครัวในชุมชนที่พึ่งตนเองได้นั้น มีรูปแบบ วิธีการในการเพิ่มรายได้ของตน ต่างกัน

3. การลดรายจ่ายของครอบครัว

ในขณะที่ค่าครองชีพของทุกครอบครัวมีแนวโน้มสูงขึ้น แต่มีรายได้จำกัดทางออก ของแต่ละครอบครัวก็คือการประหยัดและความพยายามลดรายจ่าย ซึ่งอาจจะทำได้โดยการตัด รายจ่ายที่ไม่จำเป็นออกไป หรือทำให้มีรายจ่ายส่วนนี้น้อยลง ของใช้บางอย่างที่พอจะผลิตหรือ ซ่อมแซมได้ก็ผลิตหรือซ่อมแซมเอง พยายามนำเอาภูมิปัญญาพื้นบ้านมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ พยายามผลิตอาหารเอง ทั้งข้าว ผักสด เลี้ยงสัตว์ไว้บริโภคเอง พยายามปรับเปลี่ยนวิธีการดำเนินชีวิต ลดหรือลดค่าใช้จ่ายส่วนที่ฟุ่มเฟือยลดลง พยายามใช้สิ่งของที่มีอยู่ให้คุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุด และพยายามใช้วัตถุดิบในกระบวนการผลิตของครอบครัว เป็นต้น

4. การรวมกลุ่มทำกิจกรรมการออมและอาชีพเสริม

การออมเป็นการสะสมทุนของแต่ละครอบครัวไว้ใช้ในโอกาสที่จำเป็น ในกรณีที่การออมเกิดขึ้นในหมู่บ้านก็จะก่อให้เกิดความมั่นคงในด้านทุนหมุนเวียนทางการเงินในหมู่บ้าน มีโอกาสได้ความช่วยเหลือจากผู้อื่นและมีอำนาจต่อรองทางการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตมากขึ้น ครอบครัวที่พึ่งตนเองได้นอกจากจะทำกิจกรรมการออมแล้ว ยังมีการรวมกลุ่มทำอาชีพเสริมต่างๆ เช่น ทอผ้า ทำเครื่องจักรสาร ค้าขาย เป็นต้น

5. มีกระบวนการเรียนรู้ของตนเอง

กระบวนการเรียนรู้เป็นสิ่งสำคัญมากในกระบวนการพึ่งตนเอง ซึ่งมีทั้งการเรียนรู้เกี่ยวกับการพึ่งตนเองในด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจ ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านจิตใจ และด้านสังคมวัฒนธรรม รวมทั้งวิทยาการใหม่ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยเข้ารับการศึกษอบรม ดูงาน และการเปิดรับข่าวสารต่างๆ หรือจากประสบการณ์ในการประกอบอาชีพและการดำเนินชีวิต ทำให้มีความรู้และกระบวนการเรียนรู้ของครอบครัวเกิดขึ้น ซึ่งมีทั้งการเรียนรู้ผ่านทางระบบสื่อสารมวลชนประเภทต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ เรียนรู้ผ่านสื่อบุคคล เช่น นักวิชาการ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชน เรียนรู้ผ่านทางการศึกษาโดยบุตรหลาน ญาติพี่น้องที่มีความรู้มากกว่าหรือมีประสบการณ์มากกว่าหรือได้รับการฝึกอบรมมาก่อน รวมทั้งเรียนรู้จากประสบการณ์ในการลองผิดลองถูก และมีการสรุปทบทเรียนไว้เป็นทุนความรู้สำหรับวันเวลาแห่งอนาคตต่อไป กระบวนการเรียนรู้ถือเป็นหัวใจของการพัฒนาในปัจจุบัน ครอบครัวที่มีความสามารถในการเรียนรู้ มีการถ่ายโอนความรู้ระหว่างสมาชิกและนำการเรียนรู้สู่การปฏิบัติได้ก็จะประสบความสำเร็จได้เร็วและดีกว่า เพราะสามารถจะคิด ประยุกต์หรือดัดแปลงให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปได้ดีกว่า และนั่นก็คือเป้าหมายที่สำคัญของการพัฒนานั่นเอง การเรียนรู้และกระบวนการที่จะทำให้ชาวบ้านได้เรียนรู้นี้มีประโยชน์อย่างมากในการกระตุ้นให้ครอบครัวมีการแสวงหา เรียนรู้และเปิดรับเทคโนโลยีอยู่เสมอ และทำให้เกิดเครือข่ายทางวิชาการมากขึ้น โดยผ่านกิจกรรมของกลุ่ม ผ่าน โรงเรียนเกษตรกรประจำหมู่บ้าน ผ่านศูนย์การเรียนรู้ในท้องถิ่น โดยมีทั้งบุคคลและคณะบุคคล ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศที่มาขอศึกษาเรียนรู้ ศูนย์การเรียนรู้ในชุมชนบางแห่งอาจจะเป็นสถานประกอบการหรือตัวบุคคลที่เป็นแหล่งภูมิปัญญาในท้องถิ่น เช่น ครูอาจารย์ที่อยู่ในหมู่บ้าน เจ้าอาวาสวัด ผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้าน เป็นต้น การศึกษาดูงานเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่จะทำให้ชาวบ้านได้สังเกต ได้เห็นบริบทที่เป็นจริง รวมทั้งทำให้มีโอกาสได้แลกเปลี่ยนทัศนระหว่งกันมากขึ้น และก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งฝ่ายเจ้าของสถานที่ในแง่ของการประชาสัมพันธ์ผลผลิต และผู้ที่เข้าไปศึกษาดูงานในแง่ของความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ

ศิริ ฮามสุโพธิ์ (2546 : 126) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาศักยภาพการพึ่งตนเองใน ระดับหมู่บ้าน พบว่า ประชาชน (People) ถือเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่สามารถชี้วัดถึงศักยภาพในการ พึ่งตนเองของหมู่บ้านได้หรือไม่ได้ กล่าวคือ ถ้าประชาชนมีความรู้ความเข้าใจ เจตคติและทักษะ การพัฒนาสูง หมู่บ้านก็จะได้รับการพัฒนาจนสามารถพึ่งตนเองได้ ในทางตรงข้ามถ้าประชาชนมี ความรู้ ความเข้าใจ เจตคติและทักษะการพัฒนาดำ หมู่บ้านก็จะเกิดความอ่อนแอในทุกๆ ด้าน ตามไปด้วย ซึ่งในอดีตที่ผ่านมาพบว่าประชาชนในหมู่บ้านส่วนใหญ่ยังมีระดับความรู้ความเข้าใจ เจตคติและพฤติกรรมการพัฒนาต่ำจนไม่สามารถบริหารจัดการตนเอง ครอบครัว และหมู่บ้านใน เชิงพัฒนาได้ จึงทำให้การพัฒนาล้มเหลวไม่สามารถพึ่งตนเองได้มาโดยตลอด

ปัจจัยที่เสริมสร้างให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือชี้วัดถึงศักยภาพการพึ่งตนเองได้ดังนี้

1. ประชากรวัยแรงงานภายในหมู่บ้าน หมายถึง จำนวนประชากรที่อยู่ในวัยระหว่าง ที่มีความสามารถในการประกอบอาชีพเพื่อหารายได้ให้กับตนเองและครอบครัวจน ปี 59-15 สามารถพึ่งตนเองได้ของหมู่บ้านในชนบท
2. ภาวะผู้นำ หมายถึง ผู้นำโดยตำแหน่งหรือผู้นำโดยธรรมชาติที่มีอยู่ในหมู่บ้านหรือ ชุมชน ที่มีภาวะผู้นำในการพัฒนาภายใต้ความรู้ความสามารถในการประสานใจ ประสานความคิด ประสานงาน และประสานประโยชน์กับสมาชิกและสถาบันต่างๆ เพื่อร่วมมือกันแก้ปัญหาและ พัฒนาหมู่บ้านจนสามารถพึ่งตนเองได้
3. การมีจิตสำนึกของความเป็นสมาชิกของหมู่บ้านหรือชุมชน หมายถึง ความตระหนักถึงปัญหาและความต้องการของสมาชิกในหมู่บ้านที่จะร่วมมือกันเสียสละกำลัง ความคิด กำลังกาย และกำลังทรัพย์ เพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาหมู่บ้านจนสามารถพึ่งตนเองได้
4. การรวมกลุ่มหรือการสร้างเครือข่าย หมายถึง การสมัครใจเข้าเป็นสมาชิกของกลุ่ม ที่ตนเองมีความสนใจเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ เช่น กลุ่มแปรรูปการเกษตร กลุ่มประดิษฐ์ดอกไม้ กลุ่ม ทอเสื่อ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน เป็นต้น เพื่อเป็นการเรียนรู้และถ่ายทอดเทคโนโลยีร่วมกัน ซึ่งใน บางครั้งอาจจะขยายเครือข่ายไปยังหมู่บ้านอื่นด้วยวัตถุประสงค์เดียวกัน ทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิด การพึ่งตนเองได้ทั้งของตนเอง ครอบครัว และหมู่บ้านได้
5. ทุนในหมู่บ้านหรือทุนทางสังคม หมายถึง สิ่งต่างๆ ทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ได้แก่ ดิน น้ำ อากาศ พลังงาน แร่ธาตุ ป่าไม้ และสิ่งที่เป็น โครงสร้างพื้นฐาน ได้แก่ ถนน ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์สาธารณะ คลองส่งน้ำ ที่มีอยู่ในหมู่บ้านหรือนำมาจากภายนอกหมู่บ้านมาใช้เป็น วัตถุประสงค์หรือเครื่องมือในการประกอบอาชีพหรือการดำรงชีวิตให้เกิดความเข้มแข็งสามารถ พึ่งตนเองได้ของหมู่บ้านในชนบท

6. การเรียนรู้ร่วมกันของประชาชนในหมู่บ้าน หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ของประชาชนที่เรียนรู้จากแหล่งความรู้ต่างๆ ที่มีอยู่ในหมู่บ้านหรือชุมชน เช่น เรียนรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น จากบุคคล สถานที่ การจัดเวทีชาวบ้าน จากรณีตัวอย่าง เป็นต้น ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างพลังให้เข้าไปสู่การแก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นจนสามารถพึ่งตนเองได้ของหมู่บ้านในชนบท

อภิญญา ไชคนัก (2550 : 162-163) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการพึ่งตนเองของคนยากจนในจังหวัดอุดรธานี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ปัจจัยด้านสังคมและวัฒนธรรมกับระดับการพึ่งตนเองของคนจนในจังหวัดอุดรธานี พบว่า อายุ(-) ระดับการศึกษา รายได้ต่อเดือน ประสบการณ์ฝึกอบรม ภาวะหนี้สิน(-) มีความสัมพันธ์ทางสถิติที่ระดับนัยสำคัญ .01 ในขณะที่จำนวนสมาชิกในครอบครัว(-) มีความสัมพันธ์ทางสถิติที่ระดับนัยสำคัญ .05 ส่วนด้านเพศ อาชีพ และการถือครองที่ดิน ไม่มีมีความสัมพันธ์ทางสถิติที่ระดับนัยสำคัญ .05 ดังนั้นจึงสรุปความสัมพันธ์ของตัวแปรได้ดังนี้ ตัวแปรด้านอายุมีความสัมพันธ์ในทางลบกับระดับการพึ่งตนเอง โดยภาพรวม ผู้ที่มีอายุมากจะพึ่งตนเองในแต่ละด้านได้น้อย โดยส่วนใหญ่อายุของหัวหน้าครัวเรือนซึ่งมีสัดส่วนสูงขึ้นอย่างชัดเจนทั้งในเขตเมืองและชนบท ตัวแปรระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือนมีความสัมพันธ์ในทางบวกกับระดับการพึ่งตนเอง โดยภาพรวม ทั้งนี้เพราะโดยทั่วไปหัวหน้าครัวเรือนจะเป็นผู้หารายได้ให้กับครอบครัว ส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาในระดับประถมศึกษา ทำให้มีทางเลือกในการประกอบอาชีพ หรือขาดโอกาสในการเข้าถึงแหล่งเงินทุนเนื่องจากขาดสินทรัพย์ในการค้ำประกัน และมักถูกมองว่าเป็นกลุ่มที่เสี่ยงต่อการขาดทุนสูง ตัวแปรด้านรายได้มีความสัมพันธ์ในเชิงบวกกับระดับการพึ่งตนเองในภาพรวม ผู้ที่มีรายได้ได้น้อยจะมีระดับการพึ่งตนเองในภาพรวมน้อย ตัวแปรประสบการณ์ฝึกอบรมของหัวหน้าครัวเรือนมีความสัมพันธ์ในทางบวกกับระดับการพึ่งตนเองโดยภาพรวม เนื่องจากถ้าขาดความรู้และความสามารถในการจัดการการผลิตและการลงทุน ขาดความช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ขาดการเรียนรู้ต้นแบบจากชุมชนที่เข้มแข็งจะทำให้พึ่งตนเองได้น้อย ตัวแปรด้านภาวะหนี้สินมีความสัมพันธ์ในเชิงลบกับระดับการพึ่งตนเองในภาพรวม ผู้ที่มีภาวะหนี้สินน้อยจะมีระดับการพึ่งตนเองในภาพรวมมาก ในขณะที่ผู้ที่มีภาวะหนี้สินมากก็จะมีระดับการพึ่งตนเองในภาพรวมน้อย บางครอบครัวมีภาวะหนี้สินที่ตกทอดมาตั้งแต่รุ่นพ่อแม่ ทำให้อับจนหนทางมากยิ่งขึ้น ตัวแปรด้านจำนวนสมาชิกในครอบครัว มีความสัมพันธ์ในทางลบ ผู้ที่มีจำนวนสมาชิกในครอบครัวน้อยจะมีระดับการพึ่งตนเองในภาพรวมมาก ในขณะที่ผู้ที่มีจำนวนสมาชิกในครอบครัวมากก็จะมีระดับการพึ่งตนเองในภาพรวมน้อย เนื่องจากครัวเรือนขนาดใหญ่มักจะมีลูกมากและประกอบด้วยสมาชิกที่เป็นเด็กในกลุ่มอายุต่างๆ ที่ยังไม่มียาได้ ทำให้มีภาระที่ต้องรับผิดชอบสูง

ทวิปัญญา เกิดศรี (2553: 97) ได้ทำการวิจัยเรื่องปัจจัยความสำเร็จในการประยุกต์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดิน ศึกษากรณี ตำบลนิคมกระแสยาว อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการประยุกต์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดินตำบลนิคมกระแสยาว อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี ผลการวิจัยพบว่า 1) ปัจจัยส่วนบุคคลไม่มีผลไม่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการประยุกต์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 2) กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่าความสำเร็จในการประยุกต์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ขึ้นอยู่กับภาวะผู้นำของผู้นำชุมชนและผู้ปกครอง 3) ตัวแปรที่มีผลต่อความสำเร็จในการประยุกต์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ คือ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ภาวะผู้นำ ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรม การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกันระหว่างเกษตรกร การประสานงาน ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรม การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกันระหว่างเกษตรกร การประสานงาน การสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งปัจจัยที่มีผลในทางบวกต่อความสำเร็จในการประยุกต์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความรู้ความเข้าใจ ภาวะผู้นำ และการประสานงาน เรียงตามลำดับความสำคัญ

สุจินต์ สิมารักษ์ และคณะ (2549 : ข) กล่าวว่า เครือข่ายทางสังคม เป็นพลังยึดโยงชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นเอาไว้ด้วยกันเป็นเครือข่าย เช่น การเป็นเครือข่าย การมีระบบความเชื่อร่วมกัน การมีวัฒนธรรมร่วมกัน เป็นต้น ลักษณะเด่นที่สร้างการเป็นชุมชนที่ผูกมัดกันแน่นแฟ้น คือ การมีปฏิสัมพันธ์แบบเห็นหน้า (Face to face interaction) โดยการจัดให้มี “พื้นที่” หรือ “โอกาส” (Time and space) เป็นเครื่องมือสำคัญในการทำให้คนในชุมชนมีกิจกรรมแบบพบปะเห็นหน้ากันได้ ในบางชุมชนมีอายุกว่า 100 ปี จึงมีแรงยึดเหนี่ยวในลักษณะการเป็นเพื่อน การเป็นพวกพ้องเดียวกัน และการเป็นเครือญาติเดียวกัน การรื้อฟื้นพลังท้องถิ่น โดยใช้วิธีการสืบสาววัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อดึงความสัมพันธ์ทางสังคมในแนวราบ นำไปสู่การพูดคุยและการทำกิจกรรมร่วมกัน มีการสื่อสารอย่างไม่เป็นทางการและต่อเนื่อง จนก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้

ระบบความรู้ ในพื้นที่วิจัยส่วนใหญ่ระบบความรู้มีลักษณะเป็นกระบวนการถ่ายทอดทางสังคม (Socialization: Tacit to Tacit) มักจะเป็นการถ่ายทอดแบบไม่ได้ตั้งใจ แต่เป็นเพราะการได้รู้ ได้เห็น ได้ยิน ได้สัมผัส แล้วซึมซับเอาความรู้เหล่านั้นไว้ในตนเอง จากนั้นจะใช้วิธีการเดียวกันถ่ายทอดไปยังคนรุ่นต่อไป การใช้วิธี Socialization เป็นวิธีการจัดการความรู้ที่ทรงพลังที่สุด และสอดคล้องกับวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนท้องถิ่น การเพิ่มทักษะของวิทยากรกระบวนการในระยะนี้ได้ปรับให้วิทยากรกระบวนการได้ร่วมเรียนรู้และจัดการกระบวนการเรียนรู้ให้กับชุมชนท้องถิ่นของตนเอง โดยการฟื้นฟูและใช้พลังท้องถิ่น ซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่นำไปสู่การพัฒนาชีวิตแบบองค์รวม คือ ด้านกายภาพ (ปัจจัยสี่) ความสัมพันธ์ จิตใจ และปัญญา

1. กระบวนการเรียนรู้เพื่อฟื้นฟูพลังท้องถิ่น ได้แก่ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น วัฒนธรรม ชุมชน เช่น บุญประเพณี และเปิงบ้าน ความสัมพันธ์แนวราบ

2. การจัดการกระบวนการเรียนรู้ เพื่อเพิ่มทักษะและสร้างความต่อเนื่องในการเรียนรู้ ให้กับวิทยากรกระบวนการ ได้แก่

2.1 การประชุม ซึ่งแบ่งตามวัตถุประสงค์เป็น เพื่อค้นหาความสนใจของกลุ่ม เพื่อวางแผนการทำงาน เพื่อกระตุ้นและติดตาม และเพื่อสรุปบทเรียน

2.2 การฝึกอบรม แบ่งเป็น เพื่อพัฒนาความรู้ภายในตนเอง เช่น การสร้างพลังกลุ่ม และการทำงานร่วมกัน การพัฒนาภาวะผู้นำ การเป็นวิทยากรกระบวนการ การเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ และเพื่อพัฒนาความรู้ภายนอกตนเอง เช่น การทำปุ๋ยชีวภาพ การทำอิฐดินซีเมนต์ประสาน การทำของใช้ประจำวันเพื่อลดค่าใช้จ่าย น้ำส้มควันไม้ (Wood Vinegar) การแปรรูปอาหาร

2.3 การศึกษาดูงาน เช่น การผลิตเพื่อการพึ่งตนเอง (ระบบเกษตรยั่งยืน) การรวมกลุ่ม/องค์กร และวิสาหกิจชุมชน

2.4 การทดลองปฏิบัติจริงหรือการใช้กิจกรรมผ่านประสบการณ์

2.5 การเข้าร่วมประชุมและร่วมกิจกรรมขององค์กร/กลุ่มอื่น

นิวัฒน์ ศรีบุญนาค (2552: 61-65) ได้ทำการวิจัยเรื่อง รูปแบบที่เหมาะสมสำหรับการจัดการหมู่บ้าน เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนแบบพอเพียงในหมู่บ้าน จังหวัดสุรินทร์ ประเทศไทย ซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาบริบทชุมชนและปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนแบบพอเพียง เพื่อหากรอบ เกณฑ์ ตัวชี้วัด เพื่อหารูปแบบ เนื้อหา กระบวนการที่เหมาะสมสำหรับการจัดการหมู่บ้านเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนแบบพอเพียง ของชุมชนคาบเหนือ ตำบลเทนมีย์ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ใช้เทคนิคการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยวิธีการสังเกต สัมภาษณ์แบบเจาะลึก การประชุมกลุ่มย่อย ใช้เทคนิค AIC เทคนิค SWOT และกระบวนการวิจัย PR&D ที่คนในชุมชนมีส่วนร่วมเป็นผู้วิจัย เน้นการพึ่งตนเองตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ดำเนินการวิจัยโดยใช้กระบวนการค้นหาหาระบบคุณค่าจากภูมิปัญญาดั้งเดิมมาบูรณาการ เชื่อมโยงสานต่อกันบนฐานการเรียนรู้ การวางแผน การดำเนินการของชุมชน และใช้พลังทางสังคมขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาในรูปแบบของเครือข่าย นำมาประยุกต์เป็นฐานใหม่ตามบริบทวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น ที่ชุมชนร่วมกันคิดค้นการแก้ปัญหาอย่างมีส่วนร่วม เพื่อให้เกิดการรวมกลุ่มพัฒนาคุณภาพชีวิตในด้านต่างๆ ตามความถนัด สร้างผลผลิต สร้างรายได้ และพัฒนาให้ชุมชนคาบเหนือพึ่งพาตนเองได้ ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนนี้เคยเป็นเส้นทางผ่านของถนนแรมที่บรรเทาปลาย่างมาขายและซื้อเครื่องบริ โภคอุปโภคกลับลง

ไป มีทุนทางทรัพยากร เช่น ห้วยอำปือล ห้วยระหาร เป็นแหล่งน้ำที่เกิดจากเทือกเขาตงรักที่ชุมชนใช้ประโยชน์ด้านเกษตรกรรม มีอัตลักษณ์ด้านวัฒนธรรมที่ยึดมั่นในพุทธศาสนา และความเชื่อแบบเขมรดั้งเดิม การศึกษาเพื่อหากรอบ เกณฑ์ ตัวชี้วัด และการขับเคลื่อนแผนสู่การปฏิบัติของชุมชนคาบเหนือ ได้กรอบ คือ "ชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี อยู่ดีมีสุข ไม่เป็นหนี้สิน ชุมชนเข้มแข็ง"

ได้เกณฑ์ 5 ด้าน คือ "ด้านสังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจ การศึกษา สิ่งแวดล้อมและสุขภาพ และด้านการปกครอง" มีตัวชี้วัดรวม 25 ตัว มีโครงการรวม 40 โครงการ โครงการที่ประสบความสำเร็จในการขับเคลื่อนแผนชุมชนสู่การปฏิบัติจำนวน 4 โครงการ คือ โครงการอาบน้ำผู้สูงอายุ โครงการออมทรัพย์ โครงการบุญอินทรี และโครงการถ่ายทอดภูมิปัญญา ผลการหารูปแบบ เนื้อหา กระบวนการที่เหมาะสมสำหรับการจัดการหมู่บ้านเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนคาบเหนือแบบพอเพียง จะต้องเน้นที่ 1) กระบวนการเรียนรู้และการจัดการชีวิต จัดการทรัพยากร จัดระบบเศรษฐกิจสังคมของชุมชน 2) สถานที่ที่คนในชุมชนไปพบปะ ประชุม แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และทำงานร่วมกัน 3) คณะกรรมการ ซึ่งเป็นผู้แทนจากคนในชุมชนมาร่วมกันพัฒนา 4) ยุทธศาสตร์ใช้การประชาพิชัยทำแผนแม่บทชุมชน 5) เนื้อหา ของกระบวนการเรียนรู้ และการจัดการขึ้นอยู่กับบริบทของชุมชนนั้นๆ

ประสพสุข ฤทธิเดช และคณะ (2554 : 133-136) ได้ทำการวิจัยเรื่อง แหล่งเรียนรู้ชุมชนจัดการศึกษาสัมมาอาชีพแบบมีส่วนร่วม โดยองค์กรชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง ของกลุ่มเกษตรกรบ้านกุดแคน ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม มีวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อ 1) สำรวจสภาพปัญหาการประกอบอาชีพเกษตรกรรมและความต้องการการจัดการศึกษาสัมมาอาชีพแบบมีส่วนร่วม โดยองค์กรชุมชนของกลุ่มเกษตรกรบ้านกุดแคน ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม 2) เขียนหลักสูตร แหล่งเรียนรู้ชุมชนจัดการศึกษาสัมมาอาชีพแบบมีส่วนร่วม โดยองค์กรชุมชนของกลุ่มเกษตรกรบ้านกุดแคน และ 3) เพื่อถอดบทเรียนและขยายผลการจัดการศึกษาสัมมาอาชีพแบบมีส่วนร่วม โดยองค์กรชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองของกลุ่มเกษตรกรบ้านกุดแคน ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ผลการวิจัยพบว่า

1. ผลการศึกษาสภาพปัญหาการประกอบอาชีพเกษตรกรรม และความต้องการจัดการศึกษาสัมมาอาชีพแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มเกษตรกรบ้านกุดแคน ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม พบว่า บริบทบ้านกุดแคนเป็นหมู่บ้านที่มีประวัติการตั้งหมู่บ้านประมาณ 200 กว่าปี บรรพบุรุษของหมู่บ้านแห่งนี้อพยพมาจากอำเภอดุสิต จังหวัดร้อยเอ็ด คือบ้านเก่าสิงห์ไคร มาตั้งหมู่บ้านแห่งนี้ เพราะสภาพภูมิศาสตร์ที่อุดมสมบูรณ์ มีหนองน้ำลึกมากเป็นกุด หนองน้ำมีต้นแคนขึ้นรอบบริเวณหนองน้ำ จึงตั้งชื่อว่า "บ้านกุดแคน" มีประชากรจำนวน 676 คน ประกอบอาชีพทางการเกษตรกรรม ทำนาปลูกข้าว ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ ทำสวน และหลังฤดูทำนา

อพยพไปทำงานเป็นแรงงานรับจ้างในตัวจังหวัดมหาสารคาม และต่างจังหวัดที่ใกล้เคียง โครงสร้างทางวัฒนธรรม มีประเพณีเหมือนชาวอีสานทั่วไปทำบุญตามฮีต 12 เดือน ได้แก่ บุญกฐิน เข้าพรรษาบุญเผวด เป็นต้น อย่างไรก็ตามด้านความเชื่อการนับถืออำนาจผี ชาวบ้านกุดแคนไม่มีคอนพุคเหมือนในหมู่บ้านอื่นบางหมู่บ้าน เพราะชาวบ้านกุดแคนนับถือพระพุทธรูปแทนนับถือผี

ด้านสาธารณูปโภคมี ไฟฟ้า ประปา โรงเรียนศูนย์สุขภาพชุมชนและแหล่งเรียนรู้ชุมชนบ่หวาด ครูสิงห์ สิ่งเหล่านี้ชาวบ้านกุดแคนได้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน และชุมชนบ้านกุดแคนมีทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญคือ ลำห้วยคำพู และป่าโลกสาธารณะหนองโนที่ชาวบ้านกุดแคนได้ใช้ประโยชน์น้ำทำนา ทำสวน และพึ่งพาป่าโลกสาธารณะหาอาหารตามธรรมชาติ ชุมชนแห่งนี้เป็นชุมชนชานเมืองการคมนาคมห่างจากจังหวัดมหาสารคามประมาณ 17 กิโลเมตร สภาพปัญหาการประกอบอาชีพเกษตรกรรมของชุมชนบ้านกุดแคนมีปัญหาเช่นเดียวกับสังคมเกษตรกรรมในหมู่บ้านภาคอีสานที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมปลูกข้าวเป็นพืชหลัก ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ ทำสวน ฯลฯ ต้องประสบกับสภาพปัญหาโครงสร้างทางสังคมด้านเศรษฐกิจ คือ 1) มีภาระหนี้สินในครัวเรือนของเกษตรกร ร้อยละ โดยกู้เงินจากภาครัฐ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร กองทุนเงินล้าน กลุ่มการผลิตในชุมชน เช่นกลุ่มเกษตรกรทำนาหนองโน กลุ่มชลประทานผู้ใช้น้ำตำบลโคกก่อ และเกษตรกรบางครัวเรือนกู้เงินนอกระบบจากพ่อค้าในท้องถิ่นที่เป็นชาวนาฐานะรวย 2) ปัจจัยการผลิต (เทคโนโลยีการผลิต) ต้นทุนการผลิตสูง สืบเนื่องจากการทำเกษตรกรรมแบบเคมีคือมุ่งผลิตเพื่อขาย ต้องใช้เงินทุนซื้อปุ๋ยเคมี ยาปราบศัตรูพืช จ้างเครื่องจักรกลทางการเกษตร ไถนา เกี่ยวข้าว และค่าจ้างแรงงานสูง เนื่องจากชุมชนบ้านกุดแคนประชาชนเป็นจำนวนมากอพยพเป็นแรงงานรับจ้างในจังหวัดมหาสารคามที่ศูนย์มีชัยจำนวนมากทำให้ขาดแคลนแรงงานในภาคเกษตรกรรม และ 3) ปัจจัยเงินทุนสนับสนุนการประกอบอาชีพทางการเกษตรขาดแคลนแหล่งทุนสนับสนุน 4) ไม่กำหนดราคาสินค้าได้และ 5) สินค้าการเกษตรชาวบ้านกุดแคนไม่นิยมบริโภค จากสภาพปัญหาดังกล่าวได้มีวิธีแก้ไขปัญหาโดยกลุ่มเกษตรกรบ้านกุดแคนต้องการมีรายได้เสริมในครัวเรือนเพื่อลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้ แนวทางการแก้ไขปัญหาคือ ด้านการศึกษาต้องการมีหลักสูตรสัมมาอาชีพของท้องถิ่น โดยใช้ปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ และหลักสูตรสัมมาอาชีพต้องเขียนด้วยชาวบ้านร่วมกับปราชญ์และพึ่งพากลุ่มอื่น ๆ เช่น นักวิชาการ วิทยากรภายนอกชุมชนและอาชีพที่ต้องการเรียนรู้คือ 1) การเลี้ยงไก่พันธุ์ไข่ 2) สมุนไพรอาหารเพื่อสุขภาพ และ 3) คนตรีพื้นบ้าน ไปลงประยุกต์ เหตุผลที่เลือกอาชีพดังกล่าวมา เพราะชุมชนมีปราชญ์ชาวบ้านที่ประสบผลสำเร็จ จากการเลี้ยงไก่ไข่ ปลูกสมุนไพรและแสดงดนตรีพื้นบ้าน

2. การเขียนหลักสูตรของแหล่งเรียนรู้ชุมชนจัดการสัมมาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยองค์กรชุมชนของกลุ่มเกษตรกรบ้านกุดแคนผู้เขียนหลักสูตร คือ สมาชิกกลุ่มเกษตรกรบ้านกุด

แคนและบ้านหินลาดร่วมกับปราชญ์ชาวบ้านผู้เชี่ยวชาญและเครือข่ายที่เข้ามาหนุนเสริม จำนวน 6 แห่ง เช่นสำนักงานเกษตรจังหวัด สถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ร่วมกับคณะที่มิวิจัยร่วมกันจัดทำหลักสูตรการจัดการศึกษาสัมมาอาชีพมีขั้นตอนการเขียนหลักสูตรดังนี้

(1) ความเป็นมาของโครงการแหล่งเรียนรู้ชุมชนจัดการศึกษาสัมมาอาชีพแบบมีส่วนร่วม โดย

องค์กรชุมชน (2) วัตถุประสงค์ของหลักสูตรสัมมาอาชีพ (3) การมอบภาระงานจัดกิจกรรมการเรียนรู้ 3 กิจกรรม (4) ระยะเวลาการเรียนรู้ (5) การออกแบบหน่วยการเรียนรู้ (6) ความรู้ที่องคินสัมมาอาชีพ และ (7) การประเมินผลทำให้หลักสูตร ซึ่งการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ใช้ทักษะ

กระบวนการทางสังคม 5 ป. คือ ป.1เปิดประตูใจ ป.2 ปฏิสัมพันธ์เครือข่าย ป.3 ปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้ ป.4 ปรับแก้ไขงาน ป.5 ประเมินผลงาน วิธีดำเนินการเรียนรู้แบ่งเป็นฐานการเรียนรู้สัมมาอาชีพ 3 ฐานกิจกรรม คือ การเลี้ยงไก่พันธุ์ไข่ สมุนไพรอาหารเพื่อสุขภาพ และดนตรีพื้นบ้าน ไปกลางประยุกต์ ระยะเวลาการเรียนรู้ไม่กำหนดตามอัยาศัยขึ้นอยู่กับกลุ่มเกษตรกรสนใจที่จะเรียนรู้โดยมีการเรียนรู้แบบฝึกปฏิบัติจริง ไปดูแหล่งเรียนรู้ที่ฟาร์มของปราชญ์ชาวบ้านกุดแคน รับฟังวิทยากรเข้ามาบรรยายความรู้ จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เช่น การจัดสนทนากลุ่มและการถอดบทเรียน ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น (1) มีหลักสูตรสัมมาอาชีพ (2) มีผลผลิตไข่ไก่ ผักสมุนไพรเพียงพอบริโภคและขาย (3) ได้ขยายพื้นที่ปลูกได้มากขึ้นในชุมชนและไปสู่หมู่บ้านอื่น ๆ เช่นบ้านหินลาด (4) เป็นการพัฒนาด้านสังคมได้กลุ่มเกษตรกรสร้างปัญญาเพื่อแก้ไขปัญหาการประกอบอาชีพและมีรายจ่ายลดลง หนี้สินลดจำนวนน้อยลง (5) เกิดเกษตรกรต้นแบบอาชีพเลี้ยงไก่พันธุ์ไข่ ปลูกสมุนไพร ปราชญ์ดนตรีพื้นบ้านจำนวนมากขึ้นในชุมชน และ (6) ได้เผยแพร่ผลผลิตจัดนิทรรศการและแสดงดนตรีพื้นบ้าน ไปกลางในงานประชุมวิชาการกับหน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานอื่น ๆ

3. ผลการถอดบทเรียนและขยายผลการจัดการศึกษาสัมมาอาชีพแบบมีส่วนร่วม โดย

องค์กรชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองของกลุ่มเกษตรกรชาวบ้านกุดแคน ตำบลหนองโน อำเภอเมืองจังหวัดมหาสารคาม สรุปได้ว่า 3.1) ผลการถอดบทเรียนมีปัจจัยที่เกื้อหนุนการจัดการความรู้สัมมาอาชีพเกิดขึ้นกับกลุ่มเกษตรกรบ้านหินลาดและบ้านกุดแคนด้วยปัจจัย (1) การทำงานแบบมีส่วนร่วม โดยสมาชิกกลุ่มเกษตรกรบ้านหินลาด บ้านกุดแคน และเครือข่ายที่สนับสนุนได้ร่วมกันปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง เช่นการเปิดเวทีชาวบ้านวิเคราะห์บริบทสภาพปัญหาชุมชนและแสวงหาวิธีการแก้ปัญหา เข้าร่วมการสนทนากลุ่มร่วมกันเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ร่วมกับคนภายนอกอย่างสม่ำเสมอ และเข้าร่วมกลุ่มการถอดบทเรียนเพื่อสรุปสิ่งที่ได้รับจากการเข้าร่วมโครงการทำให้สมาชิกกลุ่มเกษตรกรกล้าพูดกล้าแสดงออกมากยิ่งขึ้น (2) การเรียนรู้ที่เอาคนเป็นตัวตั้ง เพราะการเรียนรู้เกิดจากความต้องการของสมาชิกในกลุ่มทั้ง 2 หมู่บ้านเข้ามาร่วมกันเขียนหลักสูตรสัมมาอาชีพและออกแบบจัดกิจกรรมการเรียนรู้ทำให้เพิ่มทักษะอาชีพอาชีพมีการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง

เกิดเกษตรกรต้นแบบ (3) การจัดการความรู้แบบเครือข่ายมีองค์กรภายนอกเข้ามาหนุนเสริมให้กิจกรรมแต่ละฐานการเรียนรู้ได้เติมเต็มความรู้จากวิทยากรภายนอกร่วมกับปราชญ์ชาวบ้าน ทำให้มีความใฝ่รู้ ใฝ่เรียนมากขึ้นและมีความสุขเพราะเรียนรู้แบบ ไม่มีมิติเวลากำกับจะเรียนกับเครือข่าย

แบบตัวต่อตัว แบบไปเรียนรู้ด้วยตนเองในฟาร์ม ในแปลงสาธิตเป็นไปตามศักยภาพของผู้เรียน (4)

การจัดการความรู้ด้วยเกษตรกรต้นแบบขยายความรู้ที่ตนเองมีให้กับบุคคลอื่น ๆ เช่น ให้กับพ่อแม่ตนเอง สร้างชิ้นงานเป็นโครงการวิทยาศาสตร์เข้าไปสู่ระบบการศึกษา เกิดขึ้นกับกลุ่มเกษตรกร

เด็กและเยาวชน (5) การเกิดเครือข่ายสัมมาอาชีพโดยที่โครงการนี้มีเจ้าภาพตระกูลฤทธิเดช เป็นเจ้าภาพหลัก คนภายในชุมชนและคนภายนอกชุมชน เป็นเจ้าภาพร่วม ทำให้มีความสัมพันธ์กันใน

แนวราบร่วมกันทำงานด้านการจัดการศึกษาตามอชยาศัย คือแบบร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ

ร่วมแก้ปัญหา ร่วมชื่นชม และร่วมรับประโยชน์ร่วมกัน 3.2) ผลการขยายเครือข่ายการดำเนิน

กิจกรรมของ โครงการนี้ได้ขยายเครือข่ายไปที่ชุมชนบ้านหินลาด มีเกษตรกรกลุ่มเลี้ยงไก่พันธุ์ไข่

และกลุ่มเกษตรกรทำสวนข่าพืชสมุนไพร ได้ขยายพื้นที่เพิ่มมากขึ้นทำให้ข่าเป็นพืช เศรษฐกิจของ

ชุมชนได้ในอนาคตรองจากการปลูกข้าว เพราะกลุ่มเกษตรกรทั้ง 2 แห่งได้ปรับตัวจากการทำนาเข้าไป

สู่การทำสวนข่าเพื่อแก้ไขปัญหาการทำนาต้นทุนสูง แต่ปลูกข่าต้นทุนผลิตต่ำ ผลจากการทำ

เครือข่าย ทำให้ชุมชนบ้านหินลาดมีความรักสามัคคี ซื่อสัตย์ต่อองค์กรและมีจิตอาสาในการทำงาน

กลุ่มได้ประสบผลสำเร็จ 3.3) การพึ่งตนเองของกลุ่มเกษตรกรบ้านกุดแคนและกลุ่มเกษตรกรบ้าน

หินลาดพบว่า การพึ่งตนเองคือการพึ่งตนเองในครัวเรือนและการพึ่งตนเองในระดับกลุ่มการผลิต

เลี้ยงไก่พันธุ์ไข่ 5 ด้านคือ เทคโนโลยี เศรษฐกิจ สังคม จิตใจและทรัพยากรธรรมชาติพบว่า การ

พึ่งตนเองด้านสังคม จิตใจและทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งในระดับครัวเรือนและระดับกลุ่มการผลิตไก่

พันธุ์ไข่ มีระดับการพึ่งตนเองมากที่สุด เพราะมีพันธุ์ผัก ซึ่งราคาถูกแบบญาติพี่น้อง แสดงถึง

ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันและกัน มีจิตอาสาช่วยทำกิจกรรมกลุ่มมีความรักสามัคคี รับฟังข้อคิดเห็น

กลุ่ม ปฏิบัติตามกติกากลุ่ม และทำงานกันแบบมีส่วนร่วมกับสมาชิกในกลุ่มและร่วมกับเครือข่าย

อย่างสม่ำเสมอ และมีลักษณะการพึ่งตนเองร่วมกันคือ พึ่งตนเองได้ พึ่งพากันได้ในชุมชนและพึ่งพา

กลุ่มอื่น ๆ ทำให้พึ่งตนเองได้อย่างรู้เท่าทันส่วนการพึ่งตนเองได้น้อยที่สุด ด้านเทคโนโลยีการผลิต

และเศรษฐกิจเพราะไม่มีความรู้เรื่องเครื่องจักรกลการผลิต และทุนการผลิตใช้เงินทุนตนเองน้อย

เพราะ เงินทุนการผลิตจำนวนมาก ๆ เกิดจากการกู้ยืมจากแหล่งทุนของรัฐและพ่อค้าในชุมชน

นิสิต คำหล้า (2556 : 53-62) กล่าวว่า การเรียนรู้ในระดับครอบครัวและกลุ่มเครือข่าย

เกิดขึ้นได้จากการสร้างแรงบันดาลใจ ก่อเกิดความตระหนักรู้ในคุณค่าและความหมายของสิ่งมีอยู่

ทบทวนจากประสบการณ์ในอดีต จนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ และนำข้อคิดดังกล่าว

ไปปฏิบัติจริง ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีภาวะผู้นำรูปแบบเส้นทางและจุดหมาย (House, 1996 : 178)

การรู้จักพลังแห่งความสามารถตนเองและแนวทางการพัฒนาศักยภาพในระดับครอบครัวและระดับกลุ่มเครือข่าย โดยมีหลักแนวคิดดังนี้คือ

1. หลักเครือข่ายหรือสายเลือดเดียวกัน ดังคำกล่าวที่ว่า “สายเลือดเดียวกัน ควรชักแพ่งกันไว้” ความทุกข์ยากในหมู่เครือข่ายทำให้เราเฝ้าวิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหา ทำอย่างไรที่จะทำให้เราพึ่งพาตนเองได้และช่วยเหลือเกื้อกูลกัน พี่น้องกันหากขาดเหลือขึ้นมาช่วยพยุงกันไว้ กระบวนการเรียนรู้เกิดจากการซึมซับว่า เครือญาติเรายากจน ทุกข์ เป็นหนี้สินเป็นเวลานานนับสิบปี หากดำเนินชีวิตด้วยแนวทางที่เคยเป็นแบบเดิมต่อไป จะทำให้ประสบกับความล้มเหลวในชีวิตมากขึ้น ซึ่งความสัมพันธ์แบบเครือญาติที่ดี ทำให้การแก้ปัญหาประสบความสำเร็จหรือพึ่งพาตนได้มากขึ้น เนื่องจากการมีความสัมพันธ์แบบเครือญาติระหว่างสมาชิกกลุ่มที่ดีและพึ่งสามารถวางแผนในการดำเนินกิจกรรมด้วยตนเอง กลุ่มยังคงรักษากิจกรรมกลุ่มพร้อมทั้งประชุมกลุ่มอย่างต่อเนื่องไปอย่างยั่งยืน แม้ว่าหน่วยงานสนับสนุนได้ยุติบทบาทลงแล้ว

2. หลักอริยสัจ 4 ร่วมวิเคราะห์ถึงตนในด้านต่างๆเช่น ระดับเศรษฐกิจ ทรัพยากร การบริโภค การใช้จ่าย เพื่อหาเหตุของปัญหาและหาแนวทางแก้ไข อย่างถูกทาง มีเหตุมีผล ประจักษ์ การเรียนรู้จึงเป็นแบบค่อยเป็นไป ซึมซับท่ามกลางบรรยากาศของเครือญาติ ที่เป็นกันเอง จึงมองเห็นเหตุของความทุกข์ แนวทางที่จะแก้ทุกข์เช่นการปรับปรุงดินด้วยปุ๋ยอินทรีย์ การเลี้ยงปลา การปลูกพืชในคันนา การใช้น้ำหมักชีวภาพ พร้อมกับการลดการกู้ยืมจากนายทุน ให้ความสำคัญกับสุขภาพ สิ่งแวดล้อมและความอบอุ่นในครอบครัวที่เป็นสุข

3. หลักความพอเพียง ให้ความสำคัญอยู่ที่คุณค่าของการดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรี ท่ามกลางกระแสที่บริโภคนิยม เป็นการบริโภคให้สมดุล มีกิน มีใช้สอย มีสุขภาพดี ครอบครัวอบอุ่น สามารถลดหรือปลดหนี้ได้ จะใช้อะไรก็ขอให้มีความสุข รู้จักประมาณตน

4. หลักตนเป็นที่พึ่งแห่งตนและหลักอิทธิบาท 4 เป็นหลักในการพัฒนาเพื่อการพึ่งพาตนเองได้ทั้งในด้านอาหาร พลังงาน ที่อยู่อาศัย สร้างสุขภาวะที่ดีในครอบครัว พัฒนาความรู้เพื่อใช้ในการทำงาน ดำรงชีวิตเพื่อเข้าใจถึงชีวิตว่า เราล้วนอยู่อย่างเชื่อมโยงเกี่ยวข้องกันไม่ทางตรงก็ทางอ้อมในโลกนี้ เข้าใจถึงการพึ่งพาอาศัยกันในระดับครอบครัวและกลุ่มเครือข่าย ทำให้เกิดแนวความคิดพึ่งพาตนและเชื่อมั่นว่าเราเป็นผู้นำชีวิตตนเอง ต้องพัฒนาและพึ่งพาตนเอง

2. งานวิจัยต่างประเทศ

Duncan, Dunnagan, Christopher และ Paul (2001 ; อ้างถึงใน วรณี แกมเกตุ, 2545 : 85) ได้ออกแบบ โปรแกรมทางการศึกษาที่ช่วยพัฒนาให้ครอบครัวชนบทในรัฐมอนทานา

มีความสามารถในการพึ่งตนเองได้มากขึ้น โปรแกรมดังกล่าวนี้เรียกว่า EDUFAIM (Educating Families to Achieve Independence in Montana) ซึ่งเป็นโปรแกรมที่ถูกออกแบบขึ้นเพื่อช่วยให้ครอบครัวที่มีทรัพยากรจำกัด ได้รับความรู้ ทักษะ และทักษะที่จำเป็นในการจัดการทรัพยากรของครอบครัวให้เกิดประสิทธิภาพและนำไปสู่การมีวิถีชีวิตที่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ โดยเนื้อหาของโปรแกรมถูกกำหนดขึ้นและจัดลำดับความสำคัญจากความต้องการจำเป็นของครอบครัวและชุมชน ซึ่งประกอบด้วยเนื้อหาเกี่ยวกับโภชนาการและสุขภาพ การพัฒนาตนเองและครอบครัว การจัดการทรัพยากร (เช่น การจัดการเวลา เงิน และทักษะการบริโภค) การพัฒนาชุมชน และการดูแลบ้านเรือน จากการติดตามประเมินผล โปรแกรมนี้หลักจากได้ดำเนินงานไปแล้วเป็นเวลาประมาณ 3 เดือน พบว่าโปรแกรม EDUFAIM ทำให้ครอบครัวมีการเปลี่ยนแปลงความรู้ ทักษะ พฤติกรรม รวมถึงการดูแลสุขภาพไปในทางที่ดี ที่จะส่งเสริมหรือสนับสนุนให้ครอบครัวมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เพียงพอหรือสามารถพึ่งตนเองได้

Nei และ Binns (2000 ; อ้างถึงใน วรณี แกมเกตุ. 2545 : 85) ได้ศึกษาประเมินการเกษตรกรรมที่ใช้ชุมชนเป็นฐานของ 4 ชุมชนที่ริเริ่มขึ้นในกลุ่มชนพื้นเมืองของประเทศแอฟริกาใต้ ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า ความสำเร็จของการเกษตรกรรมที่ริเริ่มขึ้นดังกล่าว ในแง่ของการพึ่งตนเองของชุมชน การสร้างงานและการเอาตัวรอดจากความยากจน ขึ้นอยู่กับการเข้าถึงตลาด ทรัพยากรและโครงสร้างพื้นฐานของชุมชน การได้รับความช่วยเหลือทางด้านเทคนิค และการฝึกอบรมจากหน่วยงานภายนอก

ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

1. ตัวแปรอิสระ

จากการค้นคว้าเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพึ่งตนเองของประชาชน เพื่อหาตัวแปรอิสระที่มีผลต่อการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงที่ปรากฏในเอกสาร และงานวิจัยที่มีผู้ศึกษาไว้ก่อนนั้น ถือได้ว่าเป็นแนวคิดสำคัญของการสร้างทฤษฎีแบบอนุมาน (Deductive) ที่ให้ความสำคัญกับทฤษฎี แนวคิด ประสบการณ์ และองค์ความรู้เดิมที่มีผู้ศึกษาไว้แล้ว ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยตรงจริง ๆ นั้นมีน้อยมาก งานวิจัยเกือบทั้งหมดที่นักวิจัยสนใจศึกษาในอดีตจะเป็นเรื่องของการพัฒนาชุมชนหรือหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ในระดับชุมชนเท่านั้น ดังนั้นในการศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องครั้งนี้ จึงมักจะเป็นเรื่องที่มีลักษณะใกล้เคียง ศึกษามเทียบเคียงโดยเหตุและผลว่าตัวแปรเหล่านั้น

น่าจะมี ความเกี่ยวข้อง และน่าที่จะนำมาศึกษาความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ และผลต่อการพึ่งตนเอง ของประชาชนในระดับปัจเจกบุคคล (Individual Self-reliance) ซึ่งมีดังต่อไปนี้

1.1 ข้อมูลด้านคุณลักษณะทั่วไป

จากงานวิจัยของ วรรัตน์ แกมเกตุ และคณะ (2545 : 110) พบว่า ภูมิหลังของ หัวหน้าครัวเรือนและบริบทของครอบครัวที่สามารถจำแนกกลุ่มตามระดับความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวโดยรวม ได้แก่ ขนาดครอบครัว รายได้ต่อปีของหัวหน้าครอบครัว ขนาดที่ดินทำกินของครอบครัว มีผลทางบวกต่อระดับความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัว โดยรวม ส่วน ร้อยละของสมาชิกในครอบครัวที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า และ จำนวนสมาชิกในครัวเรือน มีผลทางลบระดับความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวโดยรวม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ อภิญญา โชคนัก (2550 : 162-163) พบว่า อายุ ระดับการศึกษา รายได้ ต่อเดือน หนี้สินในปัจจุบัน และ จำนวนสมาชิกในครอบครัว มีความสัมพันธ์กับระดับการพึ่งตนเอง ของคนจนในจังหวัดอุดรธานี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนด้าน เพศ อาชีพ และ การถือครองที่ดิน ไม่มีมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ผู้วิจัยจึงกำหนดให้ ข้อมูลด้านคุณลักษณะทั่วไป ได้แก่ 1) อายุ 2) ระดับการศึกษา 3) จำนวนสมาชิกในครัวเรือน 4) ความสมดุลของรายรับกับรายจ่าย และ 5) ภาระหนี้สิน เป็นตัวแปร ที่คาดว่าจะมีผลในทางตรงและทางอ้อมต่อการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งวัด โดยแบบสอบถามแบบเติมคำและเลือกตอบ (หลายตัวเลือก) ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

1.2 ความมั่นใจในตัวเอง

จากการพัฒนาเกณฑ์การประเมินความพยายามพึ่งตนเอง ในระดับบุคคล ของ อัจฉรีย์ ทองคำเจริญ (2542 : 6-8) ได้เสนอตัวแปรด้านจิตวิทยาไว้ดังนี้

ความสามารถในการคิดวินิจฉัยผลการกระทำเนื่องมาจากตนเอง ความมั่นใจในตัวเอง ความรับผิดชอบ และความคิดริเริ่มที่จะรวมกลุ่มเพื่อความสำเร็จของงานภายใต้การทำงานร่วมกัน

ผู้วิจัยจึงกำหนดให้ ความมั่นใจในตัวเอง เป็นตัวแปรที่คาดว่าจะมีผลในทางตรงต่อการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งมีความสัมพันธ์ในทางบวก กล่าวคือ บุคคลที่มีความเชื่อมั่นในตัวเองสูงก็จะสามารถตัดสินใจต่างๆ ด้วยตนเอง และการตัดสินใจจะเป็น อย่างไรก็ดีเพื่อให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ ขึ้นอยู่กับข้อมูลและประสบการณ์ที่ตนเองเคยได้รับมา ซึ่งวัด ได้โดยแบบวัดมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

1.3 การได้รับการฝึกอบรม การขาดการศึกษาและขาดการอบรมที่เป็นการเพิ่มพูนความรู้ ทำให้ไม่ค่อยมีงานรองรับ ไม่เห็นทางที่จะประกอบอาชีพที่มีรายได้สม่ำเสมอ การรับจ้างทั่วไปไม่แน่นอน ชั่วโมงการทำงานต่ำ รายได้น้อยและรายได้ทางการเกษตรไม่มีเสถียรภาพ ค่าใช้จ่ายสูงหนี้สินมาก ไม่มีโอกาสเป็นตัวแทนสาเหตุความยากจนดังกล่าวในภาคกลาง (สุจินต์ สิมารักษ์ และคณะ. 2544 : 16-17) ซึ่งการศึกษาในที่นี้ หมายถึง การศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบ ผู้ที่มีการศึกษาสูงจะมีความรู้และความคิดกว้าง มีความริเริ่ม เพิ่มความเชื่อมั่นในตัวเอง รู้วิธีการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและโอกาสในการหางานมีมากขึ้น เป็นต้น การศึกษาจะมีประโยชน์ก็ต่อเมื่อเลือกแบบการศึกษาที่ถูกต้องสำหรับประสบการณ์จากการฝึกอบรมก็เป็น การเรียนรู้อีกรูปแบบหนึ่ง โดยมากเป็นรูปแบบที่ใช้เวลาสั้นๆ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วรณี แกมเกตุ (2545 : 338) พบว่า การได้รับความรู้/ฝึกอบรมของสมาชิกในครอบครัว มีผลทางบวกต่อระดับความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัว เนื่องจากการที่ครอบครัวจะพัฒนาขีดความสามารถในการพึ่งตนเองได้นั้น มักจะเป็นครอบครัวที่มีโอกาสที่เอื้ออำนวย ได้แก่ การตลาด การรับรู้ข่าวสาร การเรียนรู้วิทยาการสมัยใหม่และการเข้าถึงเทคโนโลยีมากกว่า ครอบครัวทั่วไป

ผู้วิจัยจึงกำหนดให้ การได้รับการฝึกอบรม เป็นตัวแปรที่คาดว่าจะมีผลในทางตรงต่อการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งวัดได้โดยแบบวัดมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

1.4 ภาวะผู้นำ ซึ่งแบ่งออกเป็น ผู้นำเน้นงาน และผู้นำแบบเน้นสัมพันธ์ ผู้นำที่เน้นงาน มีความสามารถในการคิดวินิจฉัยผลการกระทำ ซึ่งเป็นตัวแปรหนึ่งในองค์ประกอบหลัก มีแนวโน้มที่จะมีความสัมพันธ์ในแง่บวกกับความพยายามพึ่งตนเองระดับบุคคล (อัจฉริยะ ทองคำเจริญ. 2542 : 6-8) ซึ่งสอดคล้องกับ ดารณี รักดี (2540 : 42) กล่าวว่า ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่ออาชีพที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ในวิถีชีวิต คือ ผู้ให้ความรู้ซึ่งเป็นผู้นำชุมชนจะต้องมีความรู้ ทักษะ และความสามารถในการสร้างเครือข่ายด้านอาชีพ คนในชุมชนมีความศรัทธาในผู้ให้ความรู้ และชุมชนมีการรวมกลุ่มกัน โดยมีเป้าหมายในการพึ่งตนเอง และสอดคล้องกับงานวิจัยของ วรณี แกมเกตุ และคณะ (2545 : 336-338) ซึ่งพบว่า บทบาทของหัวหน้าครอบครัวและสมาชิกในครอบครัว มีความสำคัญมากในการเกื้อกูลและนำพาครอบครัวไปในแนวทางที่ถูกต้องหรือพึ่งตนเองได้ ครอบครัวที่พึ่งตนเองได้ เป็นครอบครัวในชุมชน ซึ่งเคยประสบภาวะยากลำบากหรือเคยมีปรากฏการณ์ความรุนแรงเชิงโครงสร้างหรือลักษณะภูมิประเทศมาก่อน ซึ่งอาจจะเป็นพื้นที่ชุมชนที่แห้งแล้งกันดาร หรือเป็นพื้นที่เสี่ยงต่อการเกิดภัยทางธรรมชาติ อันเป็นเหตุที่ทำให้เกิด

ช่องว่างระหว่างศักยภาพของผู้ที่อาศัยในพื้นที่แห่งนั้นกับสภาพชีวิตที่เป็นอยู่จริง การที่จะนำพาครอบครัวต่อสู้อันสามารถฟันฝ่าปัญหาอุปสรรคมาได้ จึงต้องอาศัยความสามารถในการเรียนรู้ มีความขยัน อดทนเป็นพิเศษ ทั้งยังจะต้องมีความซื่อสัตย์ รู้จักถ่อมตน มีความสามัคคี และรู้จักเสียสละแบ่งปันเพื่อส่วนรวมของหัวหน้าครอบครัวและสมาชิกในครอบครัว

ผู้วิจัยจึงกำหนดให้ ภาวะผู้นำ เป็นตัวแปรที่คาดว่าจะมีผลในทางตรงต่อการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งวัดได้โดยแบบวัดมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

1.5 ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว ระบบครอบครัววิถีชีวิตแบบชุมชนชนบท โดยทั่วไป ความสัมพันธ์ที่มีความเป็นเครือญาติที่แน่นแฟ้น จะสนิทชิดเชื้อกันส่วนใหญ่จะเป็นญาติพี่น้องกันแทบทั้งนั้น และการที่ความสัมพันธ์ทางสังคมเช่นนี้ จึงเป็นผลทำให้เกิดความสัมพันธ์กันอย่างแน่น ขาวบ้านมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันดี มีวัฒนธรรมเป็นของตนเองมีการสืบทอดวัฒนธรรมจากบรรพบุรุษ มีความเชื่อคั้งเดิมที่ปลูกฝังจิตใจชาวบ้าน ซึ่งถือว่าเป็นค่านิยมอย่างหนึ่งและคนรุ่นใหม่ก็ถือความเชื่อตามบรรพบุรุษ ความเชื่อบางอย่างเป็นการรวมญาติมิตรสหาย ครอบครัวถือเป็นกลไกที่จะถ่ายทอดภูมิปัญญาต่างๆ โดยปกติบิดา มารดา จะมีอิทธิพลต่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาให้แก่บุตรหลานเป็นการอบรมอย่างใกล้ชิดและมีความผูกพัน การอบรมให้รู้จักระเบียบของสังคม บิดา มารดา ได้สร้างสิ่งแวดล้อมให้แก่บุตรหลาน แสดงความรักเป็นโอกาสให้บุตรหลาน ได้แสดงความคิดเห็นภายในครอบครัว ให้รู้จักหน้าที่ความรับผิดชอบในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของครอบครัว (อุดมศักดิ์ วงศ์พันธุ์, 2541 : 102-104)

ผู้วิจัยจึงกำหนดให้ ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว เป็นตัวแปรที่คาดว่าจะมีผลในทางตรงต่อการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งวัดได้โดยแบบวัดมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

2. ตัวแปรตาม

จากการค้นคว้าเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวัดระดับการพึ่งตนเองของประชาชนซึ่งเป็นตัวแปรตาม พบว่า ตัวแปรที่ใช้วัดวัดระดับการพึ่งตนเองของประชาชน มีดังนี้

2.1 การพึ่งตนเองทางด้านเทคโนโลยี หมายถึง การที่ประชาชนมีเทคโนโลยีที่ใช้ในการดำรงชีพที่เพียงพอทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ มีความสามารถในการตัดสินใจเลือกใช้จัดหา เทคโนโลยี มีความสามารถในการผสมผสานระหว่างเทคโนโลยีดั้งเดิมกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ มีความสามารถในการผลิตเทคโนโลยีพื้นบ้านขึ้นใช้เอง มีความสามารถในการแสวงหาความรู้

ด้านเทคโนโลยี และมีความสามารถในการซ่อมแซมหรือบำรุงรักษาเทคโนโลยีอยู่ในสภาพที่ใช้ประโยชน์ได้ตามปกติ ซึ่งวัดได้โดยแบบวัดมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ จำนวน 10 ข้อ

2.2 การพึ่งตนเองทางด้านเศรษฐกิจ หมายถึง การที่ประชาชนมีความสามารถในการประกอบการผลิตทางเศรษฐกิจได้อย่างเข้มแข็ง โดยมีปัจจัยการผลิตที่เพียงพอ มีความมั่นคงในอาชีพ มีอัตราการพึ่งพิงในครอบครัวต่ำ มีอำนาจในการต่อรองและแข่งขันทางเศรษฐกิจ มีสัดส่วนค่าใช้จ่ายด้านอาหารของครอบครัวที่เหมาะสม มีรายได้สมดุลกับรายจ่าย หรือมีรายได้พอเพียงสามารถซื้อหาปัจจัยยังชีพได้ มีการเก็บออม และมีความสามารถในการเพิ่มมูลค่าผลผลิต ซึ่งวัดได้โดยแบบวัดมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ จำนวน 7 ข้อ

2.3 การพึ่งตนเองทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง การที่ประชาชนมีความสามารถในการเข้าถึงแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์และเพียงพอ มีความสามารถในการจัดการและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างคุ้มค่า รวมทั้งมีความสามารถในการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้ดำรงอยู่และใช้ประโยชน์ได้ในระยะยาว ซึ่งวัดได้โดยแบบวัดมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ จำนวน 8 ข้อ

2.4 การพึ่งตนเองด้านจิตใจ หมายถึง การที่ประชาชนมีความเข้มแข็งทางด้านจิตใจในการต่อสู้และแก้ไขปัญหาอุปสรรคในการหาเลี้ยงชีพ มีความสามารถในการคิดวินิจฉัยผลการกระทำของตนเอง มีความมั่นใจในตนเอง มีความรับผิดชอบ การรู้จักประมาณตน มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ มีจิตสำนึกในการพึ่งตนเอง มีจิตสำนึกสาธารณะ และมีความคิดริเริ่มที่จะรวมกลุ่มกับผู้อื่นเพื่อการทำงานร่วมกัน ซึ่งวัดได้โดยแบบวัดมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ จำนวน 8 ข้อ

2.5 การพึ่งตนเองด้านสังคมวัฒนธรรม หมายถึง การที่ประชาชนมีภาวะความเป็นผู้นำสูง มีความสามารถในการปรับตัว การติดต่อสื่อสารกับผู้อื่น มีการพัฒนาความรู้ความสามารถของตนเองอยู่เสมอ มีความร่วมมือกันดีระหว่างสมาชิกในครอบครัว มีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน มีการอนุรักษ์และสืบทอดศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของชุมชน มีการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคม ตลอดจนการเข้าร่วมกิจกรรมกับเครือข่ายองค์กรทางสังคม ซึ่งวัดได้โดยแบบวัดมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ จำนวน 7 ข้อ

2.6 ความพึงพอใจต่อรูปแบบ หมายถึง ผลการประเมินความพึงพอใจที่มีต่อรูปแบบการพัฒนาการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง หลังการทดลองใช้รูปแบบ ซึ่งวัดได้โดยแบบวัดมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ จำนวน 20 ข้อ

กรอบแนวคิดในการวิจัย

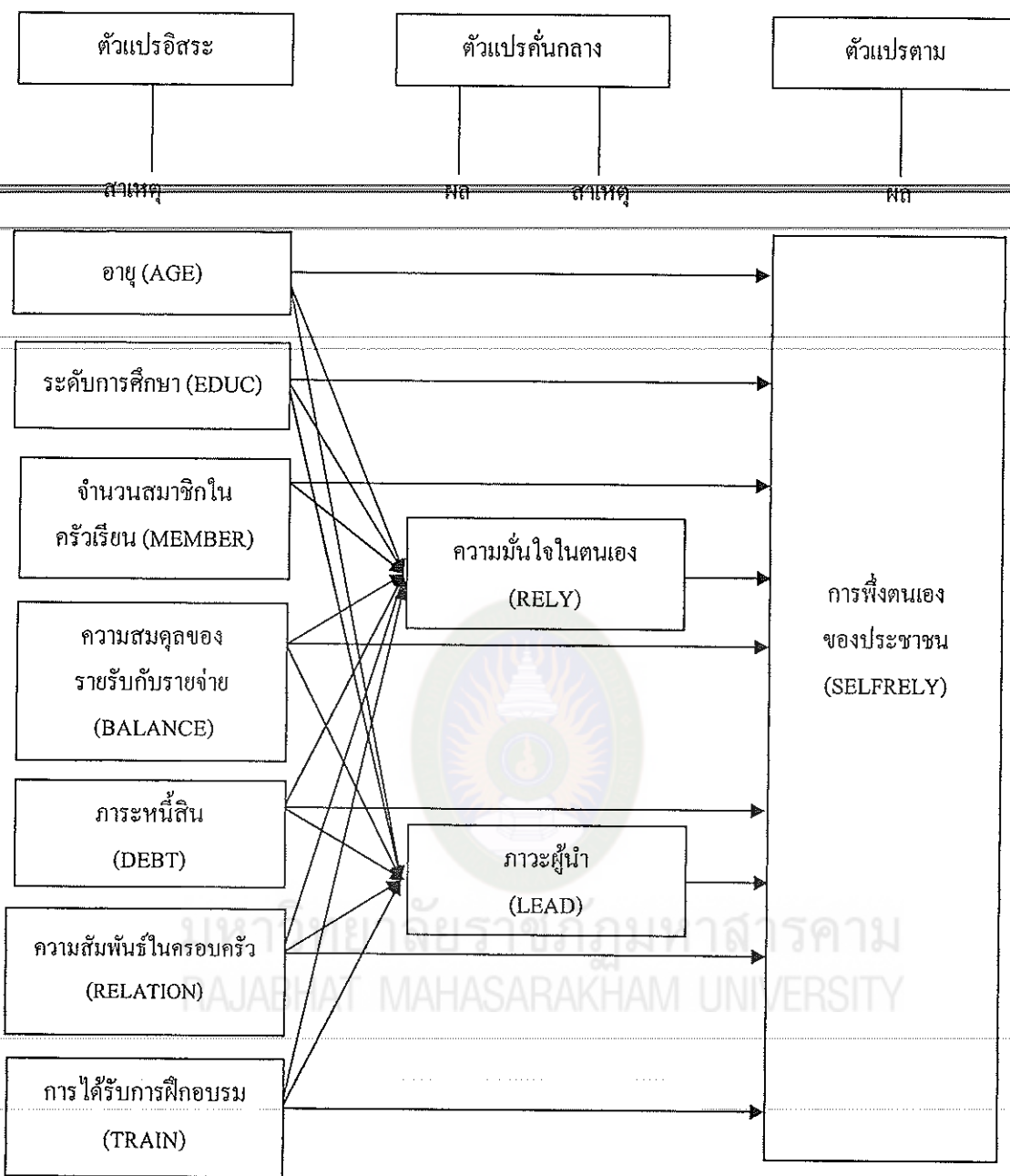
การวิจัยนี้เป็นการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ที่มีตัวแปรผลลัพธ์เป็นตัวแปรระดับบุคคล และมีตัวแปรเชิงสาเหตุซึ่งเป็นปัจจัยที่ส่งผลโดยตรงอย่างใกล้ชิดกับการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง จากการทบทวน

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงสามารถจำแนกปัจจัยที่มีผลต่อการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง จำนวน 9 ตัวแปร ได้แก่

- 1) อายุ 2) ระดับการศึกษา 3) จำนวนสมาชิกในครัวเรือน 4) ความสมดุลของรายรับกับรายจ่าย
 - 5) ภาระหนี้สิน 6) ความมั่นใจในตนเอง 7) การได้รับการฝึกอบรม 8) ภาวะผู้นำ และ 9) ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว
- ดังนั้นกรอบแนวคิดในการวิจัยจึงได้แสดงความสัมพันธ์ของตัวแปรในลักษณะของปัจจัยเชิงสาเหตุที่มีความสัมพันธ์กัน กรอบแนวคิดการวิจัยนี้แสดงดังในแผนภาพที่ 6

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

แผนภาพที่ 6 กรอบแนวคิดของรูปแบบการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง